

RAPPORT

2024

FORSKNINGSKARTLEGGING

Hets og diskriminering av samer: en systematisk hurtigoversikt

Utgitt av	Folkehelseinstituttet Område for helsetjenester
Tittel	Hets og diskriminering av samer: en systematisk hurtigoversikt (Sápmelaččaid cielaheapmi ja vealaheapmi – systemáhtalaš obba- lašgovva)
English title	Harassment and discrimination of the Sami people – a rapid review
Ansvarlig	Guri Rørtveit, direktør
Forfattere	Trine Bjerke Johansen, prosjektleder, Tiril C. Borge, Hanna Eikås Klem, Gyri Hval, Christine Hillestad Hestevik
ISBN	978-82-8406-463-5
Publikasjonstype	Forskningskartlegging
Antall sider	94 (107 sider inklusiv vedlegg)
Oppdragsgiver	Barne,- ungdoms- og familiedirektoratet
Emneord(MeSH)	Indigenous People, Norway, Sweden, Finland
Sitering	Johansen TB, Borge TC, Klem HE, Hval G, Hestevik CH. Hets og diskriminering av samer: en systematisk hurtigoversikt. Discrimination and harassment of the Sami people: a rapid review –2024. Oslo: Folkehelseinstituttet, 2024.

Innhold

INNHold	3
HOVEDBUdSKAP	5
SAMMENDRAG	6
VÁLDOFUOMÁŠUMIT	9
ČOAHKKÁIGEASSU	10
KEY MESSAGES	13
EXECUTIVE SUMMARY (ENGLISH)	14
FORORD	17
INNLEDNING	18
Beskrivelse av tematikken	18
Hvorfor det er viktig å utføre denne hurtigoversikten	20
Mål og problemstilling	20
METODE	21
Beskrivelse av hurtigoversikt	21
Prosjektplan	22
Forskningsspørsmål	22
Inklusjonskriterier	22
Litteratursøk	24
Utvelging av litteratur	25
Uthenting av data	25
Sammenstilling av kunnskapsgrunnlaget	26
Beskrivelser av etnisitet og hets og diskriminering i studiene	26
RESULTATER	28
Resultater av litteratursøket og utvelgelse av studier	28
Beskrivelse av de inkluderte studiene	29
Omfang av hets og diskriminering av samer	36
Konsekvensene av hets og diskriminering av samer	44
Hvor og i hvilke sammenhenger forekommer hets og diskriminering, og av hvem?	56
Foreslåtte og igangsatte tiltak mot hets og diskriminering av samer	63
DISKUSJON	73
Hovedfunn	73

Er kunnskapsgrunnlaget dekkende, pålitelig og anvendelig?	75
Styrker og svakheter ved denne hurtigoversikten	77
Overensstemmelse med andre litteraturoversikter	78
Kunnskapshull	83
Resultatenes betydning for praksis	85
KONKLUSJON	87
REFERANSER	88
VEDLEGG 1: SØKESTRATEGI	95
Elektroniske databaser	95
Andre kilder	98
Søk i OpenAlex	101
VEDLEGG 2: BRUK AV MASKINLÆRING	102
VEDLEGG 3: RELEVANTE EKSKLUDERTE STUDIER LEST I FULLTEKST	104

Hovedbudskap

I Norge ble samene utsatt for en omfattende fornorskingspolitikk fra midten av 1800-tallet og frem til slutten av 1960-tallet. Fornorskingspolitikken har bidratt til å legitimere diskriminering av samene, og selv om denne politikken er avviklet opplever samer fortsatt hets og diskriminering på bakgrunn av sin etnisitet.

Denne hurtigoversikten kartla forskningen som fins om hets og diskriminering av samer i Norge, Sverige og Finland i perioden 2014-2024. Vi inkluderte totalt 32 studier, hvorav 19 var fra Norge, åtte fra Sverige, fire fra Finland og én hadde data fra både Norge og Sverige.

Resultatene tyder på at diskriminering av samer fortsatt er et utstrakt problem som skjer på mange samfunnsarenaer. Diskriminering påvirker samenes fysiske og psykiske helse negativt. Det har også en negativ påvirkning på deres hverdagsliv og livstilfredshet. Mange samer oppgir at de skjuler sin samiske identitet for å skjerme seg mot hets og diskriminering. De opplever at det i storsamfunnet er liten kunnskap om samisk språk og kultur. Skole- og utdanningssektoren og helse- og omsorgstjenestene ser ut til å mangle tilstrekkelig kompetanse til å tette kunnskapsmangelen, eller til å kunne tilby kultursensitive helse- og omsorgstjenester til den samiske befolkningen. Det er i perioden 2014-2024 foreslått mange tiltak mot hets og diskriminering av samer. Svært få er imidlertid igangsatt, og kun ett tiltak er evaluert: samiske veivisere.

Det er enda mye vi ikke vet om hets og diskriminering av samer. Vi vet bl.a. lite om diskriminering på sosiale medier og behovet for støtte hos de som blir utsatt for diskriminering. Kunnskapen om tiltak mot hets og diskriminering er svært mangelfull, og det er et stort behov for å vite mer om hva som virker og ikke for å bekjempe hets og diskriminering av samer.

Tittel:

Hets og diskriminering av samer – en systematisk hurtigoversikt

Hvem står bak denne publikasjonen?

Folkehelseinstituttet, på oppdrag fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet

Når ble litteratursøket avsluttet?

Mai, 2024

Fagfeller:

Hilde Risstad, FHI

Ketil Zachariassen, førsteamanuensis, Universitet i Tromsø – Norges arktiske universitet

Sammendrag

Innledning

Samene i Norge har vært utsatt for en langvarig fornorskningpolitikk, med den hensikt at samer skulle assimileres i det norske samfunnet. Fra midten av 1800-tallet til om lag slutten av 1960-tallet ble samene ansett som et fremmed folkeslag, ofte karakteriserte som usiviliserte, og det ble ført en politikk mot samene preget av rasistiske holdninger og forestillinger om rasehierarki. Denne fornorskningspolitikken har gjennom en årrekke bidratt til å legitimere diskriminering av samer i Norge. Lignende historier om overgrep mot samene og deres liv, helse og rettigheter gjorde seg gjeldende også i Sverige og i noen grad også mot samene i Finland. Selv om denne politikken er avviklet, gjør ettervirkninger, som negative holdninger og manglende anerkjennelse av samisk språk og kultur, seg fortsatt gjeldende.

Flere folkehelse- og levekårsundersøkelser utført i samiske områder viser at en større andel personer med samisk bakgrunn, enn den øvrige befolkningen, rapporterer å ha vært utsatt for vold, hets og diskriminering og de rapporterer i større grad om kroniske plager og sykdommer.

Regjeringen utarbeider nå en egen handlingsplan mot diskriminering og hets av samer. Å kartlegge og beskrive forskningen på området kan bidra inn i kunnskapsgrunnlaget, og bidra til å prioritere innsatsområder og utvikle tiltak.

Hensikt

Hensikten med denne hurtigoversikten var å kartlegge og beskrive forskningen om hets og diskriminering av samer i Norge, Sverige og Finland. Hurtigoversikten skal bidra til å synliggjøre utfordringsbildet, samt kartlegge hvor det mangler forskning på feltet.

Metode

I denne hurtigoversikten utførte vi et omfattende litteratursøk etter studier publisert mellom 2014 og 2024. To medarbeidere gikk uavhengig av hverandre gjennom tittel og sammendrag, og deretter aktuelle studier i fulltekst. Vi sammenfattet informasjon om studiene og deres resultater narrativt, vurderte resultatene fra studiene på tvers og beskrev fellestrekk ved de. Publikasjoner med informasjon om tiltak listet vi i egne tabeller.

Resultater

Denne hurtigoversikten kartla forskningen som fins om hets og diskriminering av samer i Norge, Sverige og Finland i perioden 2014-2024, og hva denne forskningen viser av omfang og konsekvenser av hets og diskriminering. Vi inkluderte totalt 32 studier: 19 var fra Norge, åtte fra Sverige og fire fra Finland, mens én studie benyttet data fra både Norge og Sverige. Av de inkluderte studiene var det 16 kvalitative studier, 13 tverrsnittstudier og tre flermetodiske studier. Totalt inkluderte studiene om lag 76 500 deltakere, hvorav om lag 18 500 (24 %) av disse rapporterte om noen form for samisk tilhørighet eller bakgrunn.

Resultatene viser at diskriminering av samer fortsatt er et utstrakt problem som finner sted på mange ulike samfunnsarenaer. De 15 studiene som undersøkte omfang av diskriminering fant betydelig høyere forekomst av diskriminering, vold, trusler og mobbing av samer i alle aldersgrupper, enn i den generelle befolkningen. Samiske menn og kvinner med sterk samisk tilhørighet rapporterte de høyeste nivåene av diskriminering. Dette gjaldt spesielt de som bodde i samiske minoritetsområder. Videre så det ut til at samer av dobbel minoritet (samiske LHBT+-personer, samer med funksjonshemming) og samer med tydelige samiske kjennetegn eller i særsmiske yrker (f.eks. rein-driftsutøvere) opplever mer diskriminering enn andre samer.

Deltakerne i studiene rapporterte at de stedene de oftest blir utsatt for hets og diskriminering er i lokalsamfunnet, på skolen og i arbeidslivet. Flere samer rapporterte også om krenkelser i møte med det offentlige, i helse- og sosialtjenester, på internett og i hverdagslivet.

Resultatene fra de 19 studiene som benyttet kvalitativ metode viste at samer i Norge, Sverige og Finland opplever hets og diskriminering på både strukturelt nivå og individnivå. Hets og diskriminering påvirker deres fysiske og psykiske helse, hverdagsliv og livstilfredshet negativt. De opplever at storsamfunnet fortsatt har lite kunnskap om samisk språk og kultur, særlig gjelder dette i utdanningsinstitusjoner og innen helse- og omsorgstjenestene: lærere, fagpersoner og helsepersonell mangler nødvendig kompetanse. Dette medfører at mange samer opplever å motta dårligere behandling enn majoritetsbefolkningen, og enkelte sier de derfor unngår å oppsøke hjelp. De erfarer at både historisk og nåværende diskriminering fører til manglende tillit til helse- og sosialtjenester og kan påvirke helsen negativt.

Flere informanter i studiene fra Norge har opplevd undertrykkelse og traumer som følge av fornorskningspolitikken de har vært utsatt for. Deltakere i studiene fra Sverige og Finland hadde lignende opplevelser. Manglende språkundervisning i skolen medfører at noen samer ikke mestrer sitt eget språk, noe som gjør det vanskelig å passe inn i det samiske miljøet og fører til følelse av marginalisering eller utenforskap. Videre forklarte mange at opplevelser av fordommer og hets føles som emosjonell vold. Mange velger å ikke snakke høyt om sin samiske bakgrunn i skolen, i møte med helse- og sosialtjenester og i lokalsamfunnet for slik å skjerme seg mot hets og diskriminering. Enkelte har internalisert diskrimineringen i form av følelse av skam over å være same og følelse av å være mindreverdig.

Det har de siste ti årene blitt foreslått mange tiltak mot hets og diskriminering av samer. Vi identifiserte 84 foreslåtte tiltak i 18 publikasjoner, de fleste i strategi- og handlingsplaner mot diskriminering av samer, men svært få av de foreslåtte tiltakene har blitt igangsatt. Vi fant kun ett tiltak som har blitt evaluert i perioden 2014-2024. Det er det norske prosjektet 'samiske veivisere' som har til hensikt å bedre elevers holdninger til samer. Samiske veivisere ble intervjuet om deres erfaringer med prosjektet, men denne evalueringen kan ikke si noe om hvorvidt det virket inn på elevers holdninger til samene.

Diskusjon og konklusjon

En styrke ved denne hurtigoversikten er det grundige og systematiske litteratursøket, samt parvise, uavhengige vurderinger av studienes relevans. Selv om vi kan ha gått glipp av studier med andre begreper for samer, hets og diskriminering, anser vi det som sannsynlig at vi har identifisert de mest relevante studiene.

Selv om samene i Norge, Sverige og Finland har vært utsatt for en noe ulik minoritetspolitikk i deres respektive land anser vi det sannsynlig at de funn og resultater som fremkommer i denne hurtigoversikten er overførbare til en norsk-samisk kontekst. Funnene våre støtter dette, da funn fra de ulike landene peker i samme retning og samene ser ut til å ha lignende erfaringer på tvers av landegrensene.

På grunn av tidsrammene for denne hurtigoversikten vurderte vi ikke studienes risiko for systematiske skjevheter eller metodiske begrensninger, og heller ikke tilliten til dokumentasjonen av syntetiserte resultater. Vi er følgelig tilbakeholdne med å vurdere resultatenes betydning for praksis. Likevel, basert på våre funn kan vi fremheve noen punkter. Siden 2014 er mange tiltak blitt foreslått i rapporter, handlingsplaner og strategidokumenter, men få er blitt implementert eller evaluert, noe som begrenser kunnskapen om hvilke tiltak som har god effekt. Det er behov for å sikre at tiltak igangsettes og evalueres systematisk. Diskriminering skjer ofte i lokalmiljøet, på skolen, arbeidsplassen, og offentlig transport, noe som krever lokale og regionale tiltak. Spesielt utsatte grupper, slik som samer med funksjonsnedsettelse, kan trenge ekstra ivaretagelse.

Det er behov for mer inngående kunnskap om de dyptgående konsekvensene av hets og hatefulle ytringer mot samer på internett. Det er også behov for mer forskning på diskriminering av samiske gutter og menn, samt konsekvensene for samiske kvinner utsatt for vold og diskriminering. Videre er det behov for studier som undersøker hets og diskriminering mot samiske barn og unge, spesielt på internett. Det vil være nyttig med mer kunnskap om diskriminering innen fritids- og kulturarenaer, samt primærnæringer som fiske, skogbruk og reindrift. Det er et stort behov for å vite mer om hva som virker og ikke av tiltak for å bekjempe hets og diskriminering av samer. Tiltak med hensikt å bekjempe hets og diskriminering av samer bør igangsettes og evalueres.

Váldofuomášumit

Norggas vásihedje sápmelaččat viiddis dáruiduhttinpolitihka 1800-gaskamuttu rájes gitta 1960-logu loahpa rádjái. Dáruiduhttinpolitihkka lea dagahan ahte sápmelaččaid vealaheapmi legitimerejuvvo, ja vaikko dát politihkka leage heaittihuvvon vásihit sápmelaččat ain cielaheami ja vealaheami iežaset čearddalašvuoda geažil.

Dát jođánis obbalašgovva kártii dutkama mii gávdno sápmelaččaid cielaheami ja vealaheami birra Norggas, Ruotas ja Suomas áigodagas 2014-2024. Mii válldiimet fárrui oktiibuot 32 guorahallama, 19 ledje Norggas, gávcci Ruotas, njeallje suomas ja ovttas ledje sihke Norgga ja Ruota dáhtat.

Bohtosat čájehit sápmelaččaid vealaheapmi ain lea stuorra váttisvuolta mii dáhpáhuvvá olu servodatarenain. Vealaheapmi čuohtá negatiivvalaččat sápmelaččaid fysalaš ja psyhkalaš dearvvašvuhtii. Dat váikkuha maiddái negatiivvalaččat sin árgabeaieallimii ja eallinduhtavašvuhtii. Olu sápmelaččat mitalit ahte sii čihket sin sámi identitehta amaset cielahuvvot ja vealahuvvot. Sii vásihit ahte stuorra servodagas lea unnán máhttu sámegiela ja sámi kultuvrra birra. Skuvla- ja oahpposuorggis ja dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusain orru váilume doarvái gelbbolašvuolta gokčat gelbbolašvuodaávilli, ja fállat kulturhearkkes fuolahusbálvalusaid sámi álbmogii. Áigodagas 2014-2024 leat evttohuvvon olu doaibmabijut sápmelaččaid cielaheami ja vealaheami vuosttaldeapmái. Leat almmatge dušše moadde mat leat álggahuvvon, ja dušše okta lea evaluerejuvvon: Sámi ofelaččat.

Lea ain olu maid eat dieđe sápmelaččaid cielaheami ja vealaheami birra. Mii diehtit earret eará hui unnán vealaheami birra sosiála mediain ja vealaheami vásiheddjiid doarjjadárbbu birra. Lea hui váilevaš máhttu doaibmabijuid birra cielaheami ja vealaheami vuostá, ja lea stuorra dárbu diehtit eambo dan birra mii doaibmá ja ii eastadan dihte sápmelaččaid cielaheami ja vealaheami.

Namma:

Sápmelaččaid
cielaheapmi ja
vealaheapmi –
systemáhtalaš
obbalašgovva

Gii lea almmuheami duogábealde?

Folkehelseinstituttet
(Álbmotdearvvašvuoda-
insttiuhhta),
bargogohčusin Barne-,
ungdoms- og
familiedirektoratet
(Mánáid-, nuoraid ja
bearašdirektorahta)
ovddas

Goas loahpahuvvui girjjálašvuodaohcan?

Miessemánu, 2024

Fágaguimmežat:

Hilde Risstad, FHI (ÁDI)

Ketil Zachariassen,
vuosttašamanuensa,
Universitet i Tromsø –
Norges arktiske
universitet (Romssa
universitehta)

Čoahkkáigeassu

Álgu

Sápmelaččat Norggas leat gillán guhkesáiggi dáruiduhttinpolitihka, man ulbmilin lei ahte sápmelaččat galge assimilerejuvvot norgga servodahkii. 1800-logu gaskamuttu rájes gitta 1960-logu loahpa rádjái gehččojuvvo sápmelaččat vieris čeardan, dávjá karakteriserejedje sin leat siviliserekeahces olmmožin, ja politihkka sápmelaččaid vuostá lei báidnon rasisttalaš miellaguottuiguin ja čeardahierarkiijajáhkuin. Dát dáruiduhttinpolitihkka lea áiggiid čađa dagahan ahte sápmelaččaid vealahepmi lea legitimerejuvnon Norggas. Sullasaš historjját rihkkumiid birra sápmelaččaid ja sin eallima, dearvvašvuoda ja vuoigatvuodaid vuostá ledje maddái Ruotas, ja muhtun muddui sápmelaččaid vuostá Suomas. Vaikko dát politihkka leage heaittihuvvon, de leat ain mañjelváikkhusat, dego negatiivvalaš miellaguottut ja ahte sámegeilla ja sámi kultuvra eai dohkkehuvvo.

Olu álbmotdearvvašvuoda- ja eallindilleiskadeamat mat leat dahkkon sámi guovlluin čájehit ahte eanebut geain lea sámi duogáš, go álbmogis muđui, geat raporterejit ahte sii leat gillán veahkaválddi, cielaheami ja vealaheami. Sii raporterejit maddái eanet kronalaš givssiid ja buozanvuodaid.

Ráđđehus ráhkada dál sierra doaibmaplána sápmelaččaid vealaheami ja cielaheami vuosttaldeapmái. Kártet ja čilget dán suorggi dutkama sáhtta ávkin leat máhttovuđđui, ja leat veahkin ångiruššansurggiid vuoruheapmái ja doaibmabijuid ovdánahttimii.

Ulbmil

Dán jođánis obbalašgova ulbmilin lei kártet ja čilget dutkama sápmelaččaid cielaheami ja vealaheami birra Norggas, Ruotas ja Suomas. Jođánis obbalašgovva galgá leat ávkin oainnusmahttit hástalusgova, ja kártet gos váilu dutkan suorggis.

Metoda

Dán jođánis obbalašgovas ozaimet mii viidát girjjálašvuoda mas leat guorahallamat mat leat almmuhuvvon gaskal 2014 ja 2024. Guokte mielbargi geahčadeigga sorjjakeahhtá goabbat guoimmiska nama ja čoahkkáigeasu, ja dasto áigequovdilis guorahallamiid ollislaš teakstan. Vi čoahkkáigesiiimet dieđuid guorahallamiid birra ja bohtosiid dain narratiivvalaččat, árvvoštalaime guorahallamiid bohtosiid rasttildeaddji vugiin ja čilgiimet oktasašvuodaid mat dain ledje. Almmuhemiid main ledje dieđut doaibmabijuid birra bijaimet mii sierra tabeallaide.

Bohtosat

Dát jođánis obbalašgovva kártii dutkama mii gávdno cielaheami ja vealaheami birra Norggas, Ruotas ja Suomas áigodagas 2014-2024, ja maid dát dutkan čájeha cielaheami ja vealaheami viidodaga ja váikkuhusaid birra. Mii válddiimet oktiibuot 32 guorahallama fárrui: 19 Norggas, gávccii Ruotas njeallje Suomas, ja ovtta guorahallamis geavahuvvo sihke Norgga ja Ruota dáhtat. Dain guorahallamiin mat ledje fárus ledje 16 kvalitatiiva guorahallama, 13 áigemuddoguorahallama (tversnittstudier) ja golbma mánggametodalaš guorahallama. Oktiibuot ledje guorahallamiin sullii 76 500 oassálasti, geain sullii 18 500 (24 %) raporterejedje juogalágan sámi gullevašvuoda dahje duogáža.

Bohtosat čájehedje ahte sápmelaččaid vealaheapmi ain lea stuorra váttisvuolta mii dáhpáhuvvá olu servodatarenain. Dain 15 guorahallamiin main iskojuvvui vealaheami viidodat fuomášuvvui eanet vealaheapmi, veahkaváldi, áitagat ja givssideapmi sápmelaččaid vuostá buot ahkejoavkkuin, go obbalaš álbmogis. Sámi nissonat geain lea nana sámi gullevašvuolta raporterejedje alimus vealahandásiid. Dát guoskkai earenoamážit sidjiide geat ássat sámi minortehtaguovlluin. Viidáseappot orui leame ahte sápmelaččaid geat leat duppál minortehata (samiske LHBT+-olbmot, sápmelaččat geat leat doaimavádjigat) ja sápmelaččat geain leat čielga sámi mihtilmasvuodát dahje barget sierrasámi fidnuin (omd. boazodoallit) vásihit eambbo vealaheami go earát.

Oasseváldit guorahallamiin raporterejedje ahte dat báikkít gos sii dávjimusat gillájit cielaheami ja vealaheami leat báikkálaš servodagas, skuvllas ja bargoeallimis. Eanet sápmelaččat raporterejedje maiddá loavkidemiid go deaivdit almmolašvuodain, dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusain, ja interneahatas ja árgabeaieallimis.

Bohtosat dain 19 guorahallamiin mat geavahedje kvalitatiivvalaš metoda čájehedje ahte sápmelaččat Norggas, Ruotas ja Suomas vásihit cielaheami ja vealaheami sihke struktuvrralaš dásis ja oktagaslaš olbmo dásis. Cielaheapmi ja vealaheapmi váikkuha negatiivvalaččat sin fysalaš ja psyhkalaš dearvvašvuhtii, árgabeaieallimii ja eallinduhtavašvuhtii. Sii vásihit ahte stuorraservodagas ain lea unnán máhtu sáme giela ja sámi kultuvrra birra, earenoamážit guoská dát oahppoásahusaide ja dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusaide: oahpaheddjiin ja dearvvašvuodabargiin váilu dárbbaslaš gelbbolašvuolta. Dát dagaha ahte olu sápmelaččat vásihit ahte singuin meannudit heajubut go majoritehtaálbmogiin, ja muhtumat dattet ahte sii ea oza veahki dan geažil. Sii vásihit ahte sihke historjjálaš ja dálá vealaheapmi mielddisbuktá váilevaš luohttámuša dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaide ja sáhtá váikkuhit negatiivvalaččat dearvvašvuhtii.

Mánnga informántta Norgga guorahallamiin leat vásihan duolbmama ja traumaid dáruiduhttinpolitihka geažil maid sii leat gillán. Ruota ja Suoma guorahallamiid oasseváldiin ledje sullasaš vásáhusat. Váilevaš giellaoahpahus skuvllas mielddisbuktá ahte muhtun sápmelaččat eai hálddaš iežaset giela, juoga mii dahká váttisin heivet sámi birrasii ja buvttiha marginaliseren- dahje olggušandovddu. Viidáseappot čilgejedje mánggas ahte sii ahte ovdagáttuid ja cielaheami vásiheapmi orru dego dovdduidečuohcci veahkaváldi. Oallugat válljejit leat jávohaga iežaset sámi duogáža birra skuvllas, go deaivdit dearvvašvuoda ja sosiála bálvalusaiguin ja báikkálaš servodagas vai gáhttejit iežaset cielaheami ja vealaheami vuostá. Soapmásat leat

internaliseren vealaheami dainna lágiin ahte heahpanit leat sápmelaš ja dovdet iežaset vuollegažžan.

Maŋemus logi jagi leat evttohuvvon olu doaibmabijut sápmelaččaid cielaheami ja vealaheami vuosttildeapmái. Mii identifiseriimet 84 evttohuvvon doaibmabiju 18 almmuheamis, eanas strategijja- ja doaibmaplánain sápmelaččaid vealaheami vuostá, muhto evttohuvvon doaimmain leat dušše moadde álggahuvvon. Mii gávnnaimet dušše ovtta doaibmabiju mii lea evaluerejuvvon áigodagas 2014-2024. Norgga prošeakta 'Sámi ofelaččat' mas ulbmilin lea buoridit ohppiid miellaguottuid sápmelaččaide. Jearahalle sámi ofelaččaid sin vásáhusaid birra prošeavttain, muhto dát evalueren ii sáhte dadjat maidege leago dát váikkuhan ohppiid miellaguottuide sápmelaččaide.

Digaštallan ja konklusuvdna

Okta nanuvuohta dainna jođánis obbalašgovain lea dat vuđolaš ja systemáhtalaš girjjálašvuodoahcan, ja bárralas, sorjákeahtes árvvoštallamat guorahallamiid guoskevašvuodas. Vaikko mii sáhttitge leat massán guorahallamiid main leat eará doahpagat sápmelaččaide, cielaheapmái ja vealaheapmái, de oaivvildit mii leat jáhkehahttin ahte mii leat identifiseren daid eanemus guoskevaš guorahallamiid.

Vaikko minoritehtapolitihkka maid sápmelaččat Norggas, Ruotas ja Suomas leat vásihan iežaset riikkain leage veahá iešguđetlágan, de oaivvildit mii jáhkehahttin ahte dat fuomášumit ja bohtosat mat bohtet ovdan dan jođánis obbalašgovas sáhtttá sirdit norgga-sámi kontekstii. Min fuomášumit dorjot dan, danne go iešguđetge riikkaid fuomášumit čujuhit ovtta guvlui ja sápmelaččain orrot sullasaš vásáhusat riikkaid rájiid rastá.

Dán jođánis obbalašgova áigemeiid geažil eat árvvoštallan mii systemáhtalaš bonjuvuodaidda dahje metodalaš ráddjemiid riskka guorahallamiin, eatge luohttámuša syntetiserejuvvon bohtosiid duodašteapmái. Mii leat várrogasat árvvoštallat bohtosiid mearkkašumi geavatláččat. Dattege iežamet fuomášumiid vuodul sáhttit mii deattuhit muhtun čuoggáid. 2014 rájes leat olu doaibmabijut evttohuvvon raporttain, doaibmaplánain ja strategijjadokumeanttain, muhto dušše moadde leat implementerejuvvon dahje evaluerejuvvon, juoga mii ráddje máhtu dan birra guđiid doaibmabijuin lea buoremus váikkuhus. Lea dárbu sihkkarastit ahte doaibmabijut álggahuvvojit ja evaluerejuvvojit systemáhtalaččat. Vealaheapmi dáhpáhuvá dávjá báikkálaš birrasis, skuvllas, bargosajis, ja almmolaš johtalusas, juoga mii gáibida báikkálaš ja regionála doaibmabijuid. Earenoamáš rašis joavkkut, nugo doaibmavádjit sápmelaččat, soitet dárbašit liige áimmahuššama.

Dárbašuvvo eanet máhttu dan birra man čiekŋalis váikkuhusat cielaheamis ja vaššiságain sápmelaččaid vuostá internehtas leat. Lea maiddái dárbu dutkat sámi bártniid ja dievdduid vealaheami eanet, ja váikkuhusaid sámi nissoniidda geat gillát veahkaválddi ja vealaheami. Lea dárbu guorahallamiidda mat dutket cielaheami ja vealaheami sámi mánáid ja nuoraid vuostá, earenoamážit internehtas. Eanet máhttu vealaheami birra astoáigge- ja kulturarenain, ja vuodđoealáhusain dego guolásteapmi, vuovdedoallu ja boazodoallu livččii ávkkálaš. Lea dárbu diehtit eanet dan birra guđet doaibmabijut doibmet ja eai sápmelaččaid cielaheami ja vealaheami vuosttaldeami oktavuodas. Doaibmabijut main lea ulbmil vuosttaldit sápmelaččaid cielaheami berrejit álggahuvvot ja evaluerejuvot.

Key messages

In Norway, the Sami people were subjected to a persistent assimilation policy from the mid-1800s until the late 1960s. The assimilation policy has contributed to legitimizing the discrimination of the Sami, and while the policy has been abandoned, the Sami people still experience harassment and discrimination based on their ethnicity.

This rapid review mapped and described the existing research published between 2014 and 2024 on harassment and discrimination of the Sami people residing in Norway, Sweden and Finland. We included 32 studies, of which 19 were from Norway, eight from Sweden, four from Finland, and one had data from both Norway and Sweden.

The results indicate that discrimination against the Sami continues, across many societal arenas. Discrimination negatively impacts the physical and mental health of the Sami and has a detrimental effect on their everyday life and well-being. Many Sami explain that they hide their identity to protect themselves from harassment and discrimination. They encounter limited knowledge of the Sami language and culture in society at large. The school system and healthcare services neither have adequate competence to bridge the knowledge gap, nor to provide culturally sensitive healthcare services to the Sami population. Between 2014 and 2024, countless interventions have been suggested to combat harassment and discrimination against the Sami. However, few have been implemented, and only one intervention has been evaluated: The Sami Pathfinders.

There is still much we do not know about discrimination of the Sami people, including discrimination on social media and the need for support among those subjected to discrimination. Evidence about measures against harassment and discrimination is limited, and there is a need for more evidence about what works and not in combating harassment and discrimination of the Sami people.

Title:
Harassment and discrimination of the Sami people – a rapid review

Publisher:
The Norwegian Institute of Public Health conducted the review based on a commission from The Norwegian Directorate for Children, Youth and Family Affairs

Updated:
Last search for studies:
May 2024

Peer reviewers:
Hilde Ristad, NIPH

Ketil Zachariassen, associate professor, University of Tromsø – The Arctic University of Norway

Executive summary (English)

Introduction

In Norway, the Sami people were subjected to an extensive assimilation policy, with the intent of assimilating them into Norwegian society. From the mid-1800s until about late 1960s, they were considered an alien people, often characterized as uncivilized, and a policy towards the Sami marked by racist attitudes and notions of racial hierarchy was pursued. For decades, this policy has contributed to legitimizing the discrimination of the Sami in Norway. Similar stories of abuse against the Sami and their lives, health, and rights occurred also in Sweden and, to some extent, in Finland. Although this policy has been abandoned, negative attitudes and lack of recognition of the Sami language and culture prevail.

A number of population-based surveys conducted in Sami areas, covering health and living conditions, show that more people with Sami background report being subjected to violence, harassment, and discrimination, and they report a higher prevalence of chronic ailments and diseases, compared to the general population.

The Norwegian government is now developing a dedicated action plan against harassment and discrimination of the Sami people. Mapping and describing the research in this area can contribute to the evidence, help prioritize areas of action and develop interventions.

Objective

The objective of this rapid review was to map and describe the research on harassment and discrimination of the Sami people in Norway, Sweden, and Finland. The rapid review aims to highlight the challenges and identify areas in need of more research.

Method

In this rapid review, we conducted a comprehensive literature search for studies published between 2014 and 2024. Two team members independently assessed titles and abstracts and assessed relevant studies in full text. We summarized information about the studies and their results narratively, assessed the findings across the studies, and described commonalities. Publications with information about interventions to combat harassment and discrimination against the Sami people were listed in separate tables.

Results

This rapid review mapped the research on harassment and discrimination of the Sami in Norway, Sweden, and Finland published during 2014-2024, and examined the extent

and consequences of such harassment and discrimination. We included a total of 32 studies: 19 from Norway, eight from Sweden, and four from Finland, while one study used data from both Norway and Sweden. Of the included studies, 16 were qualitative, 13 were cross-sectional, and three used a mixed methods design. All in all, the studies included about 76,500 participants, of which about 18,500 (24%) reported having some form of Sami affiliation or background.

The results show that discrimination against the Sami remains a widespread problem occurring across various societal arenas. The 15 studies that investigated the extent of discrimination found significantly higher rates of discrimination, violence, threats, and bullying against the Sami, across all age groups, compared to the general population. Sami men and women with strong Sami affiliation reported the highest levels of discrimination, particularly those living in Sami minority areas. Additionally, it appears that Sami people with double minority status (Sami LGBTQ+ individuals, Sami with disabilities), Sami with distinct Sami characteristics, or those in traditional Sami occupations (e.g., reindeer herders) experience more discrimination than other Sami.

Study participants reported that the most common areas they face harassment and discrimination are in their local communities, at school, and in the workplace. Many Sami also reported experiencing indignities in interactions with public services, healthcare, and social services, on the internet, and in everyday life.

The results from the 19 qualitative studies showed that Sami in Norway, Sweden, and Finland experience harassment and discrimination at both structural and individual levels. Harassment and discrimination negatively affect their physical and mental health, daily lives, and well-being. They find that the broader society still has little knowledge of the Sami language and culture, particularly in educational institutions and within healthcare services: teachers, professionals, and healthcare personnel lack the necessary competence. This results in many Sami people experiencing poorer treatment compared to the majority population, and some say they therefore avoid seeking help. They find that both historical and current discrimination lead to a lack of trust in healthcare services, which can negatively impact their health.

Several informants in the studies from Norway have experienced oppression and trauma due to the assimilation policy they were subjected to. Participants in studies from Sweden and Finland reported similar experiences. The lack of Sami language in schools means that some Sami do not master their own language, making it difficult to fit into the Sami community and leading to feelings of marginalization or exclusion. Furthermore, many explained that experiences of prejudice and harassment feel like emotional violence. Many choose not to speak openly about their Sami background at school, in interactions with health- and social services, and in their local community, in order to protect themselves from harassment and discrimination. Some have internalized the discrimination, feeling ashamed of being Sami and feeling inferior.

In the last ten years, many interventions have been proposed to combat harassment and discrimination against the Sami. We identified 84 proposed interventions in 18 publications, most of which are in strategies and action plans against discrimination of the Sami. However, very few interventions have been implemented. We found only one

intervention that has been evaluated during the period 2014-2024: the "Sami pathfinders" project from Norway, which aims to improve students' attitudes towards the Sami. Sami pathfinders were interviewed about their experiences with the project, but this evaluation does not provide information on whether it affected students' attitudes towards the Sami as intended.

Discussion and conclusion

A strength of this rapid review is the thorough and systematic literature search, as well as the paired, independent assessments of the relevance of the studies. Although we may have missed studies using other terms for Sami, harassment, and discrimination, we consider it likely that we have identified the most relevant studies.

Although the Sami in Norway, Sweden, and Finland have been subjected to somewhat different minority policies in their respective countries, we consider it likely that the findings and results presented in this rapid review are transferable to a Norwegian-Sami context. Our findings support this, as results from the three countries point in the same direction and the Sami seem to have similar experiences across all three countries.

Due to the time frame for this rapid review, we did not assess the risk of bias or methodological limitations of the studies, nor our confidence in the documentation of synthesized results. We are therefore cautious in assessing the results' implications for practice. Nonetheless, based on our findings, a few aspects can be highlighted. Since 2014, many interventions have been proposed in reports, action plans, and strategy documents, but few have been implemented or evaluated, limiting the knowledge of which interventions are effective. There is a need to ensure that interventions are initiated and systematically evaluated. Discrimination often occurs in local communities, at school, workplaces, and on public transport, requiring local and regional measures. Particularly vulnerable groups, such as Sami with disabilities, may need extra efforts.

There is a need for more in-depth knowledge about the profound consequences of harassment and hate speech against the Sami on the internet. There is also a need for more research on discrimination against Sami boys and men, as well as the consequences for Sami women subjected to violence and discrimination. Furthermore, studies are needed to examine harassment and discrimination against Sami children and young people, especially on the internet. More knowledge about discrimination within leisure and cultural arenas, as well as primary industries such as fishing, forestry, and reindeer herding, would be useful. There is a great need for knowledge about which interventions work and which do not, to combat harassment and discrimination against the Sami. Measures aimed at combating harassment and discrimination of the Sami should be initiated and evaluated.

Forord

Folkehelseinstituttet (FHI) fikk 13. mars 2024 i oppdrag av Barne-, ungdoms- og familierektoratet (Bufdir) å utføre en systematisk hurtigoversikt over forskningen om hets og diskriminering av samer. Formålet med denne hurtigoversikten er å kartlegge og beskrive den eksisterende forskningen som har undersøkt hets og diskriminering av samer i Norge, Sverige og Finland. Hurtigoversikten skal bidra til å synliggjøre utfordringsbildet og bidra til kunnskapsgrunnlaget, samt kartlegge hvor det eventuelt mangler forskning på feltet.

Område for helsetjenester, FHI, følger en felles framgangsmåte i arbeidet med kunnskapsoppsummeringer, dokumentert i håndboka «Slik oppsummerer vi forskning». Det innebærer blant annet at vi kan bruke standardformuleringer når vi beskriver metode, resultater og i diskusjon av funnene.

Finansiering

Bufdir finansierte oppsummeringen. Bufdir tydeliggjorde problemstillingen og inklusjonskriteriene i samarbeid med FHI, men Bufdir hadde ingen rolle i utarbeidelsen av oppsummeringen.

Bidragstere

Prosjektleder: Trine Bjerke Johansen

Interne prosjektmedarbeidere ved FHI: Tiril C. Borge, Hanna Eikås Klem, Gyri Hval, Christine Hillestad Hestevik

Takk til ekstern fagfelle Ketil Zachariassen, Universitet i Tromsø, intern fagfelle Hilde Risstad og fagekspert Ketil Lenert Hansen som har gjennomgått og gitt innspill til hurtigoversikten. En stor takk også til kollega Lien Nguyen for bistand med litteratursøk.

Oppgitte interessekonflikter

Alle prosjektmedarbeidere, fagfeller og fagekspert har fylt ut et skjema som kartlegger mulige interessekonflikter. FHI ønsker å gjøre oppmerksom på at fageksperten tilknyttet prosjektet er førsteforfatter på flere studier inkludert i denne oppsummeringen. Fageksperten har imidlertid ikke fått anledning til å innvirke på fremstillingen av egne studier.

Folkehelseinstituttet tar det fulle ansvaret for innholdet i rapporten.

Rigmor Berg
avdelingsdirektør

Trine Bjerke Johansen
prosjektleder

Innledning

Beskrivelse av tematikken

Norge har et urfolk, samene. Samenes historiske bosettingsområder strekker seg over landområder i både Norge, Sverige, Finland og Russland, og betegnes i dag som Sápmi (1). Ifølge ILO-konvensjon nr. 169 (2) er urfolk definert som «folk i selvstendige stater som er ansett som opprinnelige fordi de nedstammer fra de folk som bebodde landet eller en geografisk region som landet tilhører, på det tidspunkt da erobring eller kolonisering fant sted eller de nåværende statsgrenser ble fastlagt og som, uavhengig av sin rettslige stilling, har beholdt noen eller alle av sine egne sosiale, økonomiske, kulturelle og politiske institusjoner». For samenes del bebodde de bestemte geografiske regioner da de nåværende statsgrenser ble fastlagt. Og da Stortinget i 2023 vedtok å grunnlovsfeste samenes status som urfolk gjennom endring i Grunnloven § 108, bygde tilslutningen på at «staten Norge er bygget på territoriet til både samer og nordmenn» (3).

Det fins ingen offisiell registrering av innbyggernes etnisitet i hverken Norge, Sverige eller Finland. Det er dermed ikke mulig å gi et nøyaktig tall på hvor mange samer som bor i disse landene i dag. I Norge benytter Statistisk sentralbyrå (SSB) seg av geografisk basert statistikk når de fremstiller statistikk med samisk relevans (4). Der er de samiske bosettingsområdene avgrenset til virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringsutvikling (STN), da det omfatter lokalsamfunn som vurderes som betydningsfulle for å bevare og videreutvikle samisk kultur og næringsliv. Per i dag omfatter STN-området 21 hele kommuner og deler av ti kommuner. Av disse 31 kommunene ligger tretten i Finnmark, fjorten i Troms og fire i den nordlige delen av Nordland, nord for Saltfjellet. Ifølge SSB bodde det 53 710 personer i STN-området i 2021. Tall fra STN-området innlemmer imidlertid ikke samene som bor i sør- og lulesamisk område, og heller ikke dem som bor i byene (5).

I Norge ble samene utsatt for en langvarig fornorskningspolitikk, med den hensikt at samer skulle assimileres i det norske samfunnet. Fra midten av 1800-tallet til om lag slutten av 1960-tallet ble samene ansett som et fremmed folkeslag, ofte karakteriserte som usiviliserte og det ble ført en politikk mot samene preget av rasistiske holdninger og forestillinger om rasehierarki (6;7). Staten brukte denne politikken med mål om at samer og enkelte andre minoriteter, som kvener og skogfinner, skulle velge den norske

etniske identiteten framfor sin egen (7). Rapporten fra Sannhets- og forsoningskommisjonen (8) peker på at nasjonsbygging, sikkerhetspolitikk, sosialdarwinismen og kamp om ressurser er faktorer som kan ha bidratt i utviklingen av fornorskingspolitikken. En lignende historie om overgrep mot samene og deres liv, helse og rettigheter gjorde seg også gjeldende i Sverige (9) og i noen grad også i Finland (10).

I 2018 oppnevnte Stortinget en uavhengig kommisjon for å granske fornorskingspolitikken og uretten overfor samer, kvener og norskfinner (8). Da Sannhets- og forsoningskommisjonen la frem sin rapport i juni 2023 trakk de frem at fornorskingspolitikken gjennom en årrekke har bidratt til å legitimere diskriminering av samer og rapporten avdekket videre at samer fortsatt blir utsatt for hets, diskriminering og urett på bakgrunn av sin etnisitet den dag i dag (8;11). I Sverige og Finland ble det i 2021 opprettet lignende kommisjoner (8).

Flere folkehelse- og levekårsundersøkelser utført i samiske områder i Norge viser at personer med samisk bakgrunn oftere enn den øvrige befolkningen rapporterer å ha vært utsatt for vold, hets og diskriminering (12-15), og de oppgir sin bakgrunn og etnisitet som den hyppigste årsaken til diskrimineringen (12). SAMINOR 1, som er en helse- og levekårsundersøkelse med særskilt fokus på helse og levekår i den samiske befolkningen i kommuner hvor befolkningen har samisk, kvensk og norsk tilhørighet (16-19) avdekket også forskjeller i selvrapportert diskriminering mellom samiske kvinner og menn. Samiske menn rapporterte å ha opplevd mer etnisk diskriminering enn samiske kvinner, mens kvinner rapporterte om mer mobbing på bakgrunn av sin samiske bakgrunn, sammenlignet med menn (20).

Opplevelser av etnisk diskriminering knyttes til dårligere selvrapportert helse blant samer (14). I kartleggingen av de helsemessige konsekvensene av etnisk diskriminering rapporterte den samiske befolkningen om mer psykiske plager sammenlignet med den øvrige befolkningen i samme geografiske område. Blant personer utsatt for etnisk diskriminering oppga en høyere andel angst og depresjonsplager sammenlignet med de som ikke hadde vært utsatt for det (14;21). Samer som har vært utsatt for hets og diskriminering rapporterer i større grad også om kroniske plager og sykdommer, og størst sammenheng mellom etnisk diskriminering og fysiske plager er det i områder hvor samer er i mindretall (22).

En undersøkelse utført av Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) i 2022 viste at en stor del av den generelle befolkningen har vært vitne til hatprat eller hets rettet mot samer og andre nasjonale minoriteter i løpet av det siste året, spesielt hets rettet mot jøder og samer (23). Særlig i Nord-Norge, og i Innlandet og Trøndelag fylke var hets mot samer utbredt. De fleste tilfellene av hets forekommer på internett (dvs. på sosiale medier og mediehusenes digitale plattformer), men det finner også sted i tradisjonelle medier (dvs. aviser, tidsskrifter, radio og tv), nærmiljøet og offentlige arenaer (23). En undersøkelse gjort av Amnesty International Norge i 2023 fant at hver fjerde kommentar på Facebook som omhandler samisk tematikk var negativ (24).

Menneskerettsloven (3) gjør konvensjoner Norge har ratifisert gjeldende som norsk rett, og de har forrang foran norsk lov. I 1990 ratifiserte Norge ILO-konvensjonen nr. 169 (2). Det innebar en styrking av samenes rettigheter, blant annet retten til å bevare og videreutvikle sin egen kultur og sitt eget språk, og myndighetenes plikt til å treffe tiltak for å støtte dette arbeidet (2). Per juni 2024 har ikke Sverige eller Finland sluttet seg til ILO-konvensjonen nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater (25). I 2007 vedtok FNs generalforsamling en felles urfolkserklæring (26). Sametinget har vært representert i den norske delegasjonen til forhandlingene siden 1980-tallet. Erklæringen har bestemmelser på mange områder, og under artikkel 15 nevner den spesielt fordommer og diskriminering: «Statene skal, gjennom konsultasjoner og i samarbeid med vedkommende urfolk, treffe effektive tiltak for å bekjempe fordommer og eliminere diskriminering og fremme toleranse, forståelse og gode forbindelser mellom urfolk og de øvrige delene av samfunnet». Norge har sluttet seg til denne erklæringen, og selv om den ikke er folkerettslig bindende, har målet for regjeringen vært å styrke rettslig vern for urfolk. Erklæringen legger føringer for dette arbeidet (26).

Hvorfor det er viktig å utføre denne hurtigoversikten

Selv om fornorskningspolitikken er avviklet, gjør ettervirkninger, som negative holdninger og manglende anerkjennelse av samisk språk og kultur, seg fortsatt gjeldende. Dette gjør at en formell likebehandling trolig ikke vil være tilstrekkelig for at samer skal oppnå de samme rettighetene eller vilkårene som majoritetsbefolkningen. For å sikre at reell likeverdighet for samer oppnås må trolig positive særtiltak iverksettes (6). Regjeringen utarbeider nå en egen handlingsplan mot diskriminering og hets av samer. Ved å kartlegge og beskrive forskningen som har undersøkt hets og diskriminering av samer vil en slik kunnskapsoppsummering kunne bidra inn i kunnskapsgrunnlaget, og bidra til å prioritere innsatsområder og utvikle tiltak. Hurtigoversikten kan samtidig bidra til å identifisere mulige kunnskapshull, og synliggjøre på hvilke områder det er behov for mer forskning.

Mål og problemstilling

Hensikten med denne hurtigoversikten er å kartlegge og beskrive forskningen om hets og diskriminering av samer i Norge, Sverige og Finland. Hurtigoversikten skal bidra til å synliggjøre utfordringsbildet, samt kartlegge hvor det mangler forskning på feltet.

Metode

Vi utførte en hurtigoversikt over studier som har undersøkt hets og diskriminering av samer. For å sikre at oppsummeringen tilfredstilte oppdragsgivers kunnskapsbehov, konsulterte vi med oppdragsgiver i utarbeidelsen av prosjektplanen. De hadde ingen rolle i utarbeidelsen av hurtigoversikten.

Beskrivelse av hurtigoversikt

Det fins ulike typer kunnskapsoppsummeringer, men alle kjennetegnes av at de samler resultater fra eksisterende studier. Felles for alle kunnskapsoppsummeringer fra område for helsetjenester i FHI er at de er systematiske, dvs. de er utarbeidet på en systematisk, vitenskapelig og transparent måte – andre kan etterprøve våre resultater og konklusjoner.

En hurtigoversikt er en kunnskapsoppsummering (litteraturoversikt) over et klart definert forskningsspørsmål. Prosessen består av følgende trinn: å identifisere forskningsspørsmålet, bestemme inklusjons- og eksklusjonskriterier, søke etter litteratur, velge ut publikasjoner, sortere de studiene som møter inklusjonskriteriene, trekke ut data og sammenstille data. Resultatet av en hurtigoversikt er en beskrivelse av studiene og resultatene fra alle inkluderte studier, eventuelt med vurdering av studienes metodiske kvalitet. En fordel med hurtigoversikter er at oppsummeringen kan utføres og leveres i løpet av relativt kort tid. For å kunne balansere ønsket om å følge strenge forskningsmetodiske krav med behovet for rettidig leveranse, kan en begrensning ved en hurtigoversikt være at vi forenkler deler av prosessen sammenlignet med en full systematisk oversikt. Dette kan omfatte mengden data som hentes ut fra studiene, grundigheten i sammenstillingen av resultatene, vurdering av risiko for systematiske skjevheter, eller den overordnede tilliten til resultatene. Dette betyr at resultatene kan være mindre pålitelige sammenlignet med en full systematisk oversikt.

Trinnene i oppsummeringen er beskrevet i større detalj nedenfor. For en detaljert beskrivelse av våre metoder og arbeidsform henviser vi til vår metodebok «Slik oppsummerer vi forskning» som er tilgjengelig på FHIs nettsider (27).

Prosjektplan

Hurtigoversikten er gjennomført i tråd med prosjektplanen (28). Vi avklarte prosjektplanen med oppdragsgiver Bufdir før vi utførte oppsummeringen.

Forskningsspørsmål

Hva fins av litteratur om hets og diskriminering av samer i perioden 2014-2024, og hva sier litteraturen når det gjelder:

- Hva er omfanget av hets og diskriminering av samer?
- Hva er konsekvensene av hets og diskriminering av samer? (erfaringer, opplevelser, følelser, reaksjoner, handlinger, atferd o.l.)
- Hvor og i hvilke sammenhenger forekommer hets og diskriminering? (hvilke arenaer, hvordan blir samer utsatt for hets og diskriminering, hvem utøver hets og diskriminering av samer)?
- Hvilke tiltak mot hets og diskriminering av samer er igangsatt i 2014-2024, og hvilke tiltak er foreslått etter 2022?
- På hvilke av de fire ovenstående spørsmålene mangler det kunnskap?

Inklusjonskriterier

Vi hadde følgende inklusjonskriterier:

Populasjon	Den samiske befolkningen i Norge, Sverige og Finland (alle aldersgrupper)
Intervensjon, tiltak eller eksponering	<p>Handlinger og ytringer som uttrykker nedvurdering, hets, hat, diskriminering o.l. av en eller flere samer, på grunnlag av etnisitet. Hets og diskriminering er her ikke begrenset til handlinger og ytringer som faller inn under lovverkets bestemmelser, slik som straffeloven eller likestillings- og diskrimineringsloven.</p> <p>Eksposeringen for hets og diskriminering kan skje på ulike arenaer og samfunnsområder som f.eks.:</p> <ul style="list-style-type: none">• Internett/sosiale medier/media• Skole/utdanning• I familie eller i slekt• Boligmarkedet• Lokalsamfunnet• Sosiale tjenester, f.eks. NAV kontor• Arbeidsliv• Næring• Helse- og omsorgstjenester

	<ul style="list-style-type: none"> • Fritids- og kulturarenaer • Andre offentlige tjenester ikke nevnt over
Sammenligning	Studier med og uten sammenligning vil bli inkludert.
Utfall	Virkninger (konsekvenser) for de som utsettes for hets/diskriminering, og virkninger (effekt) av tiltak som er iverksatt. Erfaringer med hets/diskriminering og tiltak. Omfang av hets/diskriminering. Kjennetegn på type hets/diskriminering, arena, og offer av hets/diskriminering. Foreslåtte og igangsatte tiltak (som ikke er evaluert) vil kun bli omtalt eller listet opp.
Studiedesign	<p>Empiriske primærstudier; kunnskapsoppsummeringer; hvis det er kapasitet vil også publikasjoner som ikke presenterer egen forskning bli sammenfattet, slik som strategier, handlingsplaner, rapporter fra sivilsamfunnsorganisasjoner.</p> <p>Primærstudiene må være empiriske med beskrivelse av metode for datainnsamling og analyse. For systematiske kunnskapsoppsummeringer må det være klare inklusjon- og eksklusjonskriterier, være basert på et systematisk søk etter litteratur, samt ha en tydelig syntese av studienes resultater.</p>
Publikasjonsår	2014-2024 (datainnsamlingen må være gjennomført i år 2010 eller senere)
Publikasjonsformat	Artikler, rapporter, masteroppgaver, doktorgradsavhandlinger og bokkapitler
Land/Kontekst	Norge, Sverige, Finland
Språk	Engelsk, norsk, svensk
Annet	Studier som inkluderer samer fra andre land enn Norge, Sverige, Finland (dvs. Russland), eller som også inkluderer andre minoriteter, vil bli inkludert hvis resultatene gis separat for samer som bor i disse landene eller de utgjør >70 % av utvalget (hvis ressursene tillater det)

Eksklusjonskriterier

Vi ekskluderte følgende typer studier og publikasjoner:

- Bacheloroppgaver og eksamensbesvarelser
- Ikke-systematiske litteraturoversikter, konferansesammendrag og protokoller
- Kronikker, debattinnlegg og tilsvarende ikke-empiriske publikasjonstyper
- Studier hvor utvalget ikke består av personer med samisk bakgrunn (for eksempel helsearbeidere eller andre fagpersoner som blir spurt om deres oppfatning av diskriminering eller hets av samer)

Litteratursøk

Søk i databaser

Bibliotekar (LN) utarbeidet en søkestrategi i samarbeid med prosjektgruppen og utførte søkene. Søket inneholdt relevante kontrollerte emneord (f.eks. Medical Subject Headings), tekstord (ord i tittel og sammendrag), og avgrensninger som gjenspeilet inklusjonskriteriene. En annen bibliotekar (GH) fagfellevurderte søkestrategien. Søket ble avsluttet i april 2024 og inkluderte søk i følgende databaser:

- Medline
- PsycINFO
- Epistemonikos
- Web of Science
- Open Polar

For fullstendig søkestrategi for hver enkelt database, se vedlegg 1.

Søk i andre kilder

For å finne studier som ikke er indekserte i databasene nevnt over, søkte vi i et utvalg kilder bestående av institusjonelle arkiver og nettsider fra Norge, Sverige og Finland. Vi søkte i følgende kilder:

- Oria
- Libris (Sverige)
- Samiska biblioteket (Finland)
- CRISTIN
- BASE (Bielefeld Academic Search Engine)
- NORA (vitenarkiv)
- DIVA (digitala vetenskapliga arkivet)
- FHI
- Senter for samisk helseforskning (SSHF)
- Senter for samiske studier
- Samisk høyskole
- Sametinget (Norge, Sverige og Finland)
- Samisk arkiv
- Centrum för samisk forskning (Sverige)
- Kudos
- Samisk parlamentarisk råd
- Google

Listen over andre kilder har blitt utvidet underveis i arbeidet med å identifisere tiltak som er planlagt og iverksatt i kommuner, fylkeskommuner og på nasjonalt nivå.

Én prosjektmedarbeider utførte søkene og gjennomgikk referansene. Søk i andre kilder ble avsluttet i mai 2024.

Søk i OpenAlex

TCB gjennomførte et søk i OpenAlex plattformen (29) som er tilgjengelig i EPPI-Reviewer. Her benyttes relevante studier som utgangspunkt for søk, fremfor en søkestreng. Vi benyttet 56 relevante studier inkludert på tittel og sammendragnivå som utgangspunkt for søk etter nye relevante publikasjoner. Søkeperioden var 1.1.2014 – 10.4.2024. For mer detaljer om OpenAlex, se vedlegg 2. Søketreffet i OpenAlex var på 340 referanser etter fjerning av duplikater.

Utvelging av litteratur

Vi importerte referansene til EndNote (30) og videre til det elektroniske verktøyet EPPI-Reviewer (31) som vi brukte i utvelgesprosessen.

Prosjektgruppen (TBJ/HEK/TCB) gjorde vurderinger («screening») av titler og sammendrag fra litteratursøkene opp mot inklusjonskriteriene. Vi brukte maskinlæringsfunksjoner i det elektroniske verktøyet EPPI-Reviewer (31) for å hjelpe oss med å vurdere titler og sammendrag mer effektivt. Enkelt forklart betyr maskinlæring at vi tar i bruk algoritmer som gjør at programvaren er i stand til å lære fra og utvikle sin beslutningsstøtte basert på empiriske data som vi fører den med. Se fremgangsmåte for bruk av maskinlæring i vedlegg 2.

Én prosjektmedarbeider utførte søkene i andre kilder enn de elektroniske databasene og gjennomgikk referansene. Potensielt relevante referanser ble satt på en egen liste og gjennomgått av to personer. Uenighet om inklusjon og eksklusjon løste vi ved diskusjon eller ved å konferere med en tredje prosjektmedarbeider.

Vi piloterte inklusjonskriteriene på de 38 første studiene for å sikre at prosjektmedarbeiderne hadde en felles forståelse for inklusjonskriteriene. Studiene som vi var enige om at var relevante innhentet vi i fulltekst. To prosjektmedarbeidere (TBJ/HEK/TCB) gjorde uavhengige vurderinger av fulltekstene opp mot inklusjonskriteriene. Uenighet om vurderingene av titler/sammendrag og fulltekster løste vi ved diskusjon eller ved å konferere med en tredje prosjektmedarbeider.

Uthenting av data

Én prosjektmedarbeider (TBJ/TCB/HEK/CHH) hentet ut data fra de inkluderte studiene og en annen kontrollerte dataene opp mot de aktuelle publikasjonene. Ved uenighet konfererte vi med en tredje prosjektmedarbeider for å oppnå enighet. Vi benyttet et dataauthentingsskjema i Microsoft Word. Prosjektmedarbeiderne piloterte dataauthentingsskjemaet på to studier. Vi hentet ut følgende data fra de inkluderte studiene: førsteforfatter, publikasjonsår, tittel, land, studiens formål, samfunnsarena/kontekst, stu-

diedesign, metode for datainnsamling, studiepopulasjon (antall deltakere, alder, etnisitet, geografisk tilhørighet), eksponering, utfall og hovedresultater/forfatterens konklusjoner.

Sammenstilling av kunnskapsgrunnlaget

Vi listet opp de inkluderte publikasjonene og sorterte de i logiske kategorier. Vi sammenfattet informasjon om studiene og deres resultater narrativt og presenterer resultatene i tekst og tabeller. Vi vurderte resultatene fra de ulike studiene på tvers, samt beskrev fellestrekk ved studiene. Publikasjoner med informasjon om tiltak listet vi i egne tabeller.

Beskrivelser av etnisitet og hets og diskriminering i studiene

I litteraturen brukes det ulike terminologi for å beskrive forskjellige former for hets og diskriminering rettet mot samer, slik som negative holdninger og fordommer, diskriminering, trakassering, hatprat, hets, hatefulle ytringer, hatkriminalitet, mobbing, marginalisering, rasisme og lignende. Mange av disse begrepene defineres i litteraturen på ulike måter, definisjonen av begrepene er til dels overlappende og det fins i liten grad en omforent definisjon av begrepene. Diskriminering innebærer at noen blir behandlet dårligere, uten at denne forskjellsbehandlingen er saklig, nødvendig og forholdsmessig, og uavhengig av om hensikten med behandlingen har vært å diskriminere eller ikke (32). Hets kan være ytringer som er nedverdiggende, trakasserende, truende, stigmatiserende, og som er rettet mot en gruppe på grunnlag av gruppekaraktistikker, slik som etnisitet (33). I utvelgelsen av litteratur benyttet vi en vid tilnærming og inkluderte alle former for hets og diskriminering mot samer på grunn av deres etnisitet¹ og som på et eller annet vis har til hensikt å nedvurdere gjennom atferd og/eller ytringer.

På grunn av tidsrammene for denne hurtigoversikten gikk vi ikke inn i hver enkelt studie og kartla den spesifikke bruken av begreper om hets og diskriminering, og meningsinnholdet. Ved uthenting av data og presentasjon av resultater fra studiene i denne hurtigoversikten beholdt vi studieforfatterens egne begreper for diskriminering, slik som rasisme, hatefulle ytringer, diskriminering, vold og hatkriminalitet.

De inkluderte studiene benyttet seg av ulike metoder for å kartlegge og måle etnisitet i sine utvalg. Tidsrammene for denne hurtigoversikten gjorde at vi ikke vurderte hvor-

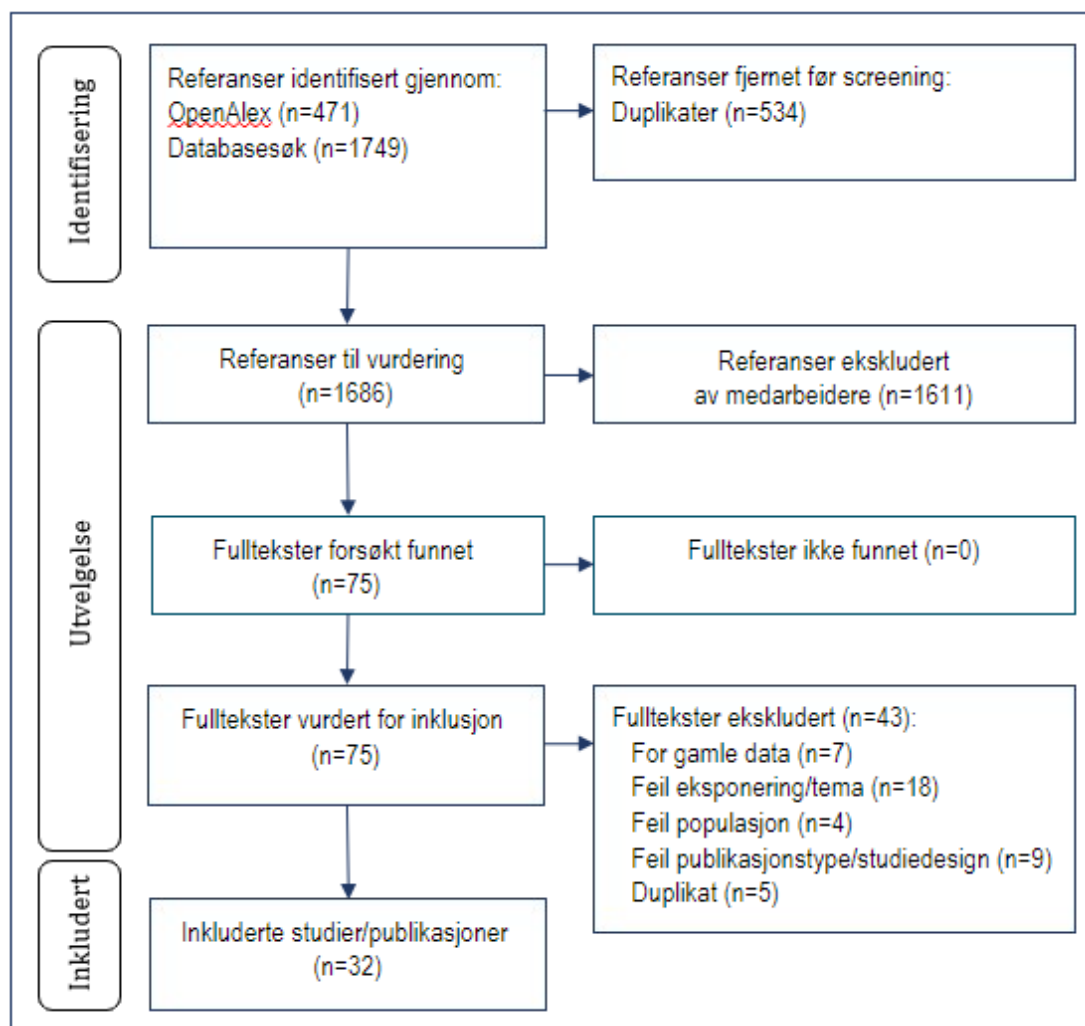
¹ Diskriminering på grunn av etnisitet omfatter også diskriminering på bakgrunn av nasjonal opprinnelse, avstamning, hudfarge eller språk. Kilde: [Lov om forbud mot diskriminering på grunn av etnisitet, religion og livssyn \(diskrimineringsloven om etnisitet\) - Lovdata](#)

vidt, eller differensierte nøye hvordan studiene målte etnisitet. I denne hurtigoversikten gjengis studienes egne vurderinger og presentasjoner av etnisitet og samisk tilhørighet i studieutvalgene.

Resultater

Resultater av litteratursøket og utvelgelse av studier

De elektroniske databasesøkene ga 1749 treff før fjerning av dubletter og søket i OpenAlex 471 treff (figur 1). Etter fjerning av dubletter satt vi igjen med 1686 referanser som vi vurderte. Av disse ekskluderte vi 1611 publikasjoner som åpenbart ikke oppfylte inklusjonskriteriene våre. Vi vurderte 75 publikasjoner i fulltekst, hvorav vi ekskluderte 43 (vedlegg 3). Totalt inkluderte vi 32 studier (8;15;34-66).

Figur 1: Flytdiagram over utvelgelse av studier

I tillegg til referansene identifisert i databasesøkene og i OpenAlex gikk vi gjennom søkeresultatene fra søkene i andre kilder (grå litteratur). Litteraturen vi identifiserte i grå litteratur leste vi direkte i kildene. I kilder der det var hensiktsmessig å søke på enkelt-termer gikk vi gjennom 5353 referanser. I tillegg lette vi gjennom publikasjonslister og lignende i en rekke andre kilder (fullstendig oversikt over kilder fins i vedlegg 1). Mer informasjon om søk og utvelgelse av litteratur fins under 'søk i andre kilder' og 'utvelgelse av litteratur'.

Beskrivelse av de inkluderte studiene

Vi inkluderte totalt 32 studier i denne oversikten som møtte våre inklusjonskriterier (tabell 1) (8;15;34-49;51-67). Nitten av de 32 studiene var fra Norge (15;35;36;40-42;44-48;53;54;57;58;62;64;65;67;68), åtte fra Sverige (34;39;43;52;56;61;63;65;66) og fire fra Finland (49;59;69;70). Én studie benytter befolkningsdata fra Norge og Sverige (65).

Datagrunnlag

Blant de 32 inkluderte studiene var det 14 studier (44 %) som benyttet seg av data fra samme studiepopulasjon som en annen studie. Blant de 20 norske studiene benyttet fire studier seg av data fra SAMINOR-2 (41;44;48;67), to studier brukte data fra samme utvalg av samer med funksjonsnedsettelse, Melbøe (54) og Fylling (45). Gjertsen 2017 (47) og Gjertsen 2019 (46) benyttet også data fra ett og samme utvalg, men hadde forskjellig formål og utfallsmål.

Blant de fire finske studiene benyttet to av studiene, Juutilainen (70) og Huuki (69) data fra samme utvalg.

Blant de ni svenske studiene benyttet La Parra-Casado (52) og Sebastian (61) begge data fra den svenske SamiHET undersøkelsen, og Brandén (66) og Folkhälsomyndigheten (43) data fra Samisk hälsa på lika villkor (71), men alle bruker forskjellige svenske befolkningsundersøkelser som sammenligningsgruppe.

I denne oversikten inngår alle de 32 inkluderte studiene. For studier som benytter samme utvalg som en annen studie vil vi tydeliggjøre dette i oversikten der det er relevant.

Populasjon

Studiene inkluderte om lag 76 500 unike deltakere, og av disse hadde om lag 18 300 (24 %) deltakere samisk tilhørighet. Etnisitet og samisk tilhørighet var i hovedsak rapportert av deltakerne selv.

De aller fleste studiene, 29 av 32 studier, inkluderte voksne (18-74 år), mens 14 av 32 studier inkluderte eldre (over 75 år) og syv studier inkluderte barn og unge (under 18 år) i studieutvalget (31 av 32 studier inkluderte ulike aldersgrupper). Det var ingen

studier som kun inkluderte barn og unge under 18 år, men i studiene til Fylling (45) og Melbøe (54) (studiene benyttet samme utvalg i sine studier) inngikk barn ned i syv års alderen (og voksne opp til 88 år) og i studien til Nystad (58) bestod utvalget av barn og unge i alderen 13-19 år.

Når vi ser på kjønnsfordelingen i de 32 inkluderte studiene fant vi at én studie bestod utelukkende av menn (45), mens tre studier inkluderte kun kvinner (34;35;69). Videre hadde 14 av studiene utvalg med størst andel kvinner (15;36;41;42;44;48;53;56;62;63;66-68;70) og ni studier hadde omtrent lik kjønnsfordeling mellom kvinner og menn (39;40;43;49;52;58;61;65;68). Kun fire av studiene hadde utvalg bestående av størst andel menn (46;47;54;57). To studier (59;64) oppga ikke informasjon om kjønn av hensyn til personvernet.

Geografisk tilhørighet

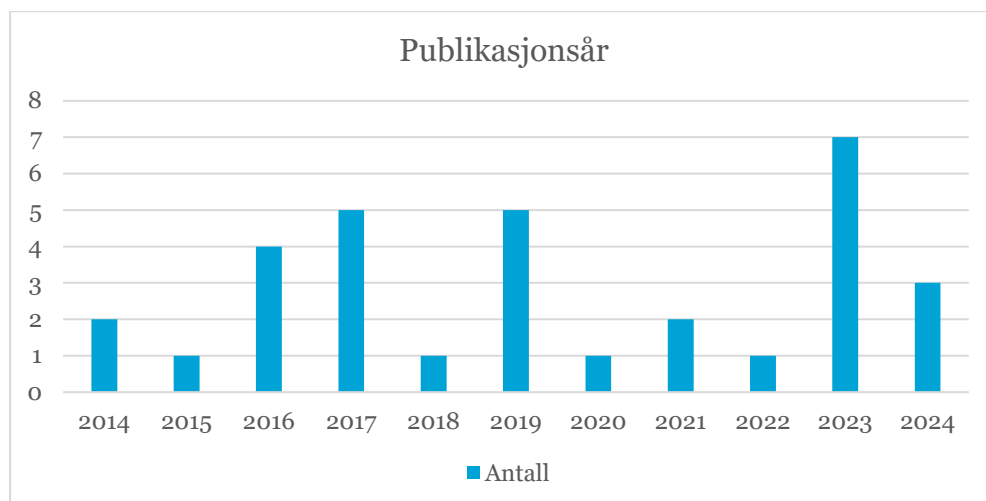
Flesteparten av de inkluderte studiene har utført befolkningsundersøkelser eller intervjuer med samer bosatt i hele Sápmi i det landet undersøkelsen er utført i. Blant de inkluderte studiene er det også flere som kun inkluderer samiske deltakere fra mindre, mer begrensede geografiske områder. I studiene fra Norge består utvalget i to av studiene hovedsakelig av deltakere fra Troms og Finnmark (15;68), én studie består av deltakere fra lulesamisk og markasamisk område (Sør-Troms og nord i Nordland) (40), én studie med deltakere fra sørsamisk område (57), én studie med deltakere fra nordsamisk område (53) og én studie består av deltakere fra én samisk organisasjon og samiske studenter bosatt i en by i Midt-Norge (42). Fra Sverige er det én studie som inkluderer samer bosatt i Stockholmsområdet (63).

Studiedesign

Av de 32 inkluderte studiene var 16 kvalitative studier, 13 tverrsnittstudier og tre flermetodiske studier. De kvalitative studiene var hovedsakelig basert på intervjuer. Tverrsnittstudiene var basert på spørreskjemaundersøkelser, og de flermetodiske studiene var en kombinasjon av intervjuer og spørreskjemaundersøkelser.

Publikasjonsår

Studiene publiserte seg noe ulikt i perioden 2014-2024, og vi fant flest studier publisert i 2023 (figur 2). Det er ingen klare tendenser i studienes tema og formål sett opp mot publikasjonsår i denne perioden.

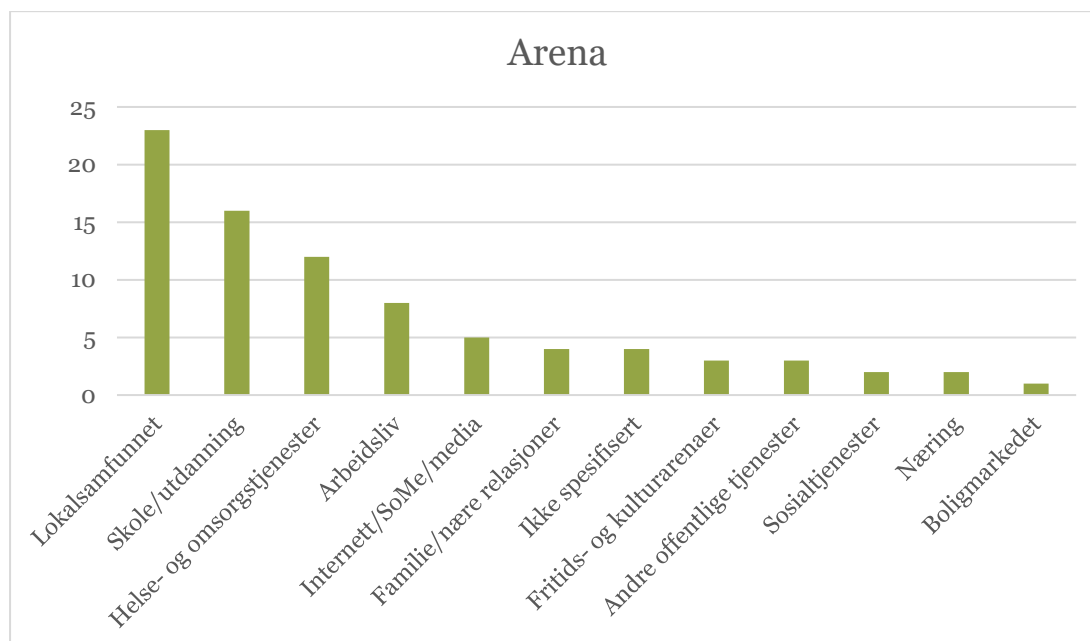

Figur 2: Oversikt over inkluderte studier fordelt på publikasjonsår

Arena

I vår kartlegging² av hvilke arenaer som berøres i de inkluderte studiene fant vi at de aller fleste studiene om hets og diskriminering av samer berører forhold innen arenaene lokalmiljø, skole/utdanning og helse- og omsorgstjenester, etterfulgt av arbeidsliv og internett/sosiale medier/media. Kun et fåtall av studiene omhandlet familie/nære relasjoner, fritids- og kulturarenaer, sosialtjenesten, andre offentlige tjenester og næring (tabell 3).

² Studiene ble kodet av forskergruppen etter forhåndsdefinerte arenaer av interesse. Kodingen av studier ble gjort etter tema som fremkom i studiene, og ikke kun ut fra hva studiene hadde som formål å undersøke. Det vil derfor kunne forekomme avvik mellom antall studier identifisert under hver arena og omfanget av funn og resultater som presenteres for hver av arenaene i oversikten.

Figur 3: Oversikt over samfunnsområde/arena for hets og diskriminering av samer

Tabell 1: Beskrivelse av de inkluderte studiene (n=32)

Førsteforfatter, år	Land	Studie-design	Formål
Aléx, 2016	Sverige	Kvalitativ (intervju)	Utforske hvordan eldre kvinner forteller om sine opplevelser av trivsel og mistriivsel i det samiske miljøet.
Bersvendsen, 2023	Norge	Kvalitativ (intervju)	Utforske samiske kvinner med volds- og overgrepserfaringer fra barndommen sine erfaringer med hjelp fra barnevernet og andre instanser.
Blix, 2022	Norge	Kvalitativ (intervju)	Utforske samiske pårørende sine opplevelser av tilgangen til offentlige omsorgstjenester for eldre med demens, og hvordan samarbeidet med tjenesteyterne oppleves.
Brandén, 2024	Sverige	Flermetodisk (intervju og spørreskjema)	Kartlegge samiske kvinners utsattethet for vold i Sverige i et livsløpsperspektiv, og utforske hvilke erfaringer, problemer og utviklingsbehov som fins når det gjelder vold mot samiske kvinner innenfor samfunnets støttestrukturer.

Brå, 2024	Sverige	Kvalitativ (intervju og dokumentanalyse)	Belyse hatkriminalitet mot samer og hatkriminalitetens karakter. Kartlegge i hvilke miljøer og i hvilke sammenhenger hatkriminalitet begås, og konsekvensene for ofrene.
Dankertsen, 2014	Norge	Kvalitativ (intervju)	Utforske hvordan samisk tilstedeværelse, tap og forsoning artikuleres i hverdagen og dets praksis hos unge, voksne samer, sett i lys av samisk avkoloniseringsprosess.
Eriksen, 2015	Norge	Tverrsnitt (spørreskjema)	Kartlegge forekomsten av emosjonell, fysisk og seksuell vold, og undersøke etniske forskjeller i forekomsten blant samer og ikke-samer i Norge.
Fladmoe, 2019	Norge	Tverrsnitt (spørreskjema)	Undersøke omfanget av hatefulle ytringer blant medlemmer i et utvalg samiske organisasjoner, lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (LHBT) og i et utvalg av den generelle befolkningen.
Folkhälsomyndigheten, 2023	Sverige	Tverrsnitt (spørreskjema og registerdata)	Kartlegge helse, levekår og levemåter blant samer i Sverige.
Friborg, 2017	Norge	Tverrsnitt (spørreskjema)	Undersøke forekomsten av diskriminering, og undersøke assosiasjonen mellom diskriminering og resiliens, psykisk helse og livstilfredshet (well-being) hos samer.
Fylling, 2019	Norge	Kvalitativ (intervju)	Utforske personer med funksjonsnedsettelse(r) sine erfaringer med å tilhøre en urbefolkning som samene, og om disse er forskjellige fra erfaringene til andre etniske minoriteter.
Gjertsen, 2017	Norge	Tverrsnitt (spørreskjema)	Kartlegge levekårene til personer med utviklingshemming i samiske områder i Norge. Særlig ønsket de å undersøke hvorvidt det er noen områder hvor levekårene til personer med utviklingshemming i samiske

			områder ser ut til å skille seg fra levekårene til personer med utviklingshemming generelt i landet.
Gjertsen, 2019	Norge	Tverrsnitt (spørreskjema)	Undersøke levekårene til personer med funksjonsnedsettelse(r) i samiske områder, med og uten samisk bakgrunn, med særskilt fokus på psykisk helse og mobbing.
Hansen, 2016	Norge	Tverrsnitt (spørreskjema)	Kartlegge forekomsten av selvrapportert diskriminering blant voksne samer hvor diskrimineringen skjer, identifisere hvem som utøver den, og hvordan individet forholder seg til å bli diskriminert.
Hansen, 2017	Norge	Tverrsnitt (spørreskjema)	Estimere forekomsten av selvrapportert diskriminering hos samer, identifisere spesifikke miljøer der diskriminering forekommer, identifisere gjerningspersoner og undersøke hvordan enkeltpersoner reagerer på diskrimineringen.
Hansen, 2021	Norge	Flermetodisk (intervju og spørreskjema)	Utforske og kartlegge erfaringer og opplevelser med å være ung same i dag knyttet til sin samiske identitet og psykiske helse, samt kartlegge mulige beskyttelses-, risiko-, og helsefaktorer.
Hokkanen, 2017	Finland	Kvalitativ	Få kunnskap om forutsetningene for gode levekår for personer med nedsatt funksjonsevne i de samiske områdene i Finland.
Huuki, 2016	Finland	Kvalitativ (intervju, kassustudie)	Utforske opplevelsen av diskriminering hos samer som har bodd på internatskole i Finland.
Juutilainen, 2014	Finland	Flermetodisk (intervju og spørreskjema)	Utforske samers erfaringer med rasisme på internatskole, og undersøke hvordan opplevelsen av strukturell rasisme har påvirket samers helse og livstilfredshet (well-being) i Enare kommune i Finland.

La Parra-Casado, 2023	Sverige	Tverrsnitt (spørreskjema)	Undersøke sammenhengen mellom opplevelser av diskriminering og psykisk helse blant den samiske befolkningen i Sverige.
Mehus, 2019	Norge	Kvalitativ (intervju)	Utforske hvordan samisktalende pasienter og deres pårørende opplever møtet med det norske helsevesenet.
Melbøe, 2016	Norge	Kvalitativ (intervju)	Få forståelsen for situasjonen til sammen med funksjonsnedsettelse(r).
Melhus, 2020	Norge	Tverrsnitt (spørreskjema)	Få kunnskap om den multietniske befolkningen i Troms og Finnmark innen temaer som psykisk helse, helselatert atferd, sosialt miljø og nærmiljø, samt livskvalitet fordelt på kjønn, alder og geografi.
Mienna, 2021	Sverige	Kvalitativ (intervju)	Utforske samers helsetilstand, og hvordan levekår og livsstil kan påvirke helsen.
Møllersen, 2023	Norge	Tverrsnitt (spørreskjema)	Kartlegge helselaterte leve- og arbeidsvilkår blant samiske reindriftsutøvere i sørsamiske områder i Norge.
Nystad, 2017	Norge	Kvalitativ (intervju)	Utforske samiske ungdommer sine forhandlinger om sin etniske identitet i et nordsamisk majoritetssamfunn.
Olsén, 2018	Finland	Kvalitativ (intervju)	Utforske hvordan samer med funksjonsnedsettelse(r) og samer som identifiserer seg som seksuell og/eller kjønnsminoritet opplever sammensatt diskriminering, og undersøke hvordan implementering av rettighetene for disse minoritetsgruppene er i Finland.
Sebastian, 2024	Sverige	Tverrsnitt (spørreskjema)	Undersøke hvordan den samiske befolkningen i Sverige opplever etnisk diskriminering.

Stoor, 2019	Norge	Kvalitativ (intervju)	Utforske og beskrive den kulturelle betydningen av selvmord blant samer i Norge.
Sundvall, 2023	Sverige	Kvalitativ (intervju)	Øke kunnskapen om hvordan samer i Stockholmsområdet oppfatter sine behov når det gjelder velferd og helse, med særlig fokus på psykologisk tilfredshet (well-being) og mental helse.
Walsh-Knarvik, 2023	Norge	Kvalitativ (intervju)	Utforske de samiske veiviserne sin rolle i å adressere diskriminering og eksisterende stereotypiske forestillinger om samer.
Yasar, 2023	Norge, Sverige	Tverrsnitt (spørreskjema)	Undersøke hvordan sosiale, økonomiske, kulturelle og politiske ulikheter henger sammen med opplevelsen av diskriminering blant samer sammenlignet med øvrig befolkning i Nord-Norge og Nord-Sverige.

Vi vil i de følgende kapitlene ta for oss forskningslitteraturen om hets og diskriminering av samer som har blitt publisert i perioden 2014-2024 og se hva den sier om de fire forskningsspørsmålene denne hurtigoversikten hadde som formål å kartlegge:

- Hva er omfanget av hets og diskriminering av samer?
- Hva er konsekvensene av hets og diskriminering av samer (erfaringer, opplevelser, følelser, reaksjoner, handlinger, atferd o.l.)?
- Hvor og i hvilke sammenhenger forekommer hets og diskriminering (hvilke arenaer, hvordan blir samer utsatt for hets og diskriminering, hvem utøver hets og diskriminering av samer)?
- Hvilke tiltak mot hets og diskriminering av samer er igangsatt mellom 2014-2024, og hvilke tiltak er foreslått etter 2022?

Flere av de inkluderte studiene berører flere av ovenstående forskningsspørsmål. Vi beskriver studien første gang i sin helhet i løpende tekst, og refererer kun kort til studien i etterkant med henvisning til hvor mer detaljert informasjon om studien kan finnes andre steder i oversikten.

Omfang av hets og diskriminering av samer

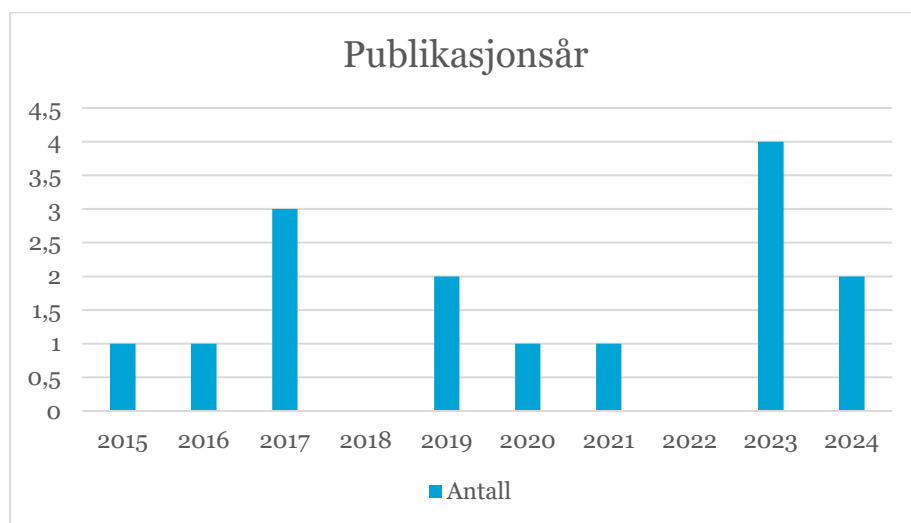
Vi inkluderte 15 studier, basert på ni unike studiepopulasjoner, som har undersøkt omfang av hets og diskriminering av samer de siste 10 årene (15;41-44;46-

48;51;52;57;61;65-67), se tabell 2. Ti studier var fra Norge og fire fra Sverige, mens en studie benyttet data fra både Norge og Sverige. Vi identifiserte ingen studier som har undersøkt omfang av hets og diskriminering av det samiske folket i Finland.

Majoriteten av studiene var tverrsnittstudier (n=13) og to studier var flermetodiske (n=2). Alle studiene benyttet spørreskjema og bestod av selvrapporing fra deltakerne (i én av studiene ble spørreskjemaet besvart muntlig av deltakerne (46)). Totalt bestod utvalgene av om lag 76 000 deltakere, og av disse har om lag 18 000 deltakere (ca. 24 %) rapportert at de har samisk tilhørighet. Fire av studiene inkluderte kun samer i utvalget (52;57;61;68), mens i 11 av studiene bestod utvalget av samer og én eller flere sammenligningsgrupper, oftest et utvalg av den generelle befolkningen.

Alle studiene som undersøkte omfang av hets og diskriminering inkluderte voksne deltakere (18-74 år). I tillegg inkluderte fem av studiene eldre deltakere (over 75 år) og fire barn og unge (alle deltakerne var mellom 16 og 18 år). Omtrent halvparten av studiene hadde størst andel kvinner (15;41;42;44;48;67;68), fire studier hadde lik kjønnsfordeling mellom kvinner og menn (43;52;61;65), mens tre studier hadde størst andel menn (46;47;57).

Studiene var publisert mellom 2015 og 2024. For mer detaljert oversikt over publisjonsår, se figur 5.

Figur 4: Oversikt over studiene om omfang av hets og diskriminering og publisjonsår

Tabell 2: Beskrivelse av de inkluderte studiene om omfang av hets og diskriminering av samer (n=15)

Førsteforfatter, år, land	Deltakere
Brandén*, 2024, Sverige	3 658 svenske samer, 18–84 år, deltok i en spørreskjemaundersøkelse våren 2021. Resultatene fra denne undersø-

	kelsen ble sammenlignet med den svenske nasjonale undersøkelsen om seksuell og reproduktiv helse gjennomført i 2017.
Eriksen, 2015**, Norge	11 296 deltakere, 18-69 år, fra et utvalg kommuner med både samisk og ikke-samisk populasjon: 2197 (19,4 %) samiske respondenter (1242 kvinner, 955 menn) og 9099 (80,6 %) ikke-samiske respondenter (5061 kvinner, 4038 menn).
Fladmoe, 2019, Norge	Organisasjonsundersøkelsen: 174 samer fra Norske Samers Riksforbund (NSR) og Samiske studenter i Trondheim deltok, Alder: under 30 år: 20 %, 30-44 år: 26 %, 45-59 år: 31 %, 60 + år: 24 %. 38 % var menn, 60 % var kvinner og 2 % oppga annet. 97 % rapporterte om sterk tilhørighet til sin samiske identitet, kun 1 % oppga svak tilhørighet.
Folkhälsomyndigheten*, 2023, Sverige	3 658 deltakere fra Samisk HLV 2021 (hälsa på lika villkor), 18-84 år (50,8 % kvinner og 49,2 % menn). 12,7 % var 18-29 år, 23,5 % 30-44 år, 37,7 % 45-64 år og 26,1 % var 65-84 år. 43,6 % av respondentene var oppført i sameanntallet, 22,6 % av respondentene identifiserte seg som same på annet vis. Den øvrige befolkningen omfattet 17 348 personer i alderen 18-84 år som deltok i HLV 2021.
Friborg, 2017**, Norge	10 065 deltakere, 18-69 år. Av deltakerne hadde 1097 «samisk bakgrunn», 1459 «samisk tilhørighet» og 1372 «sterkt samisk tilhørighet», mens 5608 av respondentene oppga at de var norske.
Gjertsen, 2017, Norge	93 deltakere med ulike funksjonsnedsettelse, 16-76 år. 29 % var mellom 16 og 30 år, 44 % mellom 31 og 50 år og 27 % mellom 51 og 76 år. (57 % menn og 43 % kvinner) bosatt i samiske områder i Norge. 67 % av utvalget oppga at de ikke hadde samisk bakgrunn. De sammenlignet funnene fra studien med tidligere norske levekårsstudier blant personer med utviklingshemming og personer med funksjonsnedsettelse, samt med generelle levekårsstudier fra Statistisk sentralbyrå (SSB) for hele befolkningen.
Gjertsen, 2019, Norge	<i>Samme utvalg som Gjertsen 2017.</i>
Hansen, 2016**, Norge	11 600 deltakere, 18-69 år, gjennomsnittsalder 50 år. 55,6 % var kvinner og 44,4 % menn. Totalt 3 928 (34,1 %) av deltakerne oppga at de var samiske, og av disse hadde 11,9 % sterk samisk tilknytning, 12,7 % selvrapporert samisk og 9,5 % samisk bakgrunn (men anså ikke seg selv som samisk).
Hansen, 2017**, Norge	<i>Samme utvalg som i Hansen, 2016.</i>
Hansen, 2021, Norge	210 norske samer mellom 16-31 år besvarte spørreskjemaet, gjennomsnittlig alder for jenter var 23,4 år, mens den var 21,9 år for gutter. 162 jenter, 41 gutter og 7 som

	identifiserte seg som annet kjønn enn jente/gutt. Flertallet av deltakerne var fra Troms og Finnmark fylke, var elever/studenter og bodde i stor by eller tettsted.
La Parra-Casado, 2023, Sverige	3658 deltakere i alderen 18 til 84 år. 50,9 % kvinner og 49,1 % menn. Alle deltakerne har selvidentifisert seg som samisk i spørreskjemaet.
Melhus, 2020, Norge	21 761 deltakere, 18 år og eldre. Gjennomsnittsalderen for utvalget var 46, 8 år med en noe høyere andel kvinner enn menn som deltok i undersøkelsen. 38,3 % svarte på spørsmålet om samisk, kvensk eller norsk-finsk bakgrunn, og totalt 5 645 ble definert som tilhørende denne gruppen.
Møllersen, 2023, Norge	151 deltakere 42,4 % var i aldersgruppen 16-35 år, 40,4 % 36-55 år og 17,2 % 56 år og eldre. 53,3 % menn og 46,7 % kvinner). 53, 6 % holdt til i Nordland, 27,8 % i Nord-Trøndelag og 18,5 % i Hedmark, Oppland, Sør-Trøndelag fylke.
Sebastian, 2024, Sverige	<i>Samme utvalg som i La Parra-Casado, 2023.</i>
Yasar, 2023, Norge og Sverige	5416 deltakere (1072 norske samer, 1324 nordmenn, 847 svenske samer og 2173 svensker) deltok i telefonintervju for å svare på innledende spørsmål om etnisitet og avdekke videre interesse for å delta i spørreundersøkelsen, og 1420 deltok i spørreskjemafasen (254 norske samer, 248 nordmenn, 284 svenske samer, 634 svensker i den øvrige befolkningen).

*Studien benytter seg av data fra Samisk HLV 2021.

**Studien benytter seg av data fra SAMINOR-2 undersøkelsen.

Hva er omfanget av diskriminering av samene?

Fire publikasjoner benyttet data fra det samme studieutvalget i SAMINOR-2 (41;44;48;67).

SAMINOR 2-undersøkelsen var en del av helse- og levekårsundersøkelsen blant voksne (18-69 år) i områder med samisk og norsk bosetting og ble gjennomført i 2012. Dette var en tverrsnittstudie, hvor et spørreskjema ble sendt ut i 25 kommuner i Nord-Norge og Trøndelag. 11 600 svarte på spørreskjemaet (en svarprosent på 27 %), hvor 55,6 % var kvinner og gjennomsnittsalderen var 50 år (Hansen 2016) (67). I studien ble følgende fem etniske undergrupper opprettet:

- «Sterkt samisk tilknytning» består av de personene som svarte JA på alle de tre følgende spørsmål: «Jeg selv har samisk som hjemmespråk», «Min etniske bakgrunn er samisk» og «Jeg regner meg selv som samisk»..
- «Samisk tilhørighet» var de som svarte JA for samisk på ett eller to (men ikke alle tre spørsmålene) nevnt ovenfor.
- «Samisk bakgrunn» var definert som de som rapporterte samisk familiebakgrunn med enten språk eller etnisitet hos foreldre eller besteforeldre, men ikke definerte

seg selv som samer (ved selv-opplevd samiskhet, sin egen bakgrunn er samisk eller brukte/bruker samisk språk hjemme)

- d) «Norsk KO» hvis en kvensk eller annen etnisitetsmarkør ble oppgitt i tillegg, og dermed representerte en blandet etnisk kategori
- e) «Norsk» hvis bare norske markører ble oppgitt;

Totalt 3 928 (34,1 %) av deltakerne oppga at de hadde en eller annen form for samisk tilhørighet. Av disse oppga 59,1 % at de hadde sterk samisk tilhørighet, 11,9 % at de var samiske, 12,7 % at de hadde samisk familiebakgrunn, og 9,5 % oppga at de hadde samisk familiebakgrunn, men at de ikke anså seg som samer (67).

Eriksen (2015) fant at samisk etnisitet var sterkt assosiert med å bli utsatt for vold, både blant kvinner og menn. Nesten halvparten (45 %) av de samiske deltakerne rapporterte å ha vært utsatt for vold, sammenlignet med om lag en tredjedel av de ikke-samiske deltakerne (33 %). Det var også nesten dobbelt så sannsynlig at samiske respondenter rapporterte å ha vært utsatt for vold i løpet av de siste 12 månedene som ikke-samiske respondenter (samiske: 4,1 %; ikke-samiske: 2,6 %). Videre fant studien at det var en sammenheng mellom opplevelser av vold (alle typer vold) og det å bo i områder med majoritet av samisk befolkning, selv etter justering for etnisitet. Et lignende mønster ble observert når de ulike typene vold ble vurdert hver for seg, selv om det da bare var signifikant for fysisk vold blant kvinner. Studien fant også en sammenheng mellom opplevelse av vold i barndommen og etnisitet blant menn, med høyest forekomst blant ikke-samiske menn. Samisk etnisitet ble funnet å være en risikomarkør for vold i et livsløpsperspektiv med en oddsratio (OR) på 1,8 for samiske kvinner, og 2,2 for samiske menn. Når det ble justert for sosioøkonomiske og demografiske faktorer, tilknytning til læstadianismen, samt inntak av alkohol sank risikoen for vold og overgrep noe, men den var fortsatt betydelig forhøyet (OR = 1,6 for samiske kvinner og 1,9 for samiske menn).

Studien utført av **Friborg (2017)** fant at andelen som rapporterte diskriminering var signifikant høyere i de samiske gruppene sammenlignet med den øvrige befolkningen. Andelen personer som rapporterte noen form for diskriminering var 15,4 % i gruppen med norsk samisk bakgrunn, 28,4 % i gruppen med samisk tilhørighet og 44,6 % i gruppen med sterk samisk tilhørighet, sammenlignet med 8,7 % i den øvrige befolkningen.

I **Hansen (2016, 2017)** rapporterte halvparten av samene med sterk samisk tilknytning å ha blitt diskriminert. Av disse oppga 34,3 % at dette har skjedd før, og 16,5 % innenfor de siste to årene. Etnisk diskriminering ble rapportert av 33,3 % av de mannlige og 31,9 % av de kvinnelige samiske respondentene med sterk samisk tilhørighet. Samer med selv-rapportert samiskhet rapporterte også høy grad av diskriminering (totalt 32,8% [24,5 % tidligere og 8,4 % siste to årene]). Til sammenligning rapporterte ikke-samer totalt sett 14,3 % diskriminering, med 9,9 % tidligere og 4,4 % de siste to årene. Hansen (2017) fant at denne sammenhengen mellom etnisitet og opplevd diskriminering fortsatt var til stede justert for alder, bruttoinntekt og utdanningsnivå, og at de

høyeste prevalensratene ble rapportert av samer med en sterk samisk tilhørighet (OR = 6,16 [5,42-7,00]). Samiske menn og kvinner med sterk samisk tilhørighet som bodde i samiske minoritetsområder rapporterte de høyeste nivåene av diskriminering (henholdsvis 58,3 % og 56,9 %). Samiske respondenter med sterk samisk tilhørighet rapporterte at de hadde opplevd mer diskriminering i løpet av de siste to årene signifikant oftere enn ikke-samiske respondenter (henholdsvis 16,5 % vs. 4,4 %; $p < 0,001$; OR=4,15 KI:3,45-4,99). Samer med samisk familiebakgrunn hadde høyest rapportering av diskriminering skjedd tidligere, men lignende tall som ikke-samer for hendelser de siste to årene. Selv om mange samer opplever å ha blitt diskriminert, er det få samer som har vært i kontakt med Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO) (kun 1,8 %).

Fladmoe (2019) fra Norge undersøkte omfanget av hatefulle ytringer blant medlemmer i et utvalg samiske organisasjoner, blant lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (LHBT) og i et utvalg av den generelle befolkningen. I befolkningsundersøkelsen er ikke resultatene for samer behandlet isolert, og vi oppgir derfor ikke resultatene fra befolkningsundersøkelsen (se tabell 2 og 'inklusionskriterier' i metodekapittel for mer informasjon). Resultatene fra organisasjonsundersøkelsen viste at flertallet av respondene fra de samiske organisasjonene hadde opplevd nedsettende og hatefulle ytringer. Hele 65 % av medlemmene rapporterte å ha blitt utsatt for nedsettende kommentarer, mens 53 % hadde opplevd hatytringer i løpet av det siste året.

En tverrsnittstudie utført av **Folkhälsomyndigheten (43)** i Sverige kartla helse, livsvilkår og levemåter blant samer sammenliknet med den øvrige befolkningen. Resultatene spesifiserte ikke årsak til hets og vold, men viste at en større andel samer (26,2 %) enn den øvrige befolkningen (18,1 %) rapporterte å ha følt seg krenket eller truet med vold i løpet av de siste tre månedene. En mindre andel samer (19,4 %) sammenliknet med den øvrige befolkningen (26,2 %) rapporterte å avstå fra å gå ut alene av frykt for å bli overfalt. Når det gjaldt å ha blitt utsatt for fysisk vold og trusler om vold de siste tolv månedene, var det ingen betydelig forskjell mellom samer og den øvrige befolkningen. Imidlertid rapporterte en større andel samiske kvinner (29,7 %) å ha opplevd krenkelser og trusler om vold sammenliknet med kvinner generelt (19,4 %). En større andel samiske menn enn menn generelt oppga derimot at de har blitt behandlet eller behandlet på en måte som har fått dem til å føle seg krenket i løpet av de siste tre månedene (henholdsvis 22,5 og 12,7 %).

Gjertsen (2017, 2019) fra Norge kartla levekårene til personer med utviklingshemming i samiske områder i Norge og om det var områder hvor levekårene deres i samiske områder så ut til å avvike fra levekårene til personer med utviklingshemming generelt i landet (47). Studiene fant at en betydelig høyere andel av deltakerne med samisk bakgrunn oppga å ha psykiske plager og å ha blitt utsatt for mobbing, trusler og vold. Blant annet oppga 33 % av de med samisk bakgrunn at de den siste tiden hadde vært redde for å bli slått eller plaget når de gikk ut alene der de bodde, sammenliknet med 17 % blant de uten samisk bakgrunn. Videre oppga en høyere andel av respon-

dentene med samisk bakgrunn at de hadde opplevd å bli sagt stygge ting til (42 %), er-
tet (48 %), truet med vold (33 %) eller hadde blitt skadet (19 %). Tallene for respon-
dentene uten samisk bakgrunn/identitet er henholdsvis 35 %, 29 %, 11 % og 11 %. Sa-
miske kvinner med utviklingshemming var mer utsatt for disse negative erfaringene
enn samiske menn (ingen tall oppgitt).

La Parra-Casado (2023) og **Sebastian (2024)** undersøkte omfang av diskriminering i
den samiske befolkningen i Sverige. De fant at historiske traumer³ var den hyppigste
årsaken til diskriminering (56,1 %), etterfulgt av etnisitet (41,0 %) og å ha blitt be-
handlet på en krenkende måte i løpet av de siste tre månedene på grunn av etnisitet
(12,6 %). En av ti (8,9 %) rapporterte om alle tre former for diskriminering, mens en
tredjedel av personene rapporterte ikke om noen form for diskriminering (32,1 %). I
studien til **Sebastian (2024)** rapporterte 4,3 % å ha blitt truet det siste året, 26,1 % yd-
myket de siste tre månedene, og 40,8 % hadde opplevd diskriminering (8,2 % det siste
året og 32,6 % tidligere enn det).

Studien av **Melhus (2020)** fra Norge ble gjennomført som en del av Folkehelseunder-
søkelsen 2019, med et tilleggsspørreskjema som fokuserte på aspekter ved kultur,
språk, levekår og tilhørighet blant den samiske, kvenske og norskfinske befolkningen i
Troms og Finnmark. Én av tre samer rapporterte å ha blitt diskriminert, mens kun én
av ti kvener uten samisk bakgrunn rapporterte det samme. Den vanligste årsaken til
diskriminering for både samer og kvener/norskfinner var etnisk bakgrunn.

Studien av **Møllersen (2023)** fra Norge ønsket å undersøke helserelaterte leve- og ar-
beidskår blant sørsamiske reindriftsutøvere. Dataene er hentet fra en nasjonal under-
søkelse, «Reindriftas hverdag», som har kartlagt en rekke faktorer av betydning for
psykisk helse og livskvalitet i samisk reindriftsbefolkning i Sør-samiske områder. Stu-
dien fant omfattende diskriminering og marginalisering av reindriftsutøverne, spesielt
fra storsamfunnet, inkludert myndigheter, media og personer utenfor reindriftsnæ-
ringen. Hele 69 % oppga at de hadde blitt utsatt for trakassering på grunn av deres til-
hørighet til reindriftsnæringen, og 49 % hadde opplevd trusler, skadeverk eller vold fra
personer utenfor næringen. Videre fant forfatterne at risikoen for redusert psykisk
helse og livskvalitet økte parallelt med grad av diskriminering og negativ behandling
fra omverdenen.

Studien utført av **Yasar (2023)** undersøkte omfang av diskriminering blant samer i
Norge og Sverige. Studien fant at samisk etnisitet var forbundet med mer enn en dob-
bling av sannsynligheten for å oppleve diskriminering sammenlignet med befolkningen
for øvrig. Videre viste resultatene at en økning i egenvurderte ferdigheter i et samisk

³ Referer til et komplekst og kollektivt traume opplevd over tid og på tvers av generasjoner av en gruppe
mennesker som deler identitet, tilknytning eller omstendighet (52).

språk var forbundet med en økning på omtrent 40 % i sannsynligheten for å oppleve diskriminering. Videre økte sannsynligheten for å oppleve diskriminering nesten tre ganger så mye om man snakket et samisk språk hjemme, når man kontrollerte for foreldrenes språk. Bruk av samisk språk i situasjoner utenfor familien (såkalt «generell bruk») var forbundet med en 65 % økning i sannsynligheten for å oppleve diskriminering, kontrollert for bruk av samisk språk med familiemedlemmer hjemme.

Den flermetodiske studien utført av **Brandén (2024)** inngår i prosjektet «Vold mot samiske kvinner» 2021-2024, og ble gjennomført på vegne av Sametinget i Sverige. Studien fant at samiske kvinner var utsatt for mer vold enn kvinner generelt i Sverige. Over halvparten var utsatt for seksuell vold (55,5 %), syv av ti for psykisk vold (68,5 %), og nesten én av tre for fysisk vold (27,9 %). Det inkluderte også høyere forekomst av alvorlige former for seksuell vold, som voldtektsforsøk og voldtekt. Samiske kvinner rapporterte også høyere nivåer av psykisk og fysisk vold sammenlignet med svenske kvinner generelt. LHBTQ⁴-samer var også mer utsatt for vold, med betydelig høyere rapportering av seksuell, psykisk og fysisk vold sammenlignet med andre samer. Rundt 40,8 % av samene generelt oppga å ha opplevd diskriminering eller rasisme på grunn av sin samiske tilhørighet, med en høyere andel blant samiske kvinner. Disse tallene understreker den økte sårbarheten for vold og diskriminering blant samer og spesielt blant LHBTQ-samer.

Den flermetodiske studien utført av **Hansen (2021)** undersøkte omfang av diskriminering blant unge samer i Norge. Resultatene viste at rundt 3 av 4 (76,6 %) hadde opplevd å bli diskriminert minst én gang. Etnisk bakgrunn var den hyppigste årsaken til diskriminering (51 %), etterfulgt av kjønn (23 %) og geografisk tilhørighet (21 %). De fleste opplevde diskriminering noen ganger i året (41 %), mens 9,5 % opplevde det noen ganger i måneden eller noen ganger i uken. Videre rapporterte nesten alle de samiske ungdommene og unge voksne (95 %) at de hadde opplevd at folk har fordommer mot deres samiske gruppe, hvor 18,6 % opplevde fordommer "veldig ofte", 40,5 % "ofte", 35,7 % "noen ganger", og kun 5,2 % opplever det "aldri".

Omfang av hets og diskriminering på tvers av studiene

Når vi ser studiene på tvers fant de høyere forekomst av diskriminering, mobbing, vold og trusler blant samer i alle aldersgrupper, og flere ganger høyere enn i den generelle befolkningen. Samiske menn og kvinner med sterk samisk tilhørighet rapporterte de høyeste nivåene av diskriminering, spesielt de som bodde i samiske minoritetsområder. Resultatene i de inkluderte studiene tilsier ikke at det er noen tydelig trend med økning eller reduksjon i diskriminering over tid basert på resultatene, og diskriminering er fortsatt et aktuelt problem. To av tværstudsstudiene fant at omkring halvparten

⁴ Er et samlebegrep for seksuelle minoriteter og kjønnsminoriteter. Begrepet knytter seg både til seksuell orientering og kjønnsidentitet. Kilde: [Bufdir.no](https://bufdir.no)

av deltakerne med samisk bakgrunn hadde opplevd diskriminering de siste to årene. Samisk reindriftsbefolkning ser ut til å oppleve spesielt mye diskriminering, trusler, vold og skadeverk på dyr og eiendom. Personer av dobbel minoritet (samiske LHBT-personer eller samer med funksjonshemming) ser også ut til å oppleve mye diskriminering.

Konsekvensene av hets og diskriminering av samer

For forskningsspørsmålet om konsekvenser av hets og diskriminering identifiserte vi totalt 25 studier som undersøkte sammenhengen mellom opplevd diskriminering og resiliens (motstandskraft), fysisk helse, psykisk helse og livstilfredshet. Det var 19 kvalitative studier – basert på 17 unike studieutvalg (tabell 3) – og fem kvantitative og én flermetodisk (beskrevet tidligere i tabell 2).

I de følgende avsnittene presenterer vi først de kvalitative studiene og deretter de kvantitative studiene.

I de 19 kvalitative studiene rapporterer samer om sine egne erfaringer med hets og diskriminering, og konsekvensene de opplever dette har for deres liv og livstilfredshet. Ti av studiene var fra Norge, fem fra Sverige og fire fra Finland. Studiene var publisert mellom 2014-2024. 16 av studiene var rene kvalitative studier og tre var flermetodiske med en kvalitativ del. Alle studiene benyttet intervju som metode for datainnsamling, mens én studie utførte dokumentanalyse i tillegg (39).

Det ble gjennomført intervjuer med totalt 330 informanter i de 19 studiene (det minste utvalget bestod av 5 informanter, det største av 51 informanter). Flertallet av informantene hadde samisk tilhørighet. Unntaket var i studien til Brandén (66), hvor kun 12 av 34 informanter oppga en samisk tilhørighet. Det skyldtes at de også intervjuet representanter for ulike tjenester som jobbet med voldsutsatte samiske kvinner.

16 av de 19 studiene inkluderte kun voksne informanter (18-74 år), hvorav 10 studier også inkluderte eldre informanter (75 år og eldre). Én studie (Aléx (34)), inkluderte kun eldre informanter (75-90 år). Fire studier inkluderte også barn og unge (under 18 år). Nystad (58) inkluderte barn og ungdom 13-19 år, Fylling (45) og Melbøe (54) inkluderte voksne og barn (7-88 år) og Hansen (2021)(68) inkluderte unge samer i alderen 16-30 år. Ingen av studiene inkluderte kun barn og unge under 18 år.

Når det gjelder kjønnsfordeling hadde syv studier en høyere andel kvinner i utvalget (36;53;56;62;63;66;70), fem studier hadde omtrent lik fordeling av kvinner og menn (39;40;49;58;68), tre studier inkluderte kun kvinner (34;35;69), én studie kun menn (45), mens én studie hadde en større andel menn enn kvinner i utvalget (54).

Blant de inkluderte studiene var det noen studier tok for seg samer som tilhører særlige sårbare grupper og inkluderte personer med funksjonsnedsettelse, seksuelle minoriteter, voldsutsatte, pasienter og deres pårørende. (34-36;39;40;45;49;53;54;56;58;62;63;66;68-70)

Tabell 3: Oversikt over de inkluderte kvalitative og flermetodiske studiene om erfaringer fra samer utsatt for hets og diskriminering (n=19)

Førsteforfatter, år, land	Deltakere
Aléx, 2016, Sverige	9 samiske kvinner, 75-90 år, bosatt i Nord-Sverige; alle erfaringer med den samiske reindriftskulturen.
Bersvendsen, 2023, Norge	5 samiske kvinner, 30-, 40- og 50-årene; alle utsatt for vold og overgrep i oppveksten. 4 av 5 kvinner utsatt for omsorgssvikt.
Blix, 2022, Norge	11 pårørende til eldre personer med demens som bodde i egen bolig eller omsorgsbolig. Deltakerne (8 kvinner, 3 menn) var ektefeller (n = 4), sønner (n = 2), døtre (n = 4) og et voksent barnebarn (n = 1), og identifiserte seg alle som samer. Alder: midten av 30-årene til begynnelsen av 80-årene.
Brandén, 2024, Sverige	34 kvinner og menn, hvorav 12 personer identifiserte seg som samisk. Resten av utvalget bestod av representanter for helse- og sosialtjenester i kommunene, politi, kirken, kvinnehjem m.m. Bosted: meste av svenske siden av Sápmi. Spørreskjema: 3658 samer, 18-84 år.
Brå, 2024, Sverige	43 (21 kvinner, 22 menn), 21-80 år. Majoriteten bestod av samer som i ulik grad har vært utsatt for hatkriminalitet, mens noen av informantene var representanter for samiske organisasjoner og foreninger, nøkkelpersoner i politiet, forskere og myndighetspersoner. Dokumentanalysen var av 67 anmeldelser for hatkriminalitet (årene 2014-2022), 62 politianmeldelser vedrørende tyveri og skade tilknyttet reindrift (årene 2017-2023).
Dankertsen, 2014, Norge	9 samer (4 kvinner, 5 menn), 30-39 år. 4 fra lulesamisk område, 5 fra markasamisk område (Sør-Troms og Ofoten i Nordland).
Fylling, 2019, Norge	3 menn. Alle ble opprinnelig intervjuet i studien til Melbøe 2016.
Hansen, 2021, Norge	12 unge samer (7 kvinner, 5 menn), 16-30 år. Bosted i ulike samiske områder. Spørreskjema: 210 samer (162 jenter, 41 gutter, 7 annet), 16-31 år (gjennomsnitt jenter 23,4 år, gutter 21,9 år).
Hokkanen, 2017, Finland	8 deltakere (4 kvinner, 4 menn) med funksjonsnedsettelse(r), ca. 20-80 år. De fleste bosted i samiske områder, eller bodd der tidligere (1 aldri bodd i Sápmi).

Huuki, 2016, Finland	1 samisk kvinne med førstehåndserfaring fra en finsk internat-skole. Intervjuet ble opprinnelig utført i studien til Juutilainen (2014). På intervjutidspunktet var kvinnen i midten av seksti-årene.
Juutilainen, 2014, Finland	20 deltakere (12 kvinner, 8 menn), 18 til 80 år; enten gått på in-ternatskole eller familiemedlem som har gått på internatskole.
Mehus, 2019, Norge	11 samiske deltakere (9 kvinner, 2 menn), 24-76 år (gjennomsnitt 47,5 år). Alle oppvokst og bosatt i samiske områder. 4 var pasienter og 7 var pårørende til en pasient.
Melbøe, 2016, Norge	31 samer med ulike kognitive eller fysiske funksjonsnedsettel-ser, og/eller deres pårørende eller verge, bosatt i nordsamiske (26), lulesamiske (6) eller sørsamiske områder (3); 1 deltaker fra Østlandet og 1 deltaker fra Vestlandet. 22 gutter/menn, 9 jen-ter/kvinner, 7-88 år (4 barn, 2 ungdommer, 20 voksne, 5 eldre).
Mienna, 2021, Sverige	51 deltakere (34 kvinner, 17 menn), 23-77 år (gjennomsnitt 53 år). Bosted sørlige til de nordlige delene av Sápmi i Sverige.
Nystad, 2017, Norge	22 samiske ungdommer (10 jenter, 10 gutter), 13-19 år. 11 med tilknytning til reindrift.
Olsén, 2018, Finland	9 deltakere. 3 voksne samiske deltakere med nedsatt funksjons- evne og 1 person som samarbeider med samiske personer med nedsatt funksjonsevne. 5 voksne deltakere med samisk bak- grunn som identifiserte seg som seksuell- og/eller kjønnsminori- tet. I tillegg ble det holdt to workshops med samiske deltakere som identifiserte seg som seksuell- og/eller kjønnsminoritet hvor temaet var diskriminering opplevd av disse gruppene i det finske samfunnet og i de samiske lokalsamfunnene.
Stoor, 2019, Norge	25 deltakere (15 kvinner, 7 menn), 19-74 år (gjennomsnitt 48,6 år).
Sundvall, 2023, Sverige	25 deltakere (17 kvinner, 8 menn), 18-76 år (median 44 år). Bo- sted i Stockholmsregionen.
Walsh-Knarvik, 2023, Norge	5 deltakere som jobbet som samiske veivisere på intervjutids- punktet.

Beskrivelse av de kvalitative studienes formål og hovedfunn

Aléx (2016) intervjuet ni eldre samiske kvinner i Sverige om deres opplevelser av trivsel og mistrivsel i det samiske miljøet. De eldre samiske kvinnenes fortellinger viste at de i stor grad var motstandsdyktige og opplevde trivsel. De opplevde både tilhørighet og uavhengighet, og var i stand til å skape mening som eldre samiske kvinner. Å ha tilgang til økonomisk og kulturell kapital var verdifullt for å oppleve motstandskraft.

Manglende resiliens ble uttrykt som erfaringer med diskriminering, mangel på tilknytning og å leve på grensen til det dominerende samfunnet.

Bersvendsen (2023) intervjuet fem samiske kvinner i Norge, som hadde vært utsatt for vold og overgrep, om hjelpen de hadde fått fra barnevernet og andre instanser. Resultatene viste at kvinnene opplevde å ikke få tilstrekkelig hjelp og beskyttelse fra barnevernet eller andre instanser. Forfatterne påpeker at barnevernet og andre instanser mangler kunnskap om samspillet mellom diskriminering, kulturelle forhold og langtidseffektene av fornorskningen.

Blix (2022) er en norsk studie som inkluderte intervjuer med elleve samiske pårørende til et familiemedlem med demens om deres opplevelser av tilgangen til offentlige omsorgstjenester for eldre med demens, og samarbeidet med tjenesteyterne. Utvalget bestod av ektemenn, sønner, døtre og barnebarn til personen med demens. Forfatterne identifiserte at den manglende bruken av offentlige omsorgstjenester blant samiske familier er knyttet til flere forhold. De pårørende rapporterte barrierer for å få tilgang til offentlig omsorg, som manglende kjennskap til tjenestene, uklar fordeling av ansvar, manglende kontinuitet i omsorgen, og kulturelt utrygge omsorgsmiljøer og marginaliserende praksiser.

Brandén (2024) baserer den kvalitative delen av rapporten sin på 22 intervjuer med personer som jobber med støttetjenester for voldsutsatte. Forfatterne utforsket erfaringer, problembilder og utviklingsbehov knyttet til vold mot samiske kvinner. Funnene viste at vold mot samiske kvinner er en kompleks problemstilling som krever forståelse av politiske, historiske og kjønnete kontekster. Forfatterne påpeker at det er mangel på kunnskap om det samiske samfunnet blant tjenesteytere, og vold mot samiske kvinner beskrives som en sensitiv og vanskelig tematikk å adressere. Også utfordringer knyttet til tillit til myndigheter, manglende likestilling, og manglende åpenhet i det samiske samfunnet ble belyst.

Brå (2024) gjennomførte en studie på oppdrag fra den svenske regjeringen om hatkriminalitet mot samer i Sverige. Studien inkluderte intervjuer med 43 samer, representanter for samiske organisasjoner og foreninger, samt forskere og myndighetspersoner med innsikt i kriminalitet som rammer samer. Forfatterne utførte også dokumentanalyse av politianmeldelser av hatkriminalitet mot samer. Studien avdekket at hatkriminalitet mot samer skjer i ulike miljøer, inkludert skoler, arbeidsplasser, og på nettet, med varierende alvorlighetsgrad. Reindriftsnæringen er spesielt utsatt, med ulike former for kriminalitet som påkjørsler av rein og trusler mot reindriftsaktiviteter. Konflikter om samiske rettigheter og geografisk plassering påvirker også utsattheten. Identifiserte gjerningspersoner er ofte menn, og hendelsene skjer ofte i mindre lokalsamfunn.

Dankertsen (2014) gjennomførte for sin doktorgradsavhandling semistrukturerte intervjuer med ni samer i Norge for å utforske hvordan samisk tilstedeværelse, tap og forsoning uttrykkes i hverdagen blant unge, voksne samer. Forfatteren undersøker deltakernes kommunikasjon om disse temaene og argumenterer for at norsk og samisk

ikke er separate kategorier, men heller del av et kontinuum. Avhandlingen utforsker også sammenhengen mellom det materielle og det sosiale, samt det individuelle og det sosiale. Et av de viktigste funnene i avhandlingen er hvordan kulturell artikulasjon handler om mer enn språk, tradisjonskunnskap, gruppetilhørighet og rasjonelle valg. Det å være same handler også om affektive bånd som fortsatt er sterkt preget av minoritetsgjøring i fortid og nåtid.

Hansen (2021) er en rapport om unge samers psykiske helse gjennomført av Regionalt kunnskapssenter for barn og unge, Nord – psykisk helse og barnevern (RKBU Nord), UiT Norges Arktiske Universitetet og Universitetet i Oslo på oppdrag fra Mental Helse Ungdom. Arbeidet bygger på en kvalitativ og kvantitativ datainnsamling. Den kvalitative delen av rapporten utforsket unge samers opplevelser av å være samisk i dagens Norge og deres psykososiale helse, med fokus på identitet, utfordringer, og trivsel. Det ble gjennomført semistrukturerte intervjuer med tolv samiske ungdommer, bostatt i ulike samiske områder i Norge, samt to fokusgruppeintervjuer med åtte helsearbeidere som arbeidet med samisk ungdom eller unge samiske voksne. I funnene avdekkes det at samisk ungdom møtte både stolthet og utfordringer knyttet til sin identitet, med ulike erfaringer av diskriminering og nett-trakassering. Kulturelle faktorer og historiske traumer påvirket deres opplevelse av seg selv og skolen, mens støtte fra det samiske fellesskapet og kulturelle arrangementer var viktig for deres trivsel.

Hokkanen (2017) er en rapport fra The Nordic Welfare Centre. Formålet med rapporten var å samle informasjon om levekårene til personer med funksjonsnedsettelse og samisk bakgrunn sammenlignet med den generelle befolkningen. De utforsket også diskriminering mot samer med funksjonsnedsettelse i Finland, deres mestringsstrategier og erfaringer med velferdstjenester. Rapporten analyserte intervjuer med ni personer i alderen 20 til 80 år. Forfatterne fant at diskriminering på grunn av både funksjonsnedsettelse og samisk bakgrunn var utbredt, selv om det er gjort fremskritt. Diskrimineringen var ofte interseksjonell og kontekstuell og påvirket individenes handlinger, livsvalg og identitet. Forfatterne påpeker behovet for velferdstjenester som tar hensyn til både kultur og funksjonsnedsettelse, og at rettighetene til tjenester på samisk ikke blir realisert i praksis.

Juutilainen (2014) og Huuki (2016) er basert på samme datamateriale. Juutilainen (2014) utforsket effektene av internatskoler på den selvopplevde helsen til urfolk i Canada og Finland som et eksempel på strukturell rasisme. Strukturerte intervjuer ble gjennomført med deltakerne som hadde gått på kanadisk eller finsk internatskole, eller hadde familiemedlemmer som hadde gått der. Det ble gjennomført 20 strukturerte intervjuer med finske samer. Forfatterne fant at de individuelle og intergenerasjonelle negative effektene av skolegangen inkluderte temaer som sårbarhet (språk- og kulturtap, brutt identitet og negativ selvfølelse) og resiliens (urfolksidentitet, språk- og kulturfornyelse). Urfolksidentitet, kultur og språk var sammenvevde og sentrale determinanter for helse. Huuki (2016) analyserte intervjuet til en av de kvinnelige deltakerne i studien til Juutilainen (2014) og trekker på feministiske materialistiske og posthuma-

nistiske teorier for å utforske diskriminering opplevd av samiske elever på finske internatskoler. Funnene viser at diskriminering er noe som dynamisk oppstår gjennom samspill mellom ulike faktorer som materielle, kroppslige, historiske, organiske, diskursive og affektive faktorer. Forfatterne argumenterer for at materielle objekter og steder, samt deres historier, spiller aktive roller i å skape samene som "de andre". Forståelsen av disse dynamikkene kan gi innsikt i utfordringene og mulighetene samiske internatskoleelever møtte og hvordan de håndterer erfaringer senere.

Mehus (2019) utforsket om samiske pasienter og pårørende føler seg kulturelt trygge i møte med helsetjenesten, og hvis ikke, hva er de viktigste bekymringene. Det ble gjennomført semistrukturerte intervjuer med 11 samer fra Norge. Forfatterne identifiserte følgende hovedtemaer i datamaterialet: bruk av samisk språk, samisk identitet og kulturelle praksiser, og sammenheng med positive helseresultater for å forbedre kulturelt trygg omsorg og trivsel for nordsamiske personer som møter det norske helse-systemet. Funnene viste at kulturelt trygge praksiser på institusjonelt, gruppe- og individnivå er essensielle for samiske folks tilfredshet.

Melbøe (2016) er en rapport skrevet på oppdrag fra Nordens Velferdssenter. Formålet med prosjektet var å øke forståelsen for situasjonen til samer med funksjonsnedsettelse. Denne norske studien er basert på 31 semistrukturerte intervjuer med samer med funksjonsnedsettelse og deres pårørende eller verger. Rapporten fremhever flere utfordringer i det norske velferdsapparatet. Det standardiserte tjenestetilbudet tok ikke tilstrekkelig hensyn til samisk kultur, språk og identitet, noe som førte til kulturelle og språklige barrierer for samer med funksjonsnedsettelser. Rapporten viser også at samer med funksjonsnedsettelse ofte opplevde mobbing på grunn av sin bakgrunn og funksjonsnedsettelse, og at tilgangen til arbeidsliv og demokratisk deltakelse kunne være begrenset. Samtidig fremheves viktigheten av å øke kunnskapen om samisk kultur i offentlige velferdstjenester for å møte disse utfordringene på en adekvat måte. Fylling (2019) tar utgangspunkt i intervjuer med tre av de mannlige deltakere i studien til Melbøe og har publisert en engelsk forskningsartikkel basert på disse. Forfatterne konkluderer med at samer med nedsatt funksjonsevne fortsatt opplever assimilering i møte med norske velferdstjenester.

Mienna (2021) er en svensk studie der formålet var å la samer delta i åpne samtaler om helsetilstand og hvordan levekår og livsstil påvirker helse. Det ble gjennomført elleve fokusgrupper med 51 samer i alderen 23-77 år, fra ulike geografiske områder i Sápmi. Resultatene viste at deltakerne hadde en helhetlig oppfatning av helse, hvor åndelighet, natur, fysisk aktivitet og harmoni er viktige elementer. En kulturell norm, "ieš birget" (å berge seg selv eller å klare seg selv), påvirket samenes vilje til å søke helsehjelp. Åpne samtaler om psykisk helse og rusproblematikk var sjelden og opplevdes vanskelig. Mange deltakere hadde negative erfaringer med helsevesenet på grunn av manglende kulturforståelse og diskriminering, noe som påvirket deres helse negativt. Deltakerne uttrykte skepsis til forskning generelt på grunn av tidligere negative erfaringer, men understreket samtidig behovet for mer kunnskap om samisk helse og viktigheten av å delta i forskningsstudier.

Nystad (2017) hadde som formål å utforske etnisk identitetsforhandling blant urfolk-ungdom i Nord-Sápmi i Norge. Det ble gjennomført dybdeintervjuer av 22 samiske ungdommer i alderen 13-19 år. Funnene viser at de fleste ungdommene var åpne om sin samiske bakgrunn og/eller uttrykte stolthet over sin etnisitet. Etnisk stolthet var mer vanlig blant jenter enn gutter. En minoritet av ungdommene med multietnisk bakgrunn, dårlig samiskspråklige ferdigheter, og uten tilknytning til reindrift opplevde ekskludering fra samfunnet, noe som førte til stress, sinne, resignasjon, avvisning av deres samiske opphav og dårlig velvære. Samisk språk ble sett på som viktig for kommunikasjon, men også som en identitetsmarkør og en del av tradisjonene.

Olsén (2018) er en finsk studie som hadde som formål å utforske menneskerettighets-situasjon til to minoritetsgrupper innenfor det samiske folk. Det ble gjennomført intervjuer med tre samer med funksjonsnedsettelse samt med en person som jobbet med samer med funksjonsnedsettelse. Fem informanter som identifiserte seg som seksuelle og/eller kjønnsminoriteter ble også intervjuet. Det ble i tillegg arrangert to workshops for samiske representanter for seksuelle og/eller kjønnsminoriteter der diskuterte diskrimineringen samiske representanter for seksuelle og kjønnsminoriteter møter i det finske og det samiske samfunnet. Funnene viste at selv om de to minoritetsgruppene på mange måter er forskjellige, hadde de ofte felles utfordringer og opplevde multipel diskriminering. Mangel på tilstrekkelig kunnskap og nesten ikke-eksisterende kultursensitive sosiale og helsetjenester på ulike samiske språk var kjernen til den strukturelle diskrimineringen deltakerne opplevde. For begge gruppene var tildeling av spesialtjenester på samiske språk den mest presserende saken for å ivareta deres grunnleggende menneskerettigheter.

Stoor (2019) er en norsk studie der målet var å utforske og beskrive kulturelle betydninger av selvmord blant samer i Norge. Fem åpne fokusgruppediskusjoner (FGDs) ble gjennomført med 22 deltakere, hvorav 20 var samer og to var ikke-samer, i sør-, lule-, marka-, kyst- og nord-samiske samfunn. Seks temaer ble utviklet fra analysen: samer blir behandlet negativt av majoritetssamfunnet, noen samer møter negativ behandling fra andre samer, se historiske tapene til samene har blitt til et tomrom, samer får ikke likeverdig psykisk helsehjelp, de sterke samiske nettverkene har både positive og negative konsekvenser og idealet om at man skal være hard og klare seg selv kan være et problem. Funnene indikerer at deltakerne forstår selvmord blant samer i forhold til økt problembyrde for samer (vanskeligheter i livet som ikke-samer slipper å oppleve) og utilstrekkelige problemløsningsmekanismer på ulike nivåer, inkludert manglende likeverdig psykisk helsehjelp for samer og kulturelle verdier om å klare seg selv ("ieš birget").

Sundvall (2023) er en svensk studie som utforsket samer som har migrert til byene sine oppfatninger av helse og trivsel og betydningen av deres samiske bakgrunn på synet på psykiske helsetjenester og behovet for å tilpasse tjenestene til samiske behov. I studien ble 25 samer i Stockholmsområdet intervjuet. Funnene viste at en trygg samisk identitet og å bli behandlet med respekt for sin identitet ble sett på som avgjørende for

mental helse og livstilfredshet. Historiske erfaringer, nåværende trakassering og politiske beslutninger påvirket deres helse negativt.

Walsh-Knarvik (2023) er en norsk doktorgradsavhandling som utforsket hvordan samiske veivisere forstår sin rolle med å adressere diskriminering og eksisterende stereotypiske assosiasjoner om samene. Samiske veivisere er et utdanningsinitiativ der norske elever lærer om samisk historie og kultur fra unge samer som besøker videregående skoler over hele Norge. Det ble gjennomført halvstrukturerte nettintervjuer med fem veivisere. Funnene viste at denne "mangel på kunnskap om samer og deres historie og kultur" fortsatt eksisterer i norske skoler og veiviserne erfarte at stereotypier om og diskriminering mot samene fortsatt forekommer.

Erfaringer med hets og diskriminering på tvers av de kvalitative studiene

Strukturell diskriminering i samfunnet

Erfaringer med strukturell diskriminering⁵ er et tema som kommer frem i de fleste av de inkluderte studiene (34;35;45;49;53;56;59;62;63;66;68-70). Studiedeltakerne mente at staten har vært og er ansvarlig for strukturell diskriminering av samer. Flere beskrev at de opplevde undertrykkelse og traumer som følge av fornorskningspolitikken⁶ samene har vært utsatt for (35;36;68). Deltakere i Sverige (34;56;63) og Finland (49;69) hadde lignende opplevelser. Historiske erfaringer knyttet til tap av beslutningsmakt - som tvangsflytting, nomadeskoler og rasebiologi beskrives som en del av den samiske identiteten. Noen erfarte at rasebiologiske verdier fortsatt eksisterer i samfunnet. Mange beskrev at det ikke tas hensyn til deres språk og kultur i offentlige tjenester. Flere opplevde også at samenes rettigheter og kultur ikke hensyntas i lovverk og forvaltning (f.eks. rettigheter til å benytte landområder til reindrift og jakt og fiske).

Diskriminering på bakgrunn av språk fremkommer også som et hyppig tema i studiene (34;53;59;62;63;68;70). Mange forklarte at de ikke fikk snakke samisk i skolen og mottok ikke undervisning i morsmålet sitt (34;45;59;63;68). Noen trakk frem at manglende språkundervisning fortsatt er et problem i skolen (63). Manglende språkundervisning kunne skape utfordringer med kommunikasjon med andre samer og vanskeligheter med å passe inn i det samiske miljøet. Noen opplevde at det samiske ble dysset ned av skolen og at samisk kultur og historie ikke var en del av undervisningen (68). Tap av

⁵ Strukturell diskriminering er et perspektiv som ofte brukes i forskningen om hvordan diskriminering kan være innebygget i institusjoner og samfunnsstrukturer. Det betegner en form for systematisk forskjellsbehandling, som kan forekomme selv om diskrimineringen ikke er et resultat av bevisst handling. Kilde: <https://www.buudir.no/statistikk-og-analyse/etnisitet-religion/begreper>

⁶ Fornorsking er politikk og prosesser der urfolk og nasjonale minoriteters språk og kultur motarbeides og erstattes av den norske majoritetens språk og kultur. Fra 1850-tallet til 1960-tallet hadde Norge en målretta fornorskingspolitikk retta mot urfolket samene og den nasjonale minoriteten kvenene/norskfinnene. Norske myndigheter forfulgte og motarbeidet også kulturen til andre nasjonale minoriteter. Kilde: <https://snl.no/fornorsking>

språk og kultur i forbindelse med opphold på internatskole påvirket selvfølelsen negativt og kunne medføre at man følte skam over sin bakgrunn og at man ikke lenger følte seg hjemme i det samiske samfunnet (63;69;70).

Mange møtte manglende språkkompetanse i offentlige instanser og opplevde at det manglet informasjonsmaterieell på eget språk (53). Noen erfarte at manglende språkkompetanse i tjenestene kunne resultere i at de fikk dårligere oppfølging/behandling enn majoritetsbefolkningen (36;45;53;59). Flere erfarte mangel på kulturell forståelse og tilrettelegging i helse- og sosialtjenestene (35;36;53;56;62;63;66). Blant annet opplevde de at mangel på medisinske tester på samisk kunne medføre feildiagnostisering og feilbehandling (53). Noen måtte bruke tolk i møte med offentlige tjenester, noe som oppleves utfordrende og økte risikoen for misforståelser. Opplevelser av diskriminering i helsetjenestene kunne resultere i at enkelte ikke søkte hjelp for problemene sine (36;56;62;66).

Erfaringene med historisk og eksisterende strukturell diskriminering hadde ofte negativ innvirkning på samers tillit til offentlige tjenester (35;56;63;66) og kunne føre til følelser av maktesløshet og sårbarhet, som til syvende og sist kunne påvirke helsesituasjonen negativt (56;63;68;70).

Diskriminering av mer individuell art

Individuell diskriminering tas opp i de fleste av de kvalitative studiene. Mange av studiene trekker frem at kunnskapen om samiske levekår og samisk kultur i samfunnet var mangelfull og at dette bidro til fordommer og diskriminering (40;56;63;68). Mange opplevde slengbemerkinger basert på utseende, bekledning og fordommer (39;40;54;59;68;69). Flere hadde også opplevd fysisk og psykisk vold (54). Slengbemerkinger om samisk kultur og utseende kunne oppleves som emosjonell vold (62;69) og kunne påvirke selvfølelsen negativt (69). Nysgjerrighet/spørsmål og ønske om å ta bilder og kjenne på samedrakten kunne oppleves ukomfortabelt, invaderende og respektløst (34;59). Flere erfarte negative bemerkninger om samer i sosiale medier og mange var redde for å ytre seg i det offentlige rom (39;58;59;68). Noen dysset ned og bortforklarte slike hendelser og tilskrev de individuelle egenskaper hos mobberne, snarere enn et strukturelt problem (40).

Flere hadde opplevd mobbing på grunn av sin samiske identitet i skolen og fra jevnaldrende gjennom barndommen (49;59;63;68-70;72). Noen opplevde også slengbemerkinger fra lærere og stab og noen var redde for å gå på skolen (68).

De som levde av tradisjonelle sameyrker som reindrift o.l. opplevde å være ekstra utsatt for hets og diskriminering (39;62;68). Noen opplevde trusler, vold og vandalisering av eiendom og utstyr og drap og tortur av rein (39). Trusler mot reindriften var for noen en del av hverdagen (56).

Flere erfarte at de stadig måtte forsvare sin kultur og sitt levesett (45;56). Mange valgte å fortie eget språk og kultur for å unngå hets og diskriminering

(34;39;40;49;56;58;63;68). Mange av deltakerne opplevde at de manglet tilhørighet i majoritetssamfunnet (34;54;63;69). Noen beskrev at for å kompensere for vonde følelser og traumer som følge av hets og diskriminering tydde de til mestringsstrategier som overspising og skadelig bruk av rusmidler. Andre beskrev at de følte de måtte overkompensere for å vise at de var like gode som majoritetsbefolkningen (70) og enkelte valgte å omfavne stereotypien om samer som tøffe og flinke til å sloss som en strategi for å avvise offerrollen og unngå følelsen av å være mindreverdige (40).

Studien som omhandlet erfaringene til samiske 'veivisere' (64) fant at samtidig som veiviserne opplevde stolthet over å være en representant for sitt folk følte de at de bar på et stort og til tider tyngende ansvar. De opplevde at ved å eksponere seg på denne måten satte de seg i en sårbar situasjon med tanke på diskriminering og hets. Veiviserne så tydelig sammenheng mellom manglende kunnskap blant elever og lærere og diskriminerende og nedsettende adferd, og opplevde et bedre samspill med elever og lærere som er godt forberedt og som har satt seg inn i samisk kultur før de kom.

Enkelte opplevde at samer blir oppfattet som en homogen gruppe. De beskrev at de ble sett på som en representant for samene istedenfor som et individ (56;59). Noen opplevde et press på at de bør reagere og ta standpunkt til hets og diskriminering på vegne av samene, noe som kan oppleves vanskelig og som et tyngende ansvar (59;68).

Intern diskriminering i det samiske samfunnet og internalisert diskriminering

I mange av studiene fremkommer det at samer opplever manglende aksept og hets og diskriminering, ikke bare fra storsamfunnet, men også innad i det samiske samfunnet. Dette kunne være fordi man ikke ble ansett som samiske nok, ikke var same 'på riktig måte' eller på grunn av andre forhold i familien knyttet til stigma som familievold, psykisk sykdom eller seksuell orientering (40;54;58;59;63;64;66;69;70). Noen beskrev også internalisert diskriminering i form av at de følte skam over å være same og følelser av å være mindreverdige (40;70).

Personer som tilhørte en seksuell minoritet, opplevde å ha lav status i det samiske samfunnet og noen holdt sin orientering skjult for å unngå hets (59). Deltakere beskrev også at det er en forventning om å kle og te seg på spesielle måter i det samiske samfunnet og det kan være vanskelig å uttrykke seg slik en selv ønsker (59). Enkelte kvinner beskrev at de opplevde å være ekstra utsatt for hets og vold i det samiske samfunnet grunnet manglende likestilling (59;66).

Personer med flerkulturelle foreldre kunne oppleve å streve med sin samiske identitet og at de verken ble akseptert i det samiske eller norske samfunnet (58). Nystad (58) fant at noen ungdommer med fleretnisk opphav, som hadde dårlige samiske språkferdigheter og som ikke var født eller oppvokst i lokalsamfunnet, opplevde eksklusjon fra lokalsamfunnet ved ikke å bli anerkjent som samer, og rapporterte stressfaktorer som sinne, resignasjon, avvísning av sine samiske røtter og dårlig trivsel.

Dobbel sårbarhet: Personer som tilhører spesielt sårbare grupper

Flere studier trakk frem at personer som tilhørte flere minoritetsgrupper eller en sårbar gruppe var ekstra utsatt for hets og diskriminering. Mangelen på samisktalende og kultursensitive helse- og sosialpersonell med kompetanse om deres situasjon var en utfordring (59;62).

Personer med funksjonsnedsettelse opplevde at det mangler medisinske tester på samisk og at kulturelt tilpassede hjelpemidler (59). Manglende tilrettelegging for funksjonsnedsettelse i skolen fremkom også (45;54).

Diskriminering pga. kulturell bakgrunn og seksuell orientering var en del av hverdagen for personer som tilhørte en seksuell minoritet (59). I flere studier kom det også frem at kvinner og eldre opplevde å være spesielt utsatt for diskriminering og hets (39;66). Eldre som ikke behersket godt norsk var særlige sårbare da de ofte er avhengige av tolk i møte med offentlige tjenester (53). Brandén (66), som utforsket samiske kvinners utsatthet for vold, fant at kjønn og samisk identitet samhandler og bidrar til en spesiell sårbarhet for samiske kvinner. Kvinnene var ofte redde for å miste sin samiske tilhørighet ved å bryte med en voldelig partner. Vold mot samiske kvinner er et følsomt og stigmatisert tema og deltakerne erfarte at folk er redde for å gripe inn på grunn av frykt for å underbygge fordommer og rasisme mot samer.

Beskrivelse av de kvantitative studienes formål og hovedfunn

Blant studiene som undersøkte omfang av hets og diskriminering var det flere studier som også undersøkte hvordan diskrimineringen påvirket de som var utsatt, eller som undersøkte om det var en assosiasjon mellom opplevd diskriminering og ulike utfall, som fysisk helse, psykisk helse, resiliens, og livstilfredshet. Ingen av studiene vi identifiserte kan imidlertid si noe sikkert om årsakssammenhengen mellom hets og diskriminering og negative utfall. Mer detaljert informasjon om studiene som presenteres under fins i tabell 2 i resultatkapitlet 'omfang av hets og diskriminering av samer'.

Studien utført av **Friborg (2017)** i Norge undersøkte om det var en sammenheng mellom diskriminering og resiliens, psykisk helse og livstilfredshet (well-being). Deltakere som opplevde diskriminering, hadde dårligere psykisk helse og lavere trivsel enn de som ikke opplevde diskriminering. Både de ujusterte og de justerte modellene viste at den generelle befolkningen rapporterte mest psykiske plager knyttet til diskriminering. Diskriminering predikerte signifikant dårligere psykisk helse og trivsel på tvers av alle etniske grupper, men med betydelig svakere sammenheng for trivsel (vektet gjennomsnitt $R^2 = 2,9\%$) enn for psykiske plager (vektet gjennomsnitt $R^2 = 8,8\%$). Imidlertid viste gruppen med sterk samisk tilhørighet bemerkelsesverdig motstandskraft (resiliens) til tross for betydelig eksponering for diskriminering. Studien fant at deltakerne så ut til å være beskyttet av individuelle (personlig styrke) og familiære (family cohesion) resiliensfaktorer. Tilsvarende beskyttende effekter ble ikke observert i de andre etniske gruppene.

Videre fant studien at alle aspekter ved diskrimineringen (dvs. hyppighet, årsaker, gjerningspersoner og steder) bidro negativt til helse og velvære, og i betydelig større grad enn etnisk diskriminering alene. I korrelasjonsanalyser mellom etnisk diskriminering og helse/trivsel, der det ble kontrollert for hyppigheten av diskriminering, ble alle sammenhenger ikke-signifikante eller meget små. Forfatterne konkluderer derfor med at konteksten for etnisk diskriminering ser ut til å være viktigere for helse og livstilfredshet (hvor ofte, hvorfor og hvor det skjer, hvem som gjør det osv.) enn om det skjer eller ikke.

La Parra-Casado (2023) undersøkte sammenhengen mellom diskriminering og psykisk helse blant den samiske befolkningen i Sverige. De undersøkte tre former for diskriminering som omhandlet om de 1: noen gang har opplevd diskriminering eller rasisme på grunnlag av å være samisk, 2: har blitt behandlet dårlig de siste tre månedene på grunn av etnisitet, 3. om de eller noen i nær familie har opplevd uønskede hendelser på bakgrunn av å være samisk som har ført til skade eller tap, (f.eks. tap av rettigheter, straff for bruk av samisk språk, tvangsflytting, utsatt for rase-biologisk forskning). Funnene viste at alle former for diskriminering var positivt assosiert med psykisk stress hos både kvinner og menn, og den høyeste risikoen ble funnet blant de som var utsatt for alle tre formene for diskriminering. Jo flere diskriminerende opplevelser, desto høyere var forekomsten av symptomer på angst hos kvinner (adjusted prevalence rates (aPR) 2,33; 95 % KI: 1,72 til 3,15), og menn (aPR 1,65; 95 % KI: 0,96 til 2,82), selv om dette ikke var signifikant hos menn. Et lignende mønster ble observert for symptomer på depresjon hos kvinner. Hos menn var det imidlertid en positiv assosiasjon mellom å ha blitt fornærmet på grunn av etnisitet de siste tre månedene (aPR 1,44; 95 % KI: 1,05 til 1,98) og kombinasjonen av alle tre former for diskriminering (aPR 1,74; 95 % KI: 1,13 til 2,70) med symptomer på depresjon. Studien konkluderte med at de ulike formene for diskriminering var assosiert med psykiske plager og symptomer på angst og depresjon, spesielt blant samiske kvinner.

Sebastian (2024) undersøkte om opplevelsen av etnisk diskriminering blant den samiske befolkningen hadde en sammenheng med fysisk helse. Funnene indikerte assosiasjoner mellom trusler ($\beta=1,25$; 95 % KI =0,88 til 1,60), ydmykelse ($\beta=1,29$; 95 % KI: 1,14 til 1,44) og diskriminering ($\beta=0,92$; 95 % KI: 0,64 til 1,21 i løpet av de siste 12 månedene; $\beta=0,68$; 95 % KI: 0,54 til 0,83) og somatiske symptomer. Spesifikke symptomer som hodepine, magesmerter, søvnproblemer, svimmelhet og tretthet var alle knyttet til opplevelsen av trusler og ydmykelse. Forskerne konkluderte med at det er en sterk sammenheng mellom opplevelsen av forskjellige typer diskriminering og somatiske symptomer.

I **Hansen (2016)** rapporterte om lag hver femte deltaker (19,1 %) at diskrimineringen hadde berørt de mye, 27,2 % rapporterte at det hadde berørt de noe, 35,5 % rapporterte at det berørte de lite og 15,3 % rapporterte at de ikke berørte de i det hele tatt. I utvalget sa 38 % at de hadde gjort noe aktivt for å få slutt på diskrimineringen. Forfatterne mener man kan anta at denne gruppen er mer beskyttet (resiliens) mot de negative konsekvensene som diskriminering kan påføre helse.

I studien til **Hansen (2021)** fant de i den kvantitative spørreundersøkelsen at 14,9 % av deltakerne ikke følte seg berørt av diskrimineringen, mens 39,9 % følte seg "litt" berørt, 28 % "noe" berørt, og 17,3 % "mye" berørt. Av de som har blitt diskriminert rapporterte de fleste (85 %) at det berørte dem negativt. På spørsmålet om de hadde gjort noe for å få slutt på diskrimineringen, var det kun 66 av 161 (41 %) personer som svarte, hvorav 50 % svarte ja, og 50 % svarte nei. På spørsmålet om ungdommen noen gang har tatt kontakt med LDO for råd eller hjelp angående diskriminering svarte 95,2 % "nei", 2,7 % svarte "ja", mens 2,2 % husket ikke.

Møllersen (2023) kartlaga en rekke faktorer av betydning for psykisk helse og livskvalitet blant samiske reindriftsutøvere i sørsamiske områder. Hele 99 % av respondentene var bekymret for omtalen reindriffta fikk i media, og for 79 % hadde dette vært direkte belastende. Livskvaliteten var gjennomgående lavere hos dem som hadde hatt problemer på grunn av medieomtale av reindriffta, hos dem som hadde opplevd diskriminerende overgrep fra folk utenfor reindriffta, samt hos dem som hadde sterkest opplevelse av negative holdninger fra offentlige myndigheter. Tallmaterialet i denne studien tyder på at det i høy grad er diskriminerende holdninger og handlinger som stor-samfunnet, representert ved myndigheter, medier og folk utenfor reindriffta, tar i bruk i møte med reindriftsutøverne, som medfører psykisk slitasje. Blant dem som har erfart eksklusjon og diskriminering fra offentlige myndigheter, medier eller folk utenfor reindriffta, er sjansen for psykisk slitasje (dvs. mental påkjenning over tid som kan innebære svekket sosial, jobbmessig eller personlig fungering) større enn blant dem som rapporterer mindre eller ingen negative holdninger fra omverdenen.

Funn på tvers av de kvantitative studiene

Funnene tyder på at samer utsatt for diskriminering skårer dårligere på helseundersøkelser sammenlignet med ikke-samer. Diskriminering ser ut til å være assosiert med dårligere psykisk og fysisk helse blant samer, men mange samer viser til tross for diskrimineringen også betydelig resiliens (motstandskraft) på grunn av individuelle og familiære faktorer. Å oppleve flere former for diskriminering er assosiert med økt psykisk stress hos samiske kvinner. Undersøkelser viser at konteksten for diskrimineringen (hvor ofte, hvorfor, hvor det skjer, og hvem som er utøver) kan være viktigere for helse og livstilfredshet (well-being) enn om diskriminering skjer eller ikke.

Hvor og i hvilke sammenhenger forekommer hets og diskriminering, og av hvem?

Overordnet var det kun noen få studier som eksplisitt undersøkte hvor, og i hvilke sammenhenger, hets og diskriminering av samer forekommer. Studiene til **Hansen (2016, 2017)** fra Norge fant at samer oftere opplever diskriminering på flere arenaer samtidig, sammenlignet med ikke-samer, særlig på skolen, i arbeidslivet og i lokalsamfunnet. Mange samer rapporterte også krenkelser i møte med det offentlige, på internett, og

under daglige aktiviteter som butikkbesøk. Diskriminering ved jobbsøking, boligkjøp, og lån var mindre vanlig, og det var ingen kjønnsforskjeller i hvor diskrimineringen skjer. **Hansen (2021)** fant at skolen var den vanligste arenaen for diskriminering, etterfulgt av internett og møter med det offentlige, med få som opplevde mobbing i skolen nylig, men mange rapporterte nett-trakassering på grunn av deres samiske bakgrunn. **Brå (2024)** i Sverige fant hat mot samer i ulike miljøer, spesielt på skolen, arbeidsplassen, i hjemmet, på offentlige steder og på internett. **Fladmoe (2019)** fra Norge rapporterte at hatefulle ytringer oftest forekom på internett og i sosiale medier (kommentarfelt, nettforum), e-post, telefon/SMS, nabolaget, offentlig transport, skole, studiested, arbeidsplass og andre arenaer. **Hokkanen (2017)** fra Finland fant at samer fortsatt opplever diskriminering. For de voksne informantene gjaldt dette særlig i arbeidslivet, mens de yngre informantene rapporterte om diskriminering på flere andre arenaer i tillegg til arbeidslivet. Diskrimineringen de yngre informantene opplevde på arbeidsplassen ble ofte knyttet til deres funksjonsnedsettelse, mens diskrimineringen de voksne informantene opplevde oftere ble knyttet til deres etnisitet.

Arenaer der hets og diskriminering forekommer

Enkeltindivider kan bli utsatt for hets og diskriminering på ulike arenaer og samfunnsområder. Her beskriver vi de arenaene hvor diskriminering av samer rapporteres oftest i de inkluderte studiene. Blant arenaene av interesse listet under 'metode' var det mange studier som hadde svært begrenset med resultater. Om det er fordi det er lite hets og diskriminering på disse områdene eller fordi studiene ikke har hatt fokus på å undersøke disse områdene spesifikt er uklart. Mer informasjon om arenaer med behov for mer forskning presenteres under 'kunnskapshull'.

Lokalsamfunnet

Blant studiene som sa noe om hets og diskriminering i lokalsamfunnet tok mange for seg forhold som vanskeliggjorde deltakernes samiske tilhørighet både i møte med den norske befolkningen generelt, men også i møte med andre samer i lokalsamfunnet. I studien til **Walsh-Knarvik (2023)** fra Norge var det flere av informantene som uttrykte at dårlige samiske språkferdigheter førte til en opplevelse av å ikke ha rett til å kalle seg same.

I studien til **Nystad (2017)** som inkluderte 22 samiske ungdommer i alderen 13-19 år, fant de at mange av informantene opplevde manglende aksept både fra andre samer i lokalsamfunnet og fra den generelle befolkningen. Dette ble særlig fremtredende i lokalsamfunnet hvis man hadde fleretnisk bakgrunn, ikke kunne samisk språk og ikke tilhørte reindriftsnæringa.

Studien til **Stoor (2019)** fra Norge inkluderte 20 samer og to ikke-samer, i sør-, lule-, marka-, kyst- og nord-samiske samfunn. Flere av informantene oppga at de både hadde opplevd negativ behandling av storsamfunnet og å bli sosialt ekskludert eller ikke fullt ut akseptert i sitt samiske samfunn. Dette kunne skyldes «for svak» samisk identitet, til-

høre en familie med dårlig anseelse, psykiske lidelser eller ha vært innlagt til behandling for dette, eller tilhøre en seksuell minoritet. Flere av deltakerne trakk videre frem at selv om de var utsatt for mer negativ behandling enn andre samer, en dobbel stigmatisering, var eksklusjon fra og innen det samiske samfunnet verre ved at det fratok dem en viktig mulighet for trygghet og beskyttelse fra negativ behandling av andre, ikke-samer.

Helse- og omsorgstjenester

Et gjennomgående funn i studiene som har undersøkt samers erfaringer med helse- og omsorgstjenester var mangelen på språklig og kulturell kompetanse om samer hos behandlere og helsepersonell generelt. Mange samer fortalte om behovet for først å lære helsepersonell om samisk kultur før de enten kunne adressere egne behov eller på annet vis motta adekvat helsehjelp. I tillegg beskrev mange om manglende tillit til myndigheter og autoriteter, noe som var et hinder for å oppsøke hjelpetjenester. Denne mistilliten ble i stor grad knyttet til historiske og nåværende erfaringer med fordommer og diskriminering i samfunnet og i møte med offentlige tjenester.

Mange samer fortalte om vegring for å fortelle om deres samiske bakgrunn i frykt for å møte fordommer. Det ble beskrevet omsorgssituasjoner der deltakerne holdt tilbake sin samiske etnisitet på grunn av en følelse av å bli behandlet mindre gunstig. I studien til **Blix (2022)** fra Norge var tidligere diskriminering og stigmatisering for mange en barriere for å oppsøke helse- og omsorgstjenester. I tillegg møtte mange pårørende lite eller ingen interesse hos helsepersonell til å innpasse «samiske perspektiver» i møte med eldre samer. Mange pårørende uttrykte bekymring for at eldre samer ikke mottar tjenester som er tilstrekkelig kulturelt tilpasset.

I studiene til **Sundvall (2023)**, og **Mienna (2021)**, begge fra Sverige, trakk flere informanter frem hvordan de var blitt utsatt for medisinsk misbruk, og de erfarte en nesten ikke-eksisterende kunnskap om samer i det svenske samfunnet, inkludert i helse- og omsorgstjenester. Noen av informantene trakk særlig frem utfordringer som oppstod i møte med fysiske og psykiske helsetjenester, der de som samer var nødt til å fortelle om egen kultur eller samers måte å tenke og handle på samtidig som de søkte hjelp eller var under behandling.

Mehus (2019) fra Norge fant i sin studie at det var svært begrenset med samisk-talende helsepersonell, det var mangel på bruk av tolker mellom ikke-samisk talende helsepersonell og samiske pasienter, det fantes ingen medisinske tester tilgjengelig på samisk og skriftlig informasjonsmateriell var sjelden tilgjengelig på samiske språk, noe som kan bidra til å svekke pasientsikkerheten til samiske pasienter. Mange av informantene i studien fortalte om følelser av å være frakoblet sin egen samiske bakgrunn, diskriminert, marginalisert og maktesløs i møte med norske helse- og omsorgstjenester.

Skole/utdanning

Studien til **Hansen (2017)** fra Norge fant at omtrent én av fem samer med sterk samisk tilknytning har opplevd å bli diskriminert på skolen eller i utdannings sammenheng, sammenlignet med rundt 4 % for ikke-samer. Samiske menn og kvinner rapporterte også om mer diskriminering knyttet til lærevansker enn ikke-samer. I studien til **Hansen (2021)** svarte de samiske ungdommene og unge voksne på hvor ofte de hadde opplevd mobbing på skolen. Mulig skåre gikk fra 1 til 5, en høyere skåre tilsa at man opplever negative hendelser oftere. Hele utvalget hadde en gjennomsnittsskåre på 1,42 (95% KI: 1,33-1,52) og viste at utvalget i liten grad hadde opplevd mobbing i skolen den siste måneden.

Informantene i studien til **Sundvall (2023)** trakk frem at manglende språkopplæring i skolen lenge har vært, og fortsatt er et alvorlig problem. I studien til **Walsh-Knarvik (2023)** fant de at lærere i skolen ser ut til å mangle kunnskap om samisk kultur, og de klarer ikke tette kunnskapshullene som fins. Konsekvensene av det er at samer blir sett på som noe annerledes, noe eksotisk, og medførte at mange av informantene ikke ønsket å identifisere seg som same, bære kofte eller lære seg å snakke samisk.

Internett/sosiale medier/media

Blant de 32 inkluderte studiene var det få studier som undersøkte forekomst, erfaringer med eller konsekvenser av hets og diskriminering på internett, media og sosiale medier. Fem studier, fire fra Norge og én fra Sverige har funn som berører dette temaet. Tre studier kartla omfanget av hets på nettet, mens tre studier (én studie har undersøkt både omfang og erfaringer med hets på nettet) utforsket opplevelsene knyttet til samehets eller uønsket medieomtale på nettet. Interessen rundt dette fenomenet ser imidlertid ut til å være økende. Dette gjelder også i flere av de nyere publiserte studiene i denne hurtigoversikten.

I studiene til **Hansen (2016,2017)** (SAMINOR-2 utvalget) undersøkte de forekomsten av diskriminering på internett (digital mobbing). Samiske personer rapporterte betydelig høyere forekomst av selvopplevd digital diskriminering enn ikke-samiske personer. Digital diskriminering ble hyppigst rapportert blant de yngste samiske respondentene (18–29 år). Mer enn én av fem samiske unge med sterk samisk tilknytning i aldersgruppen 18–29 år rapporterte å ha opplevd diskriminering på internett. Blant ikke-samer var det ingen kjønnsforskjeller, mens samiske kvinner oftere rapporterte om digital diskriminering enn samiske menn, uavhengig av alder.

I studien til **Hansen (2021)** svarte de samiske ungdommene og unge voksne på et spørreskjema som blant annet målte trakassering på internett. Studien fant at de fleste av respondentene hadde opplevd nett-trakassering på grunn av deres samiske bakgrunn én gang eller noen ganger i året, med en noe høyere gjennomsnittsskåre for guttene (2,60 N=41; 95 % KI: 2,39-2,81) enn for jentene (2,36 N=161, 95 % KI: 2,26-2,47) (skala fra 1-5).

I intervjudelen av studien til **Hansen (2021)** fant de at der mange før måtte tåle mye tradisjonell etnisk mobbing ansikt til ansikt, foregår mye av samehetsen i dag også på sosiale medier. Samehets på sosiale medier kan rette seg direkte mot enkeltpersoner eller familier, men mye av samehetsen er oftere rettet mer generelt mot samene som folkegruppe. En av informantene som sa noe om hets på nettet trakk frem at hetsen som skjer ansikt til ansikt er lettere å håndtere følelsesmessig enn samehetsen som skjer på nettet.

I studien til **Brå (2024)** fra Sverige så det ut til at anerkjennelse og ivaretagelse av samenes rettigheter førte til mer utsatthet for kriminalitet og uønsket oppmerksomhet, særlig gjaldt dette i sosiale medier. Dette kunne være Facebook-grupper som samler en gruppe mennesker med samme geografiske tilhørighet, eller grupper for personer med en spesifikk interesse (f.eks. jakt), samt kommentarfelt i lokale og nasjonale medier.

I studien til **Møllersen (2023)** fra Norge, hvor de undersøkte helserelaterte leve- og arbeidsvilkår blant reindriftsutøvere, svarte 99 % av respondentene i undersøkelsen at de var bekymret for omtalen reindriften fikk i media, og 79 % av disse rapporterte at medieomtalen hadde vært direkte belastende for dem.

Næring

Det er få studier som har undersøkt hets og diskriminering av samer i tilknytning til næring. I studiene som berører dette var det hovedsakelig opplevelser og konsekvenser av diskriminering og hatkriminalitet mot reindriftsamer og reindriftnæringa som var undersøkt.

I studien til **Møllersen (2023)** fra Norge som undersøkte leve- og arbeidsvilkårene til reindriftsutøvere i de sørsamiske områdene rapporterte over 90 % at folk vet lite om og er mistroiske til reindriften og reindriftsutøverne. I tillegg oppga 49 % at de har vært utsatt for trusler, skadeverk eller vold fra personer utenfor reindriften.

I studien til **Brå (2024)** fra Sverige fant de at reindriftnæringen var utsatt for varierende grad av kriminalitet. Mange av lovbruddene involverte rein og bestod av ulike typer hendelser, som påkjørsler av rein med overlegg, ulovlig jakt på rein, krypskyting og lignende. I tillegg til kriminalitet begått mot rein utsettes også personer som arbeider i reindriftnæringen for ulike former for hærverk som skadeverk på utstyr (gjerder, kjøretøy, fôringsautomater) og verbale krenkelser og trusler av varierende alvorlighetsgrad. Noen samiske steder var mer berørt enn andre, og flere informanter beskrev at de mottok flere e-poster eller telefonsamtaler i uken med truende innhold. Studien fant også at geografisk plassering i forhold til andre konkurrerende næringer kunne påvirke graden av utsatthet for hatkriminalitet, dette gjaldt blant annet innen vannkraft, vindkraft og mineralutvinning.

Arbeidsliv

I studiene som berørte temaet diskriminering på arbeidsplassen var det mange deltakere som beskrev behovet for å skjule sin etnisitet på arbeidsplassen for å unngå diskriminering (49) og det var mange deltakere som rapporterte om opplevelser av diskriminering på arbeidsplassen (48;67).

I studien til **Hokkanen (2017)** fra Finland fant de at det å være same var forbundet med diskriminering. For de eldre informantene gjaldt dette særlig på skolen og i arbeidslivet, mens det for de yngre var knyttet til flere områder og påvirket flere aspekter ved deres liv. Studien fant forskjell blant de yngre og eldre informantene om årsak til diskrimineringen. De yngre informantene rapporterte i større grad om diskriminering på arbeidsplassen knyttet til egne funksjonsnedsettelse fremfor etnisitet, mens det for de eldre informantene var flere som knyttet diskrimineringen til sin etnisitet fremfor sine funksjonsnedsettelse.

Hvem utøver hets og diskriminering av samer?

Av de 13 tverrsnittstudiene og tre flermetodiske studiene (kvantitativ del) var det fire studier som hadde som formål å undersøke hvem som utøver hets og diskriminering av samer. Alle var fra Norge. Av de 16 kvalitative studiene og tre flermetodiske studiene (kvalitativ del) fremkom det i to av studiene funn som sa noe om hvem som utøver hets og diskriminering av samer.

I studien til **Eriksen (2015)** fra Norge fant de at flertallet av de som rapporterte å ha blitt utsatt for vold (uansett type) kjente voldsutøveren. Kun én av fem rapporterte at voldsutøveren var en ukjent person.

I studiene til **Hansen (2016, 2017)** fant de at samer med sterk samisk tilknytning og selvrapportert 'samiskhet' (studiens eget begrep) i langt større grad opplever diskriminering fra medelever/studenter, fra lærere/andre ansatte på skolen, fra majoritetsbefolkningen, fra ukjente personer og fra andre samer sammenlignet med den øvrige befolkningen. I tillegg rapporterte mange samer om krenkelse fra offentlig ansatte og arbeidskollegaer.

I studien til **Hansen (2021)** fra Norge som bestod av samiske ungdommer og unge voksne fant de at de hyppigste nevnte gruppene som utøvde diskriminering var medelever/studenter eller ukjente. Deretter fulgte en fra annen etnisk gruppe enn seg selv, lærere/ansatte og en fra samme etniske gruppe som seg selv.

I studien til **Melbøe (2016)** fra Norge inkluderte de unge med funksjonsnedsettelse og undersøkte deres opplevelse av mobbing i skolen. I studien fant de elevene med funksjonsnedsettelse opplever mobbing både fra norske og samiske medelever.

I studien til **Brå (2024)** fra Sverige bestod utvalget av 43 personer i alderen 21-80 år, hvor majoriteten har vært utsatt for hatkriminalitet. Studien fant at utøveren av hatkriminalitet oftest er en den utsatte kjenner, og gjerningspersonene er ofte menn eller gutter. Særlig gjelder dette hendelser som finner sted på skolen, på arbeidsplassen og i hjemmet.

Kjennetegn ved de som utsettes for diskriminering

I studiene som undersøkte årsaken til hets og diskriminering av samer var *etnisitet* den årsaken som ble rapportert oftest. I bl.a. studien til **Yasar (2023)** med data fra Norge og Sverige fant de at samisk bakgrunn øker sannsynligheten for å oppleve diskriminering. Videre ser det ut til at mange unge og voksne samer med samisk tilhørighet og funksjonsnedsettelse(r) opplever større grad av diskriminering enn både andre samer og ikke-samer(54).

Et annet fremtredende funn i de inkluderte studiene var '*samisk synlighet*'. Selv om alle med samisk tilhørighet kan bli utsatt for hets og diskriminering ser det ut til at de som viser sin samiske tilhørighet gjennom f.eks. bruk av kofte, samisk språk, tilknytning til reindrift eller har et samisk navn, eller som benytter seg av andre samiske kjennetegn, har enda større risiko for å bli utsatt for hets og diskriminering (63).

Når det gjelder diskriminering av samer og *kjønn* varierer resultatene noe i studiene som sier noe om dette. I studien til **Brå (2024)** fra Sverige som undersøkte hatkriminalitet rettet mot samer, og særlig reindriftsutøvere, fant de at ofrene ofte er menn eller gutter. Dette kan ha sammenheng med at det er flere menn enn kvinner som har tilknytning til driftsenheter (siidaer) i reindriften. I de få anmeldelsene av hatkriminalitet i nære relasjoner fant de at alle ofrene var kvinner. I studiene til **Hansen (2016, 2017)** fant de ingen forskjeller i kjønn når det kom til *hvor* diskrimineringen fant sted, men når det kom til *type* diskriminering og kjønn fant de at samiske kvinner oftere rapporterte om digital diskriminering enn samiske menn, uavhengig av alder. I studien til **Hansen (2021)** fant de at mens både gutter og jenter hadde opplevd nett-trakassering minst én eller noen ganger det siste året, hadde guttene noe høyere gjennomsnittsskåre enn jentene.

Når det gjelder diskriminering av samene og *alder* på de som blir utsatt er det få studier som har undersøkt dette særskilt. Overordnet ser det ut til at hets og diskriminering rammer samer i alle aldersgrupper. Mange av de inkluderte studiene hadde et bredt aldersspenn i sine utvalg, og av disse ser det ut til at hets og diskriminering forekom på tvers av deltakernes alder.

Kjennetegn på type hets og diskriminering

I de kvalitative studiene beskrives det erfaringer med mange ulike former for hets og diskriminering. Deltakerne beskriver alt fra slengbemerkinger fra jevnaldrende og verbale krenkelser til trusler, grov hatkriminalitet og vold. Det beskrives også diskriminering på strukturelt nivå i form av at det fortsatt ikke tas hensyn til deres språk og

kultur i offentlige tjenester og at tjenestene mangler kulturell kompetanse. Samene opplever også at deres rettigheter og kultur ikke tas hensyn til i lovverk og forvaltning. Studien til **Brå (2024)** er den eneste studien som også inkluderer politianmeldelser gjort av samer utsatt for hatkriminalitet. De fant at politianmeldelsene består av hendelser av mer alvorlig karakter, som langvarig trakassering, drapstrusler eller vold mot person eller rein.

I studiene til **Møllersen (2023)** fra Norge, **Sundvall (2023)** og **Brå (2024)**, begge fra Sverige, kom det frem at samer i reindriftsfamilier eller samer med tilknytning til reinnæringa ser ut til å være mer utsatt for *hatkriminalitet*. I studien til Brå (2024) fant de at noe som skiller hatkriminalitet mot samer fra hatkriminalitet mot andre grupper, er at forbrytelsene ofte begås i mindre lokalsamfunn der 'alle kjenner alle', og at gjerningspersonen ofte er en som offeret kjenner. Ukjente gjerningspersoner forekom i politianmeldelsene hovedsakelig i saker som gjaldt hets mot en folkegruppe, og i saker der rein var blitt skadet eller drept og det var liten mulighet for å identifisere gjerningspersonen.

Foreslåtte og igangsatte tiltak mot hets og diskriminering av samer

Vi søkte etter tiltak mot hets og diskriminering av samer som har blitt igangsatt og evaluert i Norge, Sverige og Finland siden 2014. Vi skulle også identifisere tiltak mot hets og diskriminering av samer som er *foreslått* etter 2022. Søk etter tiltak mot hets og diskriminering i offentlige dokumenter (kommuner, fylkeskommuner, NOU-er, regjering, institusjoner, organisasjoner og andre offentlige myndigheter) og i forskningslitteraturen identifiserte en rekke forslag til tiltak for å bekjempe hets og diskriminering av samer. Disse dokumentene beskriver imidlertid i liten eller ingen grad om tiltakene er igangsatt. Vi fant kun dokumentasjon på at ett av tiltakene har blitt evaluert. Dette tiltaket beskrives i avsnittene under.

Siden det var begrenset med informasjon om tiltak som har blitt igangsatt og evaluert siden 2014 valgte vi å liste alle foreslåtte tiltak mot hets og diskriminering av samer fra 2014 (ikke kun fra 2022) og frem til mai 2024.

Vi identifiserte totalt 84 foreslåtte tiltak, presentert i 18 publikasjoner (8;39;59;60;64;66;73-84). Disse publikasjonene var seks handlingsplaner (73;75;77;80;82;83), fire rapporter (8;24;74;84), én sametingsmelding (81), tre nettsider (76;78;79) og i fire av de inkluderte studiene i denne oversikten (39;59;64;66). Det er stort overlapp i de tiltakene som foreslås i disse dokumentene. Blant tiltakene finner vi blant annet 13 tiltak som handler om forskning (73;76;79-82;84), 13 om dialog og samarbeid (8;74;79;80;82;83), 11 om opplæring og utdanning (8;39;66;73;77;79;82), tre om ombudsfunksjoner (66;76;82) og tre om å utarbeide tiltak og handlingsplaner (24;84). 26 av de 84 foreslåtte tiltakene er spissede tiltak som er beskrevet mer inngående i publikasjonene (8;39;59;66;73-82).

De fleste dokumenter og publikasjoner vi gjennomgikk var handlingsplaner som omtaler tiltak mot diskriminering av minoriteter og sårbare grupper generelt sett, og ikke samer spesifikt. Her lister vi kun de tiltakene som eksplisitt omhandler samene, og som har hatt til hensikt å bekjempe eller forebygge videre diskriminering av samer. Derfor vil ikke alle offentlige instanser og organisasjoner som arbeider med denne problematikken være listet i tabellene under.

Igangsatte og evaluerte tiltak

Vi identifiserte kun ett foreslått tiltak som også er igangsatt og evaluert. Dette tiltaket, kalt 'samiske veivisere', ble evaluert i doktorgradsavhandlingen til Walsh-Knarvik (64). Tiltaket samiske veivisere var opprinnelig et treårig prøveprosjekt i samarbeid mellom Kommunal- og moderniseringsdepartementet og Samisk høyskole i perioden 2004-2007, men som nå er blitt en permanent ordning. Samiske veivisere reiser rundt på skoler og ulike ungdomsarenaer for å informere om samisk kultur og samfunnsforhold (78). Veiviserne studerer samisk kultur- og samfunnskunnskap ved Samisk høyskole i Kautokeino, og arbeidet som veiviser er del av utdanningen deres.

Evalueringen til Walsh-Knarvik (64) er basert på intervjuer med fem samiske veivisere, om deres erfaringer med tiltaket. Det er veiviserne selv som evaluerer hvordan de opplever at tiltaket virker. Veiviserne så en tydelig sammenheng mellom manglende kunnskap blant elever og lærere og diskriminerende og nedsettende adferd. De opplevde et bedre samspill med elever og lærere som var godt forberedt og som har satt seg inn i samisk kultur før de kom. Studieforfatterne skriver at det på daværende tidspunkt ikke fantes kartlegging av elevers kunnskap om og holdninger til samer før eller etter at veiviserne hadde vært på besøk. Forfatteren påpeker at veiviserens presentasjoner kan være en effektiv måte å nå fram til ungdommer, men de vet ikke om møtene er nære og ofte nok til å ha en innvirkning på holdninger og fordommer hos elevene. Siden det er veiviserne selv som har evaluert tiltaket med utgangspunkt i sine erfaringer, er det ikke en evaluering som er egnet til å si noe om hvorvidt tiltaket er virkningsfullt og bidrar til å redusere fordommer mot samer eller ikke.

Forslag til tiltak

PROBA samfunnsanalyse (74) er en sluttevaluering som omtaler et konkret tiltak som nevner samer. Det som da het Kunnskaps- og moderniseringsdepartement fikk i 2019 ansvar for å følge opp et samarbeid mellom Sametinget og samiske institusjoner om tiltak som inkluderer samiske lhbt-personer. Det mangler rapportering av oppfølgingen av dette tiltaket. Derfor blir denne rapporten listet i tabell 4 med oversikt over foreslåtte tiltak, og ikke under igangsatte og evaluerte tiltak.

Tiltaket som heter samiske veivisere er i tillegg til å beskrives inngående i avsnittene over også listet i tabell 4 over foreslåtte tiltak, med en referanse til deres egen nettside (78).

Handlingsplanen fra Regeringskansliet i Sverige (73) er rettet mot den samiske befolkningen. Det vil si at selv der samer ikke er nevnt eksplisitt i selve teksten om tiltakene, er samer inkludert når det er snakk om urfolk og minoriteter. De to tiltakene som eksplisitt nevner samer, er listet i tabellen.

Sannhets- og forsoningskommisjonen har i sin rapport et eget kapittel om deres forslag til tiltak hvor de har tatt utgangspunkt i målet om et mer forsonet samfunn. Der har de valgt å konsentrere seg om noen brede hovedsatsinger. Fem pilarer i dette arbeidet er kunnskap og formidling, språk, kultur, forebygging av konflikter og implementering av regelverk (8). De fleste tiltakene dreier seg om store temaer som formidling, bevisstgjøring og synliggjøring, men noen enkelttiltak under de ulike pilarene skiller seg ut som mer spisset. Disse er listet i tabell 4.

I forskningslitteraturen fant vi mer generelle forslag og anbefalinger i forfatterens konklusjoner og betraktninger om tiltak det kan være behov for innen temaene de hadde som formål å undersøke. Vi listet forslagene fra studiene hvis de var konkrete tiltak som kan iverksettes for å imøtekomme disse behovene. I noen av studiene er det informanter som foreslår tiltak. I noen tilfeller er det vanskelig å avgjøre om det kan ses som et forslag til tiltak, eller noe de savner eller har behov for. For eksempel er det informanter i studien til **Sundsvall (2023)** som uttrykker et ønske om at omsorgspersoner skal øke sin kunnskap om samisk historie og tradisjoner. Dette er ikke vurdert til å være et forslag til tiltak, og er ikke listet sammen med foreslåtte tiltak fra de andre studiene vi har inkludert. I **Olsén (2018)** ble informantene bedt om å reflektere rundt hvordan man kan forebygge diskriminering av samiske personer som identifiserer seg som seksuell minoritet og/eller kjønnsminoritet i fremtiden, og hvordan man kan støtte de som allerede har opplevd diskriminering. Flere av funnene var tanker med brede perspektiver på hvordan ulike samfunnsarenaer kan spille en rolle i forebygging av hets og diskriminering. Vi har listet to av forslagene til tiltak som forfatterne løfter fram i avsnitt om eliminering og forebygging av diskriminering av denne gruppen (59). Fra studien til **Brandén (2024)** listes fire foreslåtte tiltak fra informantene.

Tabell 4: Oversikt over tiltak foreslått i litteraturen*

Kilde	Tiltak
Samiske veivisere. Om veiviserordningen. [lest 26. mai 2024]. Tilgjengelig fra: https://samiskeveivisere.no/om-veiviserordningen/	Samiske veivisere. Samiske veivisere er studenter som reiser rundt i Norge og holder foredrag om samer
Sametinget. Sametingets handlingsplan 2022-2025. Karasjok: Sametinget; 2021. Tilgjengelig fra: https://sametinget.no/f/p1/iad6ed3b0-a065-4395-	Bidra til finansiering av et forskningsprosjekt om opplevd rasisme blant unge samer med tilknytning til reindrifta Initiere til forskning om rasisme og diskriminering mot samer

b5a6-7ae1e68b0dd4/handlingsplan-mot-samehets_norsk.pdf	Styrke opplæring i grunnskolen om samisk kultur, historie og samfunnsliv
	Støtte opprettelsen av samisk kompetansesenter ved Sámi allaskuvla
	Etablere dialog om samehets med fylkeskommunene
	Styrke dialog med politiet
	Oppfordre Statsadvokaten til å undersøke kvaliteten på politiets arbeid med samehets
	Opprette en støtteordning for forebygging av samehets
	Bevisstgjøring av ytringskultur blant sametingspolitikere
	Initiere til samarbeid mot samehets på allsamisk nivå
	Øke dialog og samarbeid med nasjonale organisasjoner og idrettsbevegelsen
	Opprette dialog om samehets med ulike næringsorganisasjoner
	Initiere til møter med media om samehets
	Kreve en nasjonal handlingsplan mot samehets
	Utvikle ombudsfunksjon for samehetssaker
	Lage en veileder for hvordan man anmelder samehets
	Utvikle nettkurs for ledere om samehets
Sametinget. Sábmme jállu - Sametingsmelding om likestilling. Karasjok: Sametinget. Tilgjengelig fra: https://same-tinget.no/f/p1/i52468d23-1546-4ac2-804a-5d3f2ef56bb2/sabme-jallu-norsk.pdf	Arbeide for at samer skal kunne delta i den offentlige debatten uten å bli utsatt for diskriminering og hatytringer
	Bidra til forskning og kunnskap om temaet
	Arbeide for en helhetlig strategi mot hatytringer og hatkriminalitet

	Bidra til å utvikle en sterk samisk identitet
	Bidra til at hatytringer og hatkriminalitet avdekkes, rapporteres og anmeldes
	Arbeide for bevissthet om konsekvensene av hatytringer og hatkriminalitet
	Ha fokus på hets innad i det samiske samfunn
Sannhets- og forsoningskommisjonen. Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner. Oslo: 2023. Tilgjengelig fra: https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/sannhets--og-forsoningskommisjonen/rapport-til-stortinget-fra-sannhets--og-forsoningskommisjonen.pdf	Et nordisk initiativ for å styrke det grenseoverskridende samarbeidet om språk, språkutdanning, læremiddelproduksjon og språkrevitalisering
	Styrke de økonomiske rammene for samiske, kvenske og skogfinske kulturnæringer og -institusjonene
	Etablere tettere samarbeid mellom nasjonale og samiske, kvenske og skogfinske institusjoner
	Kartlegging av eiendoms- og bruksrettigheter i områdene utenfor Finnmark/Finmark/Finmarkku i tråd med folkeretten
	En gjennomgang av manglende implementering av vedtak i det minoritetspolitiske feltet
	Tilby flere studenter undervisning om urfolk og nasjonale minoriteter
Likestillings- og diskrimineringsombudet. Hvordan stanse samehets? [lest 26. mai 2024]. Tilgjengelig fra: https://www.ldo.no/ombudet-og-samfunnet/siste-nytt2/hvordan-stanse-samehets-her-er-tre-tiltak-vi-skal-folge-opp/	Mer forskning
	Mer informasjon, særlig til ledere
	Opprettelse av en ombudsfunksjon for samehets
Forskningsrådet. Porteføljeplan for Samisk samfunn og kultur. [oppdatert 1. november 2022; lest 26. mai 2024]. Tilgjeng-	Bidra til at relevant forskning blir oppsummert, formidlet og delt på relevante arenaer og møteplasser, slik at samiske beslutningstakere får nytte av kunnskapen som utvikles og tar den i bruk

<p>elig fra: https://www.forskningsradet.no/portefoljer/samisk/portefoljeplan-for-samisk/tiltak/</p>	<p>Styrke formidlingen og kunnskapen om samisk historie, samerett og samisk retts-historie, språk og kultur</p>
	<p>Styrke rekrutteringen av samiske forskere og forskning på samiskrelaterte temaer</p>
	<p>Styrke samiske perspektiver i andre porteføljer</p>
	<p>Styrke bruken av samisk som vitenskaps-språk innenfor utdannings- og forsknings-institusjoner</p>
	<p>Styrke brukermedvirkning og urfolksme-todologi i prosjektene</p>
	<p>Styrke samarbeidet mellom utdannings- og forskningsinstitusjoner innenfor ulike fag og fagmiljøer i Norge, Norden og inter-nasjonalt</p>
<p>PROBA samfunnsanalyse. Evaluering av handlingsplanen - Trygghet, mangfold, åpenhet. Oslo: PROBA samfunnsanalyse; 2021. Tilgjengelig fra: https://proba.no/wp-content/uploads/Rapport-2021-7-Evaluering-av-handlingsplanen-TMA.pdf</p>	<p>Øversetting av dokumenter og utvalgte verktøy til et samisk språk</p> <p>Samarbeid med Sametinget og samiske institusjoner</p>
<p>Arbeids- og inkluderingsdepartementet. Handlingsplan mot rasisme og diskriminering – ny innsats 2024–2027. Oslo: 2023. Tilgjengelig fra: https://kudos.dfo.no/documents/63191/files/34989.pdf</p>	<p>Økt antall samiske veivisere</p> <p>Spre kunnskap om samer og nasjonale minoriteter</p> <p>Handlingsplan mot samehets</p>
<p>Departementene. Trygghet, mangfold og åpenhet - Regjeringens handlingsplan mot diskriminering på grunn av seksuell ori-entering, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk og kjønnskarakteristika 2021–2024. Oslo: 2021. Tilgjengelig fra: https://kudos.dfo.no/documents/3467/files/3354.pdf</p>	<p>Utvikle kunnskap om skeives levekår og livssituasjon gjennom jevnlig levekårsundersøkelser, livskvalitetsundersøkelser og holdningsundersøkelser, inkludert kunnskap om skeive med minoritetsbakgrunn, som nasjonale minoriteter, personer med samisk bakgrunn og personer med innvandrerbakgrunn</p>
	<p>Øversette handlingsplanen og andre rela-terte dokumenter til et samisk språk</p>

	Dialog med Sametinget og samiske institusjoner om kjønns- og seksualitetsmangfold
Kultur- og likestillingsdepartementet. Regeringens handlingsplan for kjønns- og seksualitetsmangfold (2023–2026). Oslo: 2023. Tilgjengelig fra: https://kudos.dfo.no/documents/32296/files/28723.pdf	Årlige dialogmøter med Sametinget om situasjonen til skeive med samisk bakgrunn. Støtte forskning for å utvikle samisk språk om kjønns- og seksualitetsmangfold
Politiet. Mangfold, dialog og tillit - Handlingsplan for politiets arbeid (2022 - 2025). Tilgjengelig fra: https://kudos.dfo.no/documents/78488/files/37555.pdf	Opplæring i samisk kultur, historie og samiske rettigheter Øke rekrutteringen av fagpersonell med samisk språk- og kulturkompetanse Legge til rette for at politiets nasjonale styringsdokumenter oversettes til samiske språk og for mer informasjon på samiske språk på politiets nettsider
Regeringskansliet. Action programme to combat racism against Sami. 2021. Tilgjengelig fra: https://www.government.se/contentassets/08060ebbc8074facae3a9919a6874fd9/action-programme-to-combat-racism-against-sami.pdf	Utdanningsmateriale om rasisme mot samer for lærere Dybdestudier om hatkriminalitet mot samer
Analyse & Tall. Negative holdninger og stereotyper om samer på Facebook. Amnesty; 2023. Tilgjengelig fra: https://amnesty.no/sites/default/files/2023-09/2023-09-14_Negative%20holdninger%20og%20stereotyper%20om%20samer%20på%20Facebook_final.pdf	Kunnskapsdepartementet bør igangsette et nasjonalt kompetanseløft om samer og nasjonale minoriteter for lærere og lærerutdanninger. Dette er basert på funn fra en undersøkelse som viser at kunnskap om disse gruppene er lav, og at undervisning om dem ofte nedprioriteres. Kultur- og likestillingsdepartementet bør utarbeide nasjonale handlingsplaner mot hatprat/hets mot samer og nasjonale minoriteter. Dette skyldes økende hatprat/hets mot disse gruppene og behovet for systematiske tiltak.

	<p>Kommunene bør utarbeide konkrete tiltak for å forebygge og bekjempe hatprat/hets mot samer og nasjonale minoriteter basert på lokale utfordringer. Dette er viktig fordi hatprat/hets mot samer øker, spesielt i de nordlige områdene i Norge.</p>
	<p>Det bør utvikles et lavterskelverktøy på nett der man kan melde fra om opplevd eller observert hatprat/hets. Dette vil gjøre det lettere for ofre og vitner å melde fra, og bidra til å samle statistikk om omfanget av hatprat/hets mot samer og nasjonale minoriteter.</p>
	<p>Politidirektoratet bør sørge for at alle politidistrikter samler inn og publiserer statistikk om hatefulle ytringer og hatkriminalitet mot samer og nasjonale minoriteter. Dette vil bidra til å få en bedre oversikt over omfanget av disse problemene og legge grunnlaget for målrettede tiltak.</p>
<p>Brandén J, Nilsson LM, Burman M, Sebastian MS, Stoor JP. Våld mot samiska kvinnor. 2024. Tilgjengelig fra: https://umu.diva-porta.org/smash/get/diva2:1842987/FULLTEXT01.pdf</p>	<p>Oppfordre Sametinget til å følge opp og samordne arbeidet for å motvirke vold mot samiske kvinner</p> <p>Utforme en nasjonal policy for å motvirke menns vold mot samiske kvinner</p> <p>Utvikle støttestrukturer for voldsutsatte samiske kvinner og jenter</p> <p>Gjennomføre kortsiktige utdanningsinnsatser</p> <p>Sikre langsiktig kunnskapsproduksjon og kompetanseheving</p> <p>Digitale støttesamtaler</p> <p>Mobile team med profesjonelle som forstår det samiske samfunnet</p> <p>Gruppesamtaler med samiske kvinner som deler erfaringer med vold</p>

	Gi voldsutsatte tilgang til et ombud med juridisk kompetanse innen samiske rettigheter
Brå – kunskapscentrum förr. Hatbrott mot samer. 2024. Tilgjengelig fra: https://bra.se/download/18.2146ce1c18f09c6af13af2/1713946451870/2024_5_Hatbrott-mot-samer.pdf	Øke kompetansen i politiet på hatkriminalitet mot samer Merke anmeldelser som mulig hatkriminalitet Øke kulturkompetansen i politiet En spesialisert funksjon og ressurs i politiet Tydeliggjøre reinens kulturbærende verdi rettslig
Olsén L, Heinämäki L, Harkoma A. Human Rights and multiple discrimination of minorities within minorities: sámi persons with disabilities and sexual and gender minorities. 2018. Tilgjengelig fra: https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-057-9	Tilrettelegge for trygge arenaer (safe spaces) og arrangementer Utvikle kultursensitive helse- og omsorgstjenester
Den store forskjellen - Om kvinners helse og betydningen av kjønn for helse. NOU 2023: 5 (regjeringen.no)	Sørge for systematikk i arbeidet med å sikre samisk språk- og kulturkompetanse i helse- og omsorgstjenestene, både i kommune- og spesialisthelsetjenesten Styrke tilskuddsordningen for fagutvikling og kompetanseheving i helse- og omsorgstjenestene til samiske brukere Utarbeide en nasjonal handlingsplan mot samehets og styrke den nasjonale innsatsen mot samehets, en slik handlingsplan bør ivareta et kjønnsperspektiv og ta for seg sentrale samfunnsområder, herunder helse. Sikre et likeverdige og kultursensitive behandlingstilbud for samiske pasienter som har vært utsatt for vold og overgrep Styrke krisesentertilbudet i det samiske bosettingsområdet

Etablere fagnettverk for samordning av selvmordsforebygging i den samiske befolkningen, og øke kunnskapen om selvmordsproblematikk og forebygging

Sikre at seksualundervisning tilbys på samisk språk

*Det kan være tiltak i denne oversikten som har blitt igangsatt eller som er planlagt igangsatt.

Diskusjon

Hovedfunn

Denne hurtigoversikten har kartlagt forskningen som fins om hets og diskriminering av samer i Norge, Sverige og Finland i perioden 2014-2024, og hva denne forskningen viser. Vi identifiserte totalt 32 studier, hvorav 19 var fra Norge, åtte fra Sverige og fire fra Finland, mens én studie benyttet data fra Norge og Sverige. Av de inkluderte studiene var det 16 kvalitative studier, 13 tverrsnittstudier og tre flermetodiske studier. Totalt inkluderte studiene om lag 76 500 deltakere, hvorav om lag 18 500 (24 %) av disse rapporterte samisk tilhørighet.

Overordnet ser det ut til å være en mangel på kunnskap om samer og samiske forhold i storsamfunnet. Dette gjelder særlig mangelen på kunnskap om samisk språk og kultur. Mye av diskrimineringen av samer knyttes til historiske erfaringer om tap av beslutningsmakt og undertrykkelse. Mange funn tyder på at diskrimineringen og rasismen som samene utsettes for den dag i dag er nært knyttet til forhistoriske negative tanker og holdninger om samene og en vedvarende kunnskapsmangel om samene, deres historie, livsførsel og levekår.

Vi undersøkte flere spørsmål. Under beskriver vi hovedfunn for hvert av spørsmålene.

Omfanget av hets og diskriminering av samer

Fra studiene som har undersøkt omfang av diskriminering fant studiene at samer langt oftere utsettes for diskriminering enn personer i den generelle befolkningen. Samer med tilknytning til reindrift, samer med synlige samiske kjennetegn (språk, klær, navn) og samer som tilhører flere minoriteter så ut til å være spesielt utsatt. Fordommer og hets i skole, på internett og i lokalsamfunn basert på bakgrunn og utseende forekom hyppig.

Hvis man ser på når undersøkelsene er gjort, er det ingenting som tilsier at det har vært en markant endring i diskrimineringen de siste 10-15 årene, og resultatene viser at diskriminering av samer på grunn av deres etnisitet fortsatt skjer i stor utstrekning. Det er imidlertid vanskelig å si nøyaktig hvor stort omfanget av hets og diskriminering av samer er. Dette skyldes blant annet at studiene har hatt ulike aldersgrupper, hatt ulik operasjonalisering av samer, ulik inndeling av deltakernes samiske tilhørighet og ulike sammenligningsgrupper.

Konsekvensene av hets og diskriminering av samer

Fra de kvalitative studiene kom det frem at samer opplevde diskriminering både på strukturelt- og individnivå. Mange opplevde å ikke bli møtt med kunnskap og forståelse i møte med offentlige instanser som helse- og omsorgstjenester, sosialtjenester og skole. Dette medførte at samer kunne oppleve å få dårligere behandling enn majoritetsbefolkningen. Manglende hensyn til språk er et fremtredende funn. Flere norske deltakere opplevde undertrykkelse og traumer som følge av fornorskningspolitikken samene i Norge har vært utsatt for. Deltakere i Sverige og Finland hadde lignende opplevelser. Mange samer opplevde mangel på personer med språk- og kulturkompetanse i offentlige tjenester, mangel på informasjonsmateriell på eget språk, samt manglende tilrettelegging av språkundervisning i skolen. De forklarte at både historisk og nåværende diskriminering førte til manglende tillit til helse- og sosialtjenester og noen unngikk å oppsøke hjelp av denne grunn og opplevde at den strukturelle diskrimineringen påvirket helsen negativt. Manglende tilrettelegging av språkundervisning i skolen medførte at noen samer ikke mestret sitt eget språk, noe som gjorde det vanskelig å passe inn i det samiske miljøet og medførte at man verken følte seg hjemme der eller i majoritetssamfunnet. Videre forklarte mange at opplevelser av fordommer og hets føltes som emosjonell vold og gjorde at de var redde for å uttrykke seg i det offentlige rom. Flere beskrev at de ofte måtte forsvare sin kultur og sitt levesett, noe som kunne være belastende. Mange valgte å fortie sin samiske bakgrunn i skolen, i møte med helse- og sosialtjenester og i lokalsamfunnet for slik å skjerme seg mot hets og diskriminering. Enkelte hadde internalisert diskrimineringen i form av følelse av skam over å være same og følelse av å være mindreverdige.

I de kvantitative studiene ser det overordnet ut til at samer utsatt for diskriminering, uansett form, skårer dårligere på undersøkelser som kartlegger fysisk og psykisk helse sammenlignet med den øvrige norske befolkningen. Videre viste undersøkelser at i hvilken kontekst diskrimineringen fant sted (hvor ofte, hvorfor, hvor det skjer og hvem som er utøver) så ut til å ha stor betydning for helse og livstilfredsheten (well-being).

Hvor og i hvilke sammenhenger forekommer hets og diskriminering?

Diskriminering av samer fant sted innen mange områder og arenaer, og inntraff for mange på flere arenaer til samme tid. Arenaene hvor diskrimineringen skjedde oftest var i lokalsamfunnet, innen skole- og utdanningssektoren, innen helse- og omsorgstjenestene, i arbeidslivet, i offentligheten og på sosiale medier.

I studiene som sier noe om hvem som utøver hets og diskriminering av samer, var utøveren i de aller fleste tilfellene en offeret kjente til eller visste hvem var. På skolen gjaldt dette andre elever, både norske og samiske, samt lærere og andre ansatte. I arbeidslivet var det oftest en kollega, mens det i offentligheten eller på sosiale medier oftere var en person den utsatte ikke kjente.

Den hyppigste årsaken til at samer ble utsatt for hets og diskriminering ser ut til å være etnisitet. Samer som har funksjonsnedsettelse(r) eller tilhører en seksuell minoritet ser

ut for å ha økt risiko for å oppleve diskriminering, sammenlignet med andre samer og ikke-samer.

Hvilke tiltak mot hets og diskriminering av samer er foreslått eller igangsatt i 2014-2024?

Vi identifiserte 84 foreslåtte tiltak mot hets og diskriminering av samer i 18 publikasjoner, hvorav de fleste tiltakene ble funnet i handlingsplaner. Det fins svært lite informasjon om hvorvidt noen av disse er igangsatt, og det kommer ikke frem informasjon om i hvilken grad de er utformet med hensyn til ev. implementering. Kun for ett av tiltakene fant vi dokumentasjon på at tiltaket er igangsatt og evaluert. Det er prosjektet 'samiske veivisere' som har til hensikt å bedre elevens holdninger til samer. Fem samiske veivisere ble intervjuet om deres erfaringer med å være veivisere. Evalueringsmetoden som er benyttet er dermed ikke egnet for å si noe om effekten av tiltaket.

Blant de 84 foreslåtte tiltakene er det liten variasjon i innhold. De fleste foreslåtte tiltakene omhandler bevisstgjøring, formidling, dialog, ombudsfunksjoner og finansiering av forskning.

Er kunnskapsgrunnlaget dekkende, pålitelig og anvendelig?

Geografisk område

Flertallet av de inkluderte studiene er befolkningsundersøkelser som omhandler innbyggerne bosatt i det tradisjonelle samiske bosetningsområdet (Sápmi), i både Norge, Sverige og Finland, med klart flest studier utført i Norge. Det samiske folket i disse landene har imidlertid vært utsatt for en noe ulik minoritetspolitikk i deres respektive land. Vi anser det likevel sannsynlig at funn og resultater som fremkommer i denne hurtigoversikten som omhandler samene i Sverige og Finland er overførbare til en norsk-samisk kontekst. Funnene våre støttes av dette da funn fra de ulike landene peker i samme retning, og samene ser ut til å ha lignende erfaringer på tvers av landegrensene. Vi inkluderte imidlertid svært få studier som inkluderte samer bosatt i hele landet (utenfor Sápmi) og samer bosatt i byene. Det bor mange samer i de store byene, og deres opplevelser vil kunne øke kunnskapen om diskriminering av samer ytterligere.

Arena for hets og diskriminering

De inkluderte studiene består av et stort og rikt datamateriale, som samlet sett gir et overordnet bilde av både omfang og konsekvenser av hets og diskriminering av samer. Funn og resultater vi presenterer i denne hurtigoversikten er basert på hva de ulike studiene har hatt til formål å undersøke. Selv om deltakere oppgir å ha vært utsatt for hets og diskriminering på en spesifikk arena, kan det være at de har blitt utsatt også på andre arenaer, uten at det framkommer i studien. Antall studier vi har identifisert per arena gir dermed ikke nødvendigvis et helt nøyaktig bilde.

Selv om vi har identifisert mange studier av nyere dato, er det ikke alltid at disse inkluderer dagsaktuelle utfordringer eller pågående endringer i samfunnet, slik som hets på internett og i sosiale medier eller spesifikke konflikter om landområder og samers rettigheter. Basert på kunnskapsgrunnlaget er det ikke mulig å si om arenaene hvor diskriminering forekommer er endret, eller om det er slik at flere arenaer har kommet til. Kunnskapsgrunnlaget sier heller ikke noe om diskrimineringen f.eks. har flyttet seg bort fra lokalsamfunnet og over på internett/sosiale medier, eller om diskriminering på internett kommer i tillegg til diskrimineringen mange samer opplever i nærmiljøet og i hverdagen. Hurtigoversikten gir dermed ikke nødvendigvis en fullstendig oversikt over alle arenaer hvor hets og diskriminering forekommer i dag. Det vil trolig også være flere arenaer samer utsettes for hets og diskriminering på utover de som fanges opp i denne oversikten, f.eks. innen forvaltning, eiendom, naturressurser og lignende.

Studiedesign

Det er styrkende for kunnskapsgrunnlaget at vi i denne hurtigoversikten inkluderte flere typer studiedesign som undersøker konsekvensene av hets og diskriminering av samer. 19 av de 32 inkluderte studiene hadde kvalitative data, som samlet består av et stort og rikt datamateriale. Kvalitative studier tilfører en dypere forståelse av utsatte samer sine erfaringer og opplevelser av diskriminering som ikke fremkommer like tydelig i studier med et kvantitativt design. Vi inkluderte flere studier med voksne og eldre som sier noe om sine opplevelser med diskriminering i retrospekt. Dette er med på å utvide forståelsen av hvordan konsekvensene av hets og diskriminering fortoner seg over tid, både ved at de kan se det i et livsløpsperspektiv og etter fornuksningspolitikken offisielt opphørte.

Populasjon

Deltakelse i forskningen baseres hovedsakelig på selvrekuttering inn i studiene. Samer som har opplevd strukturell diskriminering, som har mindre tillit til myndigheter og autoriteter kan finne det vanskelig å delta i forskning om diskriminering. Trolig gjelder dette særlig eldre samer som i større grad har gjennomgått hendelser som undertrykkelse, tvangsflytting, internatskoler, å bli fratatt eget språk og kultur. Vi kan ikke utelukke at rekrutteringsskjevhet kan ha forekommet i de inkluderte studiene, der mange samer som har opplevd eller som fortsatt opplever diskriminering avstår fra å delta i forskningen.

De inkluderte studiene undersøker ulike typer hets og diskriminering, og vi anser det som en styrke at vi har samlet inn data på ulike diskrimineringsgrunnlag. Vi kan imidlertid ikke si noe inngående om hvorvidt omfang og konsekvenser varierer mellom ulike former for hets og diskriminering.

Det er vanskelig å vurdere om det har skjedd endringer i forekomsten av hets og diskriminering av samene over tid. I tillegg til momentene nevnt over, er det trolig andre, kulturelle faktorer som også spiller inn. Diskriminering og vold er sårbare temaer som for mange kan være tabu og vanskelig å snakke om, også i det samiske samfunnet. Mange deltakere snakket om en kultur preget av lukkethet, om ikke dele eller snakke høyt om

negative følelser og om å skulle klare seg selv. Slike forhold kan ha hatt betydning for hvem som deltok i forskningen og hva som ble delt. Videre kan endringer i samfunnet, som mer åpenhet om psykisk helse, ha hatt betydning for det samiske samfunnet slik at flere forteller om sine opplevelser av hets og diskriminering ved deltakelse i forskning nå enn tidligere.

Styrker og svakheter ved denne hurtigoversikten

En styrke ved denne hurtigoversikten er at den er basert på et grundig og systematisk litteratursøk etter studier publisert mellom 2014 og frem til mai 2024 i flere relevante databaser, ved hjelp av en eksplisitt søkestrategi. Vi gjorde parvise, uavhengige vurderinger av studienes relevans i henhold til inklusjonskriteriene. Vi gjorde også grundige søk etter grå litteratur (litteratur som ikke er indeksert i databaser). Vi kan likevel ha gått glipp av studier som har brukt andre begreper for samer, hets og diskriminering i tittel eller sammendrag enn de vi har brukt i søket, men vi anser det som sannsynlig at vi har identifisert det som fins av aktuelle, relevante studier i vårt litteratursøk.

Vi inkluderte både kvantitative og kvalitative studier. Resultatene omfatter både statistiske sammenhenger og samenes uttalte erfaringer. Slik kunne manglende eller avdekkende kunnskap på et område utfylles av annen type kunnskap, hvilket gir et mer helhetlig og nyansert bilde av tematikken. Eksempler på dette er rapporteringen om at negative omtaler av samene i media påvirker samene, der de kvalitative studiene bidrar med utfyllende kunnskap om *hvordan* dette påvirker dem.

Vi inkluderte 32 studier som i stor grad belyser de ulike forskningsspørsmålene. For spørsmålet om igangsatte tiltak, identifiserte vi kun ett tiltak og det er ikke mulig å si noe om hvordan tiltaket har virket inn på fordommer eller diskriminering av samer.

Hurtigoversikten har også noen svakheter. Vi vurderte ikke studienes metodiske begrensninger eller risiko for systematiske skjevheter. Dvs. at vi for eksempel ikke vurderte hvorvidt eller i hvilken grad det forekommer rekrutteringsskjevhet eller dekningskjevhet i utvalgene, eller undersøkt om det blir benyttet valide metoder for måling av hets og diskriminering i studiene eller hvor stor responsraten i undersøkelsene er (tverrsnittstudier). For de kvalitative studiene vurderte vi ikke momenter som utvalgsstrategi eller datainnsamlingsstrategi, refleksivitet, etikk eller om dataanalysen er hensiktsmessig til å besvare forskningsspørsmålet. Slike vurderinger ville gitt mer inngående kunnskap om styrkene og svakhetene ved kunnskapsgrunnlaget om hets og diskriminering av samer.

På grunn av tidsrammene for denne hurtigoversikten utførte vi heller ikke de aller grundigste analysene av datamaterialet i de kvalitative studiene. Vi tok kun for oss hovedtrekk ved resultatene i enkeltstudiene og forsøkt å oppsummere disse på tvers for å gi et overordnet bilde av tematikkene som kommer frem i studiene og hvilke områder

disse dekker. Det er sannsynlig at de inkluderte studiene rapporterer erfaringer og viktige aspekter relatert til hets og diskriminering som vi i liten grad rapporterer i denne oversikten. Dersom man ønsker å gå mer i dybden i de kvalitative dataene kan denne hurtigoversikten brukes som grunnlag for en systematisk oversikt over kvalitative studier.

Vi søkte etter tiltak mot hets og diskriminering av samer som er foreslått og igangsatt i perioden 2014-2024. Vi identifiserte og gjennomgikk en rekke kilder fra Norge, Sverige og Finland, med en klar hovedvekt av norske kilder. Vi kan ikke utelukke at det er dokumenter med foreslåtte tiltak mot hets og diskriminering av samer vi kan ha gått glipp av, og vi kan dermed ikke garantere at denne hurtigoversikten gir en uttømmende liste.

Vi inkluderte heller ikke forskningslitteratur skrevet på samisk da tidsrammen for prosjektet ikke ga rom for å få oversatt samisk forskningslitteratur til norsk. Det er ikke mulig å si hvorvidt eller hvor mange relevante studier vi kan ha gått glipp av på grunn av dette, eller om relevant forskning skrevet på samisk også er skrevet på et annet aktuelt språk og dermed har blitt inkludert i denne hurtigoversikten.

I denne rapporten har vi tatt for oss forskningen som omhandler omfang og konsekvenser av hets og diskriminering mot samer. I en del av våre studier kommer det også frem positive aspekter ved det å være same, som for eksempel at mange er stolte av bakgrunnen og kulturen sin og ønsker å vise sin samiske tilhørighet, og at mange opplever støtte og tilhørighet i familien og i det samiske samfunnet. Slike positive erfaringer/aspekter får vi ikke belyst i denne oversikten da det ikke faller inn under vår problemstilling.

Overensstemmelse med andre litteraturoversikter

Vi identifiserte en rekke studier med relevant tematikk i forhold til våre forskningsspørsmål, men som ikke ble inkludert i denne hurtigoversikten fordi de enten var for gamle eller fordi de undersøkte holdninger og erfaringer til andre populasjoner enn samene. Vi har sett nærmere på disse studiene og vurdert i hvilken grad studienes funn og resultater er i overensstemmelse med resultatene fra de inkluderte studiene i denne hurtigoversikten.

Omfang av hets og diskriminering

I 2006 publiserte Norut NIBR (Norsk institutt for by- og regionforskning) Finnmark og TNS Gallup en rapport der de kartla selvopplevd diskriminering blant samer i Norge (85). 469 personer som oppga at de var samer eller som hadde både en samisk identitet og annen etnisk identitet besvarte spørreskjemaet. Undersøkelsen viste at hver fjerde same hadde opplevd å bli diskriminert de to siste årene fordi de var samer.

Hansen (14) kartla i sin doktorgrad selvopplevd diskriminering og mobbing av samer og kvener basert på SAMINOR-1 undersøkelsen. SAMINOR-1 undersøkelsen ble gjennomført i perioden 2003–2004 i 24 kommuner i Midt- og Nord-Norge med norsk og samisk befolkning. Der det kom frem at 36 % av den samiske gruppen rapportert etnisk diskriminering, sammenlignet med 3,5 % av den øvrige befolkningen som deltok (14;20).

Vi inkluderte flere studier som benyttet data fra SAMINOR-2 undersøkelsen. Undersøkelsen viste lignende tendenser som ble funnet i SAMINOR-1 undersøkelsen ti år tidligere (67). I SAMINOR-1 undersøkelsen rapporterte flere menn enn kvinner om diskriminering fordi de var samer (ca. 40 % samisktalende menn og 33 % av samisktalende kvinner) (14). Videre fant også de at personer med sterk samisk tilknytning som bor utenfor samiske språkområder rapporterte høyere nivåer av etnisk diskriminering, mens respondenter med svak samisk tilknytning, kvener og etniske nordmenn, rapporterte høyere nivåer innenfor samiske språkområder (16).

I studien til Bals fra 2010 (86) undersøkte de forekomst av diskriminering blant yngre samer. Studien benyttet data fra ungdomshelseundersøkelsen The Norwegian Arctic Adolescent Health Study, og ble utført i 2003-2005. Utvalget bestod av 4449 tiende klassinger fra ungdomsskoler i Nord-Norge, hvorav 450 (10 %) var samer og 3999 (90 %) var ikke-samer. De fant at samisk ungdom hadde høyere gjennomsnittsskår på skalaen for opplevd diskriminering sammenlignet med ikke-samisk ungdom. Lignende funn finner vi i studien til Hansen fra 2021 (68), hvor 76,6 % av ungdommene og unge voksne samer (16-31 år) rapporterte at de hadde opplevd å bli diskriminert. Det kan tyde på at rapportering av diskriminering fortsatt er høyere blant yngre samer sammenlignet med yngre ikke-samer.

I studien til Lange fra 1998 (87), presentert i studien til Josefsen (85), rapporterte hver tredje deltaker at de hadde vært utsatt for diskriminering på grunn av sin samiske tilhørighet i løpet av det siste året i Sverige. Videre viste resultatene at menn var mer utsatt for diskriminering enn kvinner, og at menn tilhørende en samisk by var mer utsatt for diskriminering enn andre menn (85). Til sammenligning viser studien til Sebastian fra 2023 (61), som benytter data fra den svenske SamiHET undersøkelsen, at 40,8 % hadde opplevd diskriminering, noe som kan indikere at diskrimineringen av samer i Sverige øker.

Det er over 20 år siden de første undersøkelsene om hets og diskriminering av samer ble gjennomført (55). Tidligere undersøkelser har funnet at langt flere samer rapporterer å ha blitt utsatt for hets og diskriminering enn den øvrige befolkningen. Nyere undersøkelser finner fortsatt de samme tendensene til at samer langt oftere rapporterer å bli utsatt for hets og diskriminering enn personer i den øvrige befolkningen.

Konsekvenser av hets og diskriminering (kvantitativt)

Studier som tidligere har undersøkt sammenhengen mellom diskriminering og helse har vist at samer som opplever diskriminering ser ut til å skåre dårligere på fysiske og

psykiske helseutfall. I SAMINOR-1 undersøkelsen fant de at samer som opplevde hyppig diskriminering hadde større sannsynlighet for å rapportere dårligere helse enn de som ikke gjorde det. En studie, publisert av Hansen i 2015, som kun inkluderte samiske deltakerne, fant de at samer som hadde vært utsatt for etnisk diskriminering i større grad rapporterte om kroniske plager og sykdommer, slik som hjerte- og karsykdom, muskel- og skjelettplager, diabetes og metabolsk syndrom sammenliknet med de som ikke hadde vært utsatt for etnisk diskriminering. Det gjaldt særlig i områder hvor samene var i mindretall at de så en sterkere sammenheng mellom etnisk diskriminering og sykdommer og plager (22). Dette overensstemmer med resultater fra studien til Sebastian fra 2023 med data fra SamiHET studien, hvor de fant sterke assosiasjoner mellom trusler, ydmykelse, diskriminering og somatiske symptomer i den samiske befolkningen (61).

Blant samer som opplevde diskriminering var det også høyere skår på depresjon- og angstsymptomer, særlig blant menn (21). Det samstemmer med funn fra SAMINOR-2, hvor Friborg (44) fant at deltakere som opplevde diskriminering hadde dårligere psykisk helse og lavere trivsel enn de som ikke opplevde diskriminering. Det overensstemmer også med funn i studien til Møllersen (57) blant reindriftssamer, hvor risikoen for redusert psykisk helse og livskvalitet økte parallelt med grad av diskriminering og negativ behandling fra omverdenen (57). Videre overensstemmer det med funn fra den samiske SamiHET studien hvor alle former for diskriminering var positivt assosiert med psykologisk stress hos både kvinner og menn (52).

Erfaringer med hets og diskriminering (kvalitativt)

Hedlund og Moe (88) undersøkte hvordan samer møtes i den norske helsetjenesten, og intervjuet åtte samiske helsetjenestebrukere i alderen 25-70 år. De fant at samiske personer møter helsearbeidere med skepsis og tilbakeholdenhet, og derfor ikke alltid uttrykker sine følelser fullt ut. Bongo (89) fant i sin avhandling fra 2012 at kvaliteten på helsetjenestene ble opplevd som dårligere for samiske pasienter grunnet språkbarrierer, mangel på kunnskap om samisk kultur og liten forståelse for samiske pasienters rettigheter (89).

En nyere studie av Engnes (90) basert på tre fokusgrupper med samisktalende sykepleiere (n = 13) og tre med norsktalende sykepleiere (n = 10), fant at samiske og norske sykepleiere som arbeidet i Nord-Norge, var i stor grad oppmerksomme på og hadde respekt for kulturelle forskjeller mellom samiske og norske pasienter. Noen mente også at mer forståelse for samisk kultur ville være nyttig for å kunne gi kulturelt respektfull sykepleie. En nyere studie av Ness (91) underbygger dette. Studien var basert på intervjuer med 12 eldre sørsamer om blant annet deres erfaringer med helse- og omsorgstjenestene. Resultatene viste at deltakerne noen ganger følte seg nedprioritert og misforstått av helsepersonell, og at helsepersonell noen ganger hadde liten eller ingen kunnskap om samisk historie og kultur.

Funnene i disse studiene korresponderer i stor grad med funn fra flere av de inkluderte kvalitative studiene der samer beskrev opplevelser av manglende språkkompetanse og

kulturell forståelse i offentlige instanser, noe som kunne medføre dårligere oppfølging og behandling og øke risikoen for misforståelser og diskriminering av samiske pasienter i helse- og omsorgstjenestene.

I et samarbeidsprosjekt mellom barneombudene i Sverige, Finland og Norge undersøkte de samiske barn og unge sine opplevelser av diskriminering i 2008 (92). I Norge gjennomførte barneombudet samtaler med 34 ungdommer i 15-16 års alderen ved videregående skoler i Karasjok, Kirkenes og Oslo. Ungdommene diskuterte positive og negative sider ved å være samisk innenfor arenaene skole, lokalsamfunn og familie. Studien viste at i Kirkenes er samisk identitet synlig, men ungdommene møter fordommer og kan vegre seg for å fremstå som samiske. I Oslo er ungdommene stolte av sin samiske identitet, men viser den ikke åpenlyst og velger selv når de vil fremheve eller skjule sin samiskhet. I lokalsamfunnet i Karasjok er det en sterk samisk kultur, med utfordringer som rykter og fordommer innen det lille samfunnet, inkludert mobbing mellom samer. I Finland ble det i forbindelse med denne studien gjennomført ti gruppesamtaler, syv på ungdomsskolen og tre på videregående skole, med totalt 36 elever, 25 jenter og 11 gutter. De ungdommene som ble intervjuet i smågrupper mente at samer ikke lenger blir diskriminert. Bare to av de som ble intervjuet, rapporterte at de noen gang hadde blitt mobbet på grunn av sin etniske bakgrunn. Ellers hadde ungdommene bare positive erfaringer med å være samer. I Sverige ble dataene samlet inn via workshops med elever fra to skoler i Jokkmokk, med 30 elever fra 7.-9. trinn og 20 elever fra videregående skole. Ungdommene mente at de blir møtt med fordommer, mobbing, baksnakking og diskriminering, og ser på Sverige som et land som krenker samene. De opplevde at samiske individer alltid må være på vakt, og at det generelt er en utbredt diskriminering i samfunnet. Mange av dem hadde selv opplevd mobbing på grunn av sin samiske bakgrunn. Noen av ungdommene nevnte at de ble kalt nedsettende navn som "lappjævel". Flere av ungdommene så det som en ulempe å tilhøre en minoritet i Sverige.

Flere av de unge deltakerne i våre studier oppga også at de ikke hadde opplevd å bli mobbet basert på sin samiske bakgrunn, men deltakerne beskrev hendelser og opplevelser som forfatterne av studiene definerte som mobbing. Forfatterne konkluderte derfor med at deltakerne trolig dysser ned og bortforklarer opplevelser av mobbing som noe annet eller at de trolig ikke definerer det som mobbing fordi de tenker det er en normal del av hverdagen. I tillegg beskrev flere av de unge respondentene i våre studier lignende opplevelser med fordommer, mobbing, baksnakking og diskriminering, og at de ofte fortiet sin bakgrunn på skolen og i lokalsamfunnet for å skjerme seg fra å bli utsatt for hets og diskriminering.

Hvor og i hvilke sammenhenger forekommer hets og diskriminering

I publikasjonen til Lange (87), gjengitt i Josefsen (85) kom det frem at når det gjaldt trakassering på arbeidsplassen hadde hver femte respondent opplevd dette minst 1-2 ganger det siste året, mens hver femte kvinne og hver sjettede mann hadde vært utsatt for

trusler på offentlige steder minst 1-2 ganger det siste året. Josefsen fant at diskrimineringen av samer var mest vanlig i arbeidslivet (43 %), i sosiale sammenhenger (41 %) og i møte med offentlige tjenester (35,5 %) (85).

I avhandlingen til Hansen fra 2011 (14) ble mobbing rapportert mer enn dobbelt så ofte av samer med sterk samisk tilhørighet sammenlignet med den øvrige befolkningen. Blant de som tidligere hadde rapportert om mobbing, var den vanligste typen diskriminerende bemerkninger og den vanligste arenaen internatskoler og offentlige skoler. Blant de som rapporterte mobbing det siste året, var de vanligste typene sladder og diskriminerende bemerkninger, og de vanligste stedene var på jobb og i lokalsamfunnet (20). Når det gjelder arbeidslivet, svarte 24 % av de som betraktet seg som samer i SAMINOR-1 studien at de følte seg presset ut av næringen sin, sammenlignet med 9 % blant deres ikke-samiske sambygdinger (93). Kjennetegn for dem som skåret høyt for marginalisering var: flest menn, i arbeidsaktiv alder, levde i samiske områder utenfor det samiske språkforvaltningsområdet, hadde en sterk samisk tilknytning (14;93;94).

Resultatene fra de inkluderte studiene viser de samme tendensene. De vanligste arenaene for diskriminering var skole/utdanning, arbeidslivet og lokalsamfunnet. For samer som opplever mobbing var den vanligste formen for mobbing diskriminerende kommentarer (20;21;55). Nyere studier skiller seg imidlertid noe ut fra eldre studier. Flere av de nyere studiene rapporterer om opplevelser av nett-hets og trakasseringer på nett enn tidligere (39;42;68).

Holdninger mot samer

Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) publiserte i november 2021 resultatene fra en undersøkelse som kartla holdninger som kan føre til diskriminering og hatprat mot samer og nasjonale minoriteter. De undersøkte også hvordan tilskuere oppfatter og reagerer på hatprat mot disse gruppene (33). Et representativt utvalg av Norges befolkning over 18 år deltok i studien, som bestod av 2654 deltagere (1553 bosatt i områder assosiert med samer, kvener/norskfinner og skogfinner, og 1101 fra den øvrige befolkningen, bosatt i øvrige kommuner).

Undersøkelsen fant at negative holdninger til samer og nasjonale minoriteter er utbredt blant en del av befolkningen. Mange støtter negative stereotyper om samer, inkludert oppfatninger om særrettigheter og at de krenkes lett. Selv om de fleste prøver å unngå slike holdninger, er en liten andel ikke motiverte, og disse er overrepresentert blant de som mener hatprat mot minoriteter er akseptabelt. Undersøkelsen fant videre at en betydelig andel av befolkningen har observert hatprat mot nasjonale minoriteter, spesielt mot jøder og samer, de siste 12 månedene. Dette var særlig utbredt i Nord-Norge og områder med sørsamer. Hatprat skjer mest på nettet og i sosiale medier, men også i tradisjonelle medier, nærmiljøet og det offentlige rom, ofte knyttet til spørsmål om rettigheter til utmark/beitemark og tvil om samenes urfolkstatus. Til tross for observasjon av hatprat, er det få som tar til motmæle. Mange velger å ikke gjøre noe, og svært få rapporterer hendelsene til myndigheter eller organisasjoner. Det er en stor

forskjell mellom respondentenes tiltenkte og faktiske reaksjoner, hvor kun en liten andel tar aktivt avstand eller griper inn når de observerer hatprat mot samer og nasjonale minoriteter.

Amnesty International Norge publiserte i 2023 en rapport som kartla den offentlige debatten om samer på Facebook i Norge (24). Dette ble gjort ved å analysere publiserte innlegg og relaterte kommentarer på offentlige Facebook-sider til norske medier, partier og politikere. Resultatene viste at det er en betydelig forekomst av negative holdninger og stereotypier om samer i kommentarfeltene til mediesider og partipolitiske sider. Resultatene viste at 25 % av kommentarene inneholdt og videreformidlet negative holdninger og stereotypier mot samer, mens cirka 1 % av kommentarene som nevnte samisk tematikk ble definert som hatprat. Dette inkluderte negative karakteristikk av samer som folkegruppe, stereotypiske utsagn om samer og hatprat. Disse inkluderte blant annet påstander om at samer har for mange særrettigheter, bidrar lite til fellesskapet, ikke er urfolk, lar seg krenke lett, og hindrer fremskritt og moderne utvikling. Det kom også frem i undersøkelsen at det forekom samehets som ble fjernet av moderatorer, noe som indikerer at problemet med hatefulle ytringer trolig er langt større enn det som fremkommer her.

I de 108 utvalgte offentlige Facebook-gruppene var tallet høyere: Hele 37 % av kommentarene inneholdt enten negative karakteristikk av samer som folkegruppe, stereotypiske utsagn om samer eller hatprat. Det var imidlertid stor forskjell på de ulike typene grupper. Negative holdninger til samer var særlig utbredt i grupper som er etablert som plattformer for personer med spesifikke meninger om samiske spørsmål og rettigheter. For å bekjempe den økende trenden med hatkriminalitet og hatefulle ytringer mot samer på internett vil det trolig kreves en langt større innsats i fremtiden (39).

Tiltak mot hets og diskriminering av samer

Til vår kjennskap er dette første gang det har blitt søkt etter og sammenstilt en liste over til tiltak mot hets og diskriminering av samer foreslått over en tiårsperiode. Det er dermed ikke mulig å se vår liste med tiltak opp mot andre publikasjoner med samme hensikt.

Kunnskapshull

Ett av spørsmålene vi skulle svare på i denne hurtigoversikten var om det *manglet* kunnskap om noen av problemstillingene vi undersøkte (dvs. omkring omfang, konsekvenser, hvor og i hvilke sammenhenger hets og diskriminering forekommer, foreslåtte og igangsatte tiltak).

Populasjon

Flere undersøkelser i Norge og Sverige har vist at selvmordsproblematikk blant samer er et alvorlig problem, og særlig blant unge samiske gutter (95). Selv om årsaken til

dette er sammensatt, er det få av de inkluderte studiene som har hatt fokus på samiske menn og samiske gutter utsatt for diskriminering. Det er behov for langt mer forskning på samiske menn i alle aldre utsatt for hets og diskriminering, som undersøker hvilke konsekvenser det har å bli utsatt for diskriminering (fysisk og psykisk helse, livskvalitet, internalisert diskriminering osv.), også ut fra hvem som diskriminerer, hvor diskrimineringen finner sted og ut fra type diskriminering.

Flere av de inkluderte studiene satte søkelys på samiske kvinner og deres opplevelse av å ha vært utsatt for vold, omsorgssvikt eller mer generelt om deres oppvekst i et samisk majoritetssamfunn med nær tilknytning til reindrift. Det er flere studier som peker på at det å være kvinne og samisk fører med seg økt risiko for å bli utsatt for vold og diskriminering. Det er fortsatt mye vi ikke vet om samiske kvinners utsatthet for diskriminering, om årsakene til vold og overgrep i samiske samfunn, om situasjon og omstendighetene rundt og om type diskriminering, som rasisme, hatkriminalitet og overgrep, knyttet til deres samiske identitet.

Det fins begrenset med kunnskap om samiske barn og unge, hvor mange samiske barn og unge som opplever hets og diskriminering, hvor det skjer og hvem som er utøver. Det er funn som tyder på at de yngste deltakerne rapporterer mer nett-hets uten at man vet konsekvensene av dette. Det er behov for flere studier som inkluderer yngre samer, også de under 18 år, som kartlegger av hvem og hvor diskriminering forekommer og hvordan dette oppleves. Barn og unge som opplever hets og diskriminering vil være en særskilt sårbar gruppe som vil ha behov for særlig ivaretagelse, oppfølging og tiltak. Det er også behov for mer kunnskap om samer som bor i de store byene og utenfor de tradisjonelle bosetningsområdene, og det er behov for mer kunnskap om helse og levekårene til samer som tilhører flere minoriteter og dermed er mer utsatt for sammensatt diskriminering, og deres erfaringer og behov for støtte og tiltak.

Arena

Kunnskapsgrunnlaget er begrenset innen flere av arenaene som var av interesse i denne hurtigoversikten. Det er behov for flere studier som kartlegger hets og diskriminering innen fritids- og kulturarenaer. Ved å rette fokus på fritidsarenaer vil det særlig kunne avdekke omfang og konsekvenser av diskriminering blant samiske barn og unge. Ved å inkludere kulturarenaer i undersøkelser vil det kunne avdekke omfang og konsekvenser av diskriminering på samiske kulturelle tilstelninger. Det er også behov for studier som undersøker konsekvensene for samer utsatt for diskriminering innen næring, f.eks. knyttet til naturressurser, areal eller reindrift.

Flere studier og rapporter trekker frem at hets og diskriminering forekommer i større grad på internett nå enn før. I motsetning til samer som utsettes for hets og diskriminering i nærmiljøet, på skolen og i arbeidslivet, vet vi svært lite om hvem som hetser samer på internett. Det er behov for en betydelig forskningsinnsats på denne arenaen fremover for å undersøke omfanget og konsekvensene av å bli utsatt for diskriminering på internett (i sosiale medier, i media, i nettforum, i kommentarfelt) for samer i alle aldersgrupper, samt kartlegge hvem som diskriminerer samer på internett. I tillegg er

det behov for å se nærmere på lovgivningen rundt hatkriminalitet og om denne i tilstrekkelig grad tar høyde for endringer i hvor og hvordan hets og diskriminering av samer forekommer.

Tiltak

Vi har gått gjennom mange studier, offentlige dokumenter og handlingsplaner, og en stor del av disse beskriver generelle strategier mot hets og diskriminering av samer. Det er likevel få tiltak som tydelig definerer og beskriver innhold, fremgangsmåte og ansvar for gjennomføring. I løpet av perioden 2014 til 2024 er det svært få tiltak som har blitt igangsatt. Kunnskapsgrunnlaget om tiltak mot hets og diskriminering er svært begrenset og mangelfullt. Det fins ingen kunnskap om virkning eller effekt av tiltak som har til hensikt å redusere eller forebygge hets og diskriminering av samer. Det er behov for en betydelig forskningsinnsats i fremtiden for å kunne øke kunnskapen på dette feltet.

Resultatenes betydning for praksis

I denne systematiske hurtigoversikten vurderte vi ikke studienes risiko for systematiske skjevheter eller metodiske begrensninger og vi vurderte ikke tilliten til dokumentasjonen av syntetiserte resultater. Følgelig er vi tilbakeholdne med å vurdere resultatenes betydning for praksis. Basert på uthentet data, hva de inkluderte studienes forfattere skriver og kunnskapshull, kan vi likevel løfte frem noen punkter for fremtidig planarbeid om hets og diskriminering av samer:

Det er behov for å øke kunnskapen om samene, deres historie, fornorskningens betydning og konsekvenser for samene og om samisk kultur nasjonalt, regionalt og lokalt. Gjennom å øke kunnskapen om samene vil det kunne bryte ned gamle og nedarvede forestillinger om samene som har formet stereotypier og fordommer som fortsatt eksisterer i dag. De inkluderte studiene fant at mye av diskrimineringen mot samer begås i lokalmiljøet til den utsatte, på skolen, på arbeidsplassen, på offentlig transport og ute i det offentlige rom. Det indikerer at det trolig må jobbes med tiltak på lokalt og regionalt nivå for å bekjempe hets og diskriminering som samer møter i sitt hverdagsliv. I forskningslitteraturen finner vi at samer som tilhører flere etnisiteter og minoriteter, samer med funksjonsnedsettelse og reindriftsutøvere ser ut til å være særskilt utsatt for hets og diskriminering. Disse gruppene vil trolig ha behov for ytterligere ivaretagelse når tiltak mot hets og diskriminering skal iverksettes.

Kartleggingen av tiltak som har hatt til hensikt å redusere eller forebygge hets og diskriminering av samer viser at det siden 2014 og frem til i dag har blitt presentert mange tiltak i handlingsplaner, i strategidokumenter, i (offentlige) rapporter og i primærforskningen. Som vist tidligere i denne hurtigoversikten er det svært begrenset med tiltak som har blitt igangsatt, og følgelig evaluert. Det fins dermed svært begrenset med kunnskap om hva som er virkningsfulle eller effektive tiltak for å redusere og forebygge hets og diskriminering av samer. I de fleste tiltaksdokumentene fremgår det ikke

planer for gjennomføring, eller informasjon om hvem som har ansvaret for å følge opp foreslåtte tiltak. Vi mener at fremtidige handlingsplaner i større grad må sikre at tiltak igangsettes, og sikre at det skjer en følgeevaluering av disse. I fremtiden må de som foreslår tiltak legge til rette for evalueringer med metoder som er egnet for å undersøke virkingen av tiltakene. Dette trengs for å understøtte beslutninger og for å kunne arbeide etter prinsippene i kunnskapsbasert praksis.

På bakgrunn av den manglende kunnskapen om virkningsfulle tiltak for å bekjempe hets og diskriminering mot samer kan det videre være hensiktsmessig å utføre en systematisk oversikt som inkluderer tiltak for å bekjempe rasisme, diskriminering og lignende mot urfolk i andre deler av verden, og undersøke virkningen av disse.

Konklusjon

I denne hurtigoversikten kartla vi forskningen som fins om hets og diskriminering av samer i Norge, Sverige og Finland i perioden 2014-2024, og hva denne forskningen viser. Vi inkluderte totalt 32 studier, hvorav 19 var fra Norge, åtte fra Sverige, fire fra Finland, og én studie som benyttet data fra både Norge og Sverige.

Resultatene i denne hurtigoversikten viser at diskriminering av samer fortsatt er et utstrakt problem som finner sted på mange samfunnsarenaer. Å bli utsatt for hets og diskriminering påvirker samenes fysiske og psykiske helse, livstilfredshet og hverdagsliv negativt. Vår gjennomgang av forskningslitteraturen viser at det fortsatt er behov for en betydelig forskningsinnsats om hets og diskriminering av samer innen en rekke samfunnsområder. Det er behov for mer dyptgående kunnskap om konsekvensene av hets og hatefulle ytringer mot samer på sosiale medier og det må forskes mer på konsekvensene av diskriminering for alle samiske grupper, og særlig på samiske barn og unge.

Det har de siste ti årene blitt foreslått mange tiltak mot hets og diskriminering av samer. Svært få tiltak er igangsatt, og kun ett tiltak er evaluert. Kunnskapsgrunnlaget om tiltak mot hets og diskriminering av samer er dermed svært mangelfullt, og det er et stort behov for kunnskap om hva som virker og ikke av tiltak.

Referanser

1. Nasjonal digital læringsarena. Samene – minoritet i eget land[lest 11.4.2024]. Tilgjengelig fra: <https://ndla.no/nb/subject:1:470720f9-6b03-40cb-ab58-e3e130803578/topic:1:00018b29-3b51-478d-a691-20732e0601fd/topic:1:fe5b19ec-19cc-47c2-9ab2-47ce58c9cb9f/resource:e150043b-bda2-4fdf-b805-9201e99c66bb>
2. Kommunal- og distriktsdepartementet. ILO-konvensjonen om urfolks rettigheter[lest 11.4.2024]. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og-minoriteter/urfolkryddemappe/ilo-konvensjonen-om-urfolks-rettigheter/id487963/>
3. Lovdata. Endring i Grunnloven § 108 (samene som urfolk).[oppdatert 16. mai 2023; lest 27. mai 2024]. Tilgjengelig fra: [https://lovdata.no/artikkel/endring_i_grunnloven_%C2%A7_108_\(samene_som_urfolk\)/4404](https://lovdata.no/artikkel/endring_i_grunnloven_%C2%A7_108_(samene_som_urfolk)/4404)
4. Statistisk sentralbyrå. Samisk statistikk 2022. Statistisk sentralbyrå; 2022. Tilgjengelig fra: https://www.ssb.no/befolkning/folketall/artikler/samisk-statistikk-2022/_attachment/inline/f875051e-8543-463f-bb4f-e58045a99dbb:1b198daa0fe0ec2b8700eb521ea17e420c14009e/RAPP2022-05_web.pdf
5. Kommunal- og distriktsdepartementet. Samisk språk, kultur og samfunnsliv. Oslo: 2019. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/contentassets/b3497da7cab1411094b96772d57b8d4e/no/pdfs/stm201820190031000dddpdfs.pdf>
6. Regjeringen. Hvem er urfolk?[lest 8.4.2024]. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og-minoriteter/samepolitikk/midtpalte/hvem-er-urfolk/id451320/>
7. Bull KS. Vitenskapens rolle i fornorskningstiden. Nytt norsk tidsskrift 2024;(2):84-103.
8. Sannhets- og forsoningskommisjonen. Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner. Oslo: Sannhets- og forsoningskommisjonen; 2023. Tilgjengelig fra: <https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/sannhets--og-forsoningskommisjonen/rapport-til-stortinget-fra-sannhets--og-forsoningskommisjonen.pdf>
9. Amnesty International. Samers rettigheter - urfolks rettigheter.[lest 24. juni 2024]. Tilgjengelig fra: <https://www.amnesty.se/vara-rattighetsfragor/diskriminering/samers-rattigheter/>
10. Hansen K. The History and Current Situation of Discrimination Against the Sámi. I: Valkonen S, Aikio Á, Alakorva S, Magga S-M, red. The Sámi World. London: Routledge; 2022.
11. Regjeringen. Regjeringen trapper opp arbeidet mot samehets[lest 8.4.2024]. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/regjeringen-trapper-opp-arbeidet-mot-samehets/id3014593/>

12. Helse- og omsorgsdepartementet. Meld. St. 12 (2023–2024): Samisk språk, kultur og samfunnsliv— Folkehelse og levekår i den samiske befolkningen. Oslo: Regjeringen; 2024.
13. Melhus M, Broderstad AR. Folkehelseundersøkelsen i Nordland. Tilleggsrapport om samisk og kvensk/norskfinsk befolkning. Tromsø: Senter for samisk helseforskning, UiT Norges arktiske universitet.; 2020.
14. Hansen KL. Ethnic discrimination and bullying in relation to self-reported physical and mental health in Sami settlement areas in Norway : The SAMINOR study. Tromsø: Universitetet i Tromsø; 2011. Tilgjengelig fra: <https://munin.uit.no/handle/10037/3259>
15. Melhus M, Broderstad AR. Folkehelseundersøkelsen i Troms og Finnmark - Tilleggsrapport om samisk og kvensk/norskfinsk befolkning. Senter for samisk helseforskning, UiT Norges arktiske universitet; 2020. Tilgjengelig fra: https://fido.nrk.no/a638cb7368b1ee2631e368cf24b8c9023bd15439e595e90697f07b43cf369a4e/Rapport_Troms_Finnmark_SSHF_redigert_april2020.pdf
16. Lund E, Melhus M, Hansen KL, Nystad T, Broderstad AR, Selmer R, et al. Population based study of health and living conditions in areas with both Sámi and Norwegian populations--the SAMINOR study. *Int J Circumpolar Health* 2007;66(2):113-28. DOI: 10.3402/ijch.v66i2.18241
17. Brustad M, Hansen KL, Broderstad AR, Hansen S, Melhus M. A population-based study on health and living conditions in areas with mixed Sami and Norwegian settlements - the SAMINOR 2 questionnaire study. *International Journal of Circumpolar Health* 2014;73. DOI: 10.3402/ijch.v73.23147
18. Broderstad AR, Hansen S, Melhus M. The second clinical survey of the population-based study on health and living conditions in regions with Sami and Norwegian populations - the SAMINOR 2 Clinical Survey: Performing indigenous health research in a multiethnic landscape. *Scand J Public Health* 2020;48(6):583-93. DOI: 10.1177/1403494819845574
19. Universitetet i Tromsø. SAMINOR[lest 8.4.2024]. Tilgjengelig fra: https://uit.no/research/saminor_no?p_document_id=745315&Baseurl=/research/#region_745332
20. Hansen KL, Melhus M, Høgmo A, Lund E. Ethnic discrimination and bullying in the Sami and non-Sami populations in Norway: the SAMINOR study. *Int J Circumpolar Health* 2008;67(1):97-113.
21. Hansen KL, Sørli T. Ethnic discrimination and psychological distress: a study of Sami and non-Sami populations in Norway. *Transcult Psychiatry* 2012;49(1):26-50. DOI: 10.1177/1363461511433944
22. Hansen KL. Ethnic discrimination and health: the relationship between experienced ethnic discrimination and multiple health domains in Norway's rural Sami population. *Int J Circumpolar Health* 2015;74:25125. DOI: 10.3402/ijch.v74.25125
23. Dawson P, Broderstad A, Sanden H, Einen B, Nystuen G, Strømme V, et al. Holdninger til samer og nasjonale minoriteter i Norge. Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM); 2022. Tilgjengelig fra: <https://www.nhri.no/wp-content/uploads/2022/08/NIM-R-2022-006-web.pdf>
24. Analyse & Tall. Negative holdninger og stereotypier om samer på Facebook. Amnesty; 2023. Tilgjengelig fra: https://amnesty.no/sites/default/files/2023-09/2023-09-14_Negative%20holdninger%20og%20stereotypier%20om%20samer%20p%C3%A5%20Facebook_final.pdf
25. FNs regionale informasjonskonter for Vest-Europa. Samene: ett folk, fire land.[oppdatert 8. august 2012; lest 24. juni 2024]. Tilgjengelig fra: <https://unric.org/no/samene-ett-folk-fire-land/>

26. FNs erklæring om urfolks rettigheter [oppdatert 13. februar 2020; lest 27. mai 2024]. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og-minoriteter/samepolitikk/internasjonalt-urfolksarbeid/fns-erklaring-om-urfolks-rettigheter/id87024/>
27. Område for helsetjenester i Folkehelseinstituttet. Slik oppsummerer vi forskning. Håndbok for Folkehelseinstituttet. 5. reviderte utgave. Oslo: Folkehelseinstituttet; 2022. Tilgjengelig fra: <https://www.fhi.no/nettpub/metodeboka/>
28. Johansen T, Borge T, Klem H, Hestevik C, Hval G, Nguyen H. Diskriminering og hets av samer - prosjektplan for en systematisk hurtigoversikt. Oslo: Folkehelseinstituttet; 2024. Tilgjengelig fra: <https://www.fhi.no/cristin-prosjekter/aktiv/diskriminering-og-hets-av-samer---prosjektplan-for-en-systematisk-hurtigoversikt/>
29. Priem J, Piwowar H, Orr R. OpenAlex: A fully-open index of scholarly works, authors, venues, institutions, and concepts. ArXiv 2022.
30. The EndNote Team. EndNote. EndNote X9 utg. Philadelphia, PA: Clarivate; 2013.
31. Thomas J, Graziosi S, Brunton J, Ghouze Z, O'Driscoll P, Bond M. EPPI-Reviewer: advanced software for systematic reviews, maps and evidence synthesis. London: UCL Social Research Institute: EPPI-Centre Software.; 2020.
32. Bufdir. Diskriminering[lest 11.4.2024]. Tilgjengelig fra: <https://www.bufdir.no/statistikk-og-analyse/etnisitet-religion/diskriminering#section-122>
33. Norges institusjon for menneskerettigheter. Stille i møte med hets: 2. Hva er hatprat og hets? 2023. Tilgjengelig fra: <https://www.nhri.no/rapport/stille-i-mote-med-hets/2-hva-er-hatprat-og-hets/>
34. Aléx L. Resilience among old Sami women. Ageing & Society 2016;36(8):1738-56.
35. Bersvendsen A, Saus M. Samiske kvinner utsatt for vold og overgrep i oppveksten. Norges Barnevern (Trykt Utg) 2023;100(2-3):184-201. DOI: <https://doi.org/10.18261/tnb.100.2-3.9>
36. Blix Bodil H, Munkejord M-C. Indigenous Sami Family Caregivers' Experiences With Accessing and Collaborating With Municipal Health and Care Services. Global qualitative nursing research 2022;9:23333936221123333. DOI: 10.1177/23333936221123333
37. Brandvik I. Freedom of expression versus criminalization of speech: a study on hate speech increasingly targeting ethnic minorities in Norway and Myanmar 2019. Tilgjengelig fra: <http://hdl.handle.net/11250/2620417>
38. Brekke J-P, Fladmoe A, Lidén H, Orupabo J. Etnisk og religiøst mangfold i arbeidslivet Holdninger, erfaringer, diskriminering og praksis. 2020. Tilgjengelig fra: <https://samfunnsforskning.brage.unit.no/samfunnsforskning-xmlui/bitstream/handle/11250/2647287/Etnisk%20og%20religi%20mangfold%20i%20arbeidslivet.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
39. Brå – kunskapscentrum för r. Hatbrott mot samer. 2024. Tilgjengelig fra: https://bra.se/download/18.2146ce1c18f09c6af13af2/1713946451870/2024_5_Hatbrott-mot-samer.pdf
40. Dankertsen A. Samisk artikulasjon: Melankoli, tap og forsoning i en (nord)norsk hverdag 2014. Tilgjengelig fra: <https://omsorgsforskning.brage.unit.no/omsorgsforskning-xmlui/bitstream/handle/11250/2444884/HOS0043.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
41. Eriksen AMA, Hansen KL, Javo C, Schei B. Emotional, physical and sexual violence among Sami and non-Sami populations in Norway: The SAMINOR 2 questionnaire study. Scandinavian Journal of Public Health 2015;43(6):588-96. DOI: 10.1177/1403494815585936

42. Fladmoe A, Nadim M. Erfaringer med hatytringer og hets blant LHBT-personer, andre minoritetsgrupper og den øvrige befolkningen. Rapport-Institutt for samfunnsforskning 2019.
43. Folkhälsomyndigheten. Hur mår samer i Sverige? Resultat från en enkätundersökning om hälsa, livsvillkor och levnadsvanor bland samer. 2023. Tilgjengelig fra: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/c5f23f317c4040e5adef075d7d4a0c26/hur-mar-samer-sverige.pdf>
44. Friborg O, Sorlie T, Hansen KL. Resilience to Discrimination Among Indigenous Sami and Non-Sami Populations in Norway: The SAMINOR2 Study. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 2017;48(7):1009-27. DOI: 10.1177/0022022117719159
45. Fylling I, Melboe L. Culturalisation, Homogenisation, Assimilation? Intersectional Perspectives on the Life Experiences of Sami People with Disabilities. *Scandinavian Journal of Disability Research* 2019;21(1):89-99. DOI: 10.16993/sjdr.575
46. Gjertsen H. Mental health among Sami people with intellectual disabilities. *International Journal of Circumpolar Health* 2019;78(1). DOI: 10.1080/22423982.2019.1565860
47. Gjertsen H, Melbøe L, Fedreheim GE, Fylling I. Kartlegging av levekårene til personer med utviklingshemming i samiske områder. 2017. Tilgjengelig fra: <https://omsorgsforskning.brage.unit.no/omsorgsforskning-xmloi/handle/11250/2495757>
48. Hansen KL, Minton Sherman A, Friborg O, Sørlie T. Discrimination amongst Arctic Indigenous Sami and Non-Sami Populations in Norway. *Journal of Northern Studies* 2017;10(2):45-84. DOI: <https://doi.org/10.36368/jns.v10i2.847>
49. Hokkanen L. Experiences of inclusion and welfare services among Finnish Sámi with disabilities : Project report. Nordens Velfærdscenter (NVC); 2017. Tilgjengelig fra: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:norden:org:diva-5123>
50. Hansen KL. Samiske tall forteller: Selvopplevd diskriminering av samer i Norge. 2016. Tilgjengelig fra: <https://samilogutmutalit.no/nb/2016/selvopplevd-diskriminering-av-samer-i-norge>
51. Hansen KL, Skaar SW. Unge samers psykiske helse En kvalitativ og kvantitativ studie av unge samers psykososiale helse. *Mental Helse Ungdom*; 2021. Tilgjengelig fra: https://mentalhelseungdom.no/app/uploads/2021/03/Miha_Unge_samers_psykiske_helse_rapport_digital.pdf
52. La Parra-Casado D, San S, Stoor JPA. Ethnic discrimination and mental health in the Sami population in Sweden: The SamiHET study. *Scandinavian Journal of Public Health* 2023. DOI: 10.1177/14034948231157571
53. Mehus G, Bongo Berit A, Engnes Janne I, Moffitt Pertice M. Exploring why and how encounters with the Norwegian health-care system can be considered culturally unsafe by North Sami-speaking patients and relatives: A qualitative study based on 11 interviews. *International Journal of Circumpolar Health* 2019;78(1):1612703. DOI: 10.1080/22423982.2019.1612703
54. Melbøe L, Johnsen BE, Fedreheim GE, Hansen KL. Situasjonen til samer med funksjonsnedsettelse. 2016. Tilgjengelig fra: <https://omsorgsforskning.brage.unit.no/omsorgsforskning-xmloi/handle/11250/2497079>
55. Midtbøen A, Lidén H. Diskriminering av samer, nasjonale minoriteter og innvandrere i Norge. 2015. Tilgjengelig fra: <https://samfunnsforskning.brage.unit.no/samfunnsforskning->

- xmlui/bitstream/handle/11250/2440432/ISF-rapport_2015_1_v3_endret.pdf?sequence=3&isAllowed=y
56. Mienna C, Omma L, Axelsson P. Fokus på hälsa och hälsoforskning i Sápmi – resultat från elva samiska fokusgrupper. 2021. Tilgjengelig fra: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1605310/FULLTEXT01.pdf>
 57. Møllersen S. Helsereelaterte leve- og arbeids-forhold for reindriftssamisk befolkning i sørsamisk område. 2023. Tilgjengelig fra: <https://samilogutmuitalit.no/nb/2018/helsereelaterte-leve-og-arbeids-forhold-reindriftssamisk-befolkning-i-sorsamisk-omrade>
 58. Nystad K, Spein AR, Balto AM, Ingstad B. Ethnic identity negotiation among Sami youth living in a majority Sami community in Norway. *International Journal of Circumpolar Health* 2017;76. DOI: 10.1080/22423982.2017.1316939
 59. Olsén L, Heinämäki L, Harkoma A. Human Rights and multiple discrimination of minorities within minorities : sámi persons with disabilities and sexual and gender minorities. 2018. Tilgjengelig fra: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-057-9>
 60. Sametinget. Sametingets handlingsplan mot samehets. Sametinget; 2022. Tilgjengelig fra: https://sametinget.no/_f/p1/iad6ed3b0-a065-4395-b5a6-7ae1e68b0dd4/handlingsplan-mot-samehets_norsk.pdf
 61. Sebastian MS, Gustafsson PE, Stoor JPA. Embodiment of discrimination: a cross-sectional study of threats, humiliating treatment and ethnic discrimination in relation to somatic health complaints among Sámi in Sweden. *Journal of Epidemiology and Community Health* 2024. DOI: 10.1136/jech-2023-221365
 62. Stoor JPA, Berntsen G, Hjelmeland H, Silviken A. "If you do not *birget* [manage] then you don't belong here": a qualitative focus group study on the cultural meanings of suicide among Indigenous Sami in arctic Norway. *International Journal of Circumpolar Health* 2019;78(1). DOI: 10.1080/22423982.2019.1565861
 63. Sundvall GM, Eastwood EM, Bäärnhielm S. Samis in the city. A qualitative study of mental health and well-being among Samis in Stockholm. *International Journal of Circumpolar Health* 2023;82(1). DOI: 10.1080/22423982.2023.2246644
 64. Walsh-Knarvik K. Agents of change: the Sámi Pathfinders, transforming majority-education within the cultural interface 2023. Tilgjengelig fra: <https://hdl.handle.net/10037/29730>
 65. Yasar R, Bergmann F, Lloyd-Smith A, Schmid SP, Holzinger K, Kupisch T. Experience of discrimination in egalitarian societies: the Sami and majority populations in Sweden and Norway. *Ethnic and Racial Studies* 2023. DOI: 10.1080/01419870.2023.2243313
 66. Brandén J, Nilsson L, Monica Burman M, San Sebastian M, Stoor JP. Våld mot samiska kvinner. 2024. Tilgjengelig fra: <https://umu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1842987/FULLTEXT01.pdf>
 67. Hansen K. Samiske tall forteller: Selvopplevd diskriminering av samer i Norge. 2016. Tilgjengelig fra: <https://samilogutmuitalit.no/nb/2016/selvopplevd-diskriminering-av-samer-i-norge>
 68. Hansen K, Skaar S. Unge samers psykiske helse En kvalitativ og kvantitativ studie av unge samers psykososiale helse. *Mental Helse Ungdom*; 2021. Tilgjengelig fra: https://mentalhelseungdom.no/app/uploads/2021/03/Miha_Unge_samers_psykiske_helse_rapport_digital.pdf
 69. Huuki T. Mapping Historical, Material and Affective entanglements in a Sami woman's discriminatory experiences in and beyond finnish boarding school: University of Aberdeen, School of Education; 2016. Tilgjengelig fra: <https://doi.org/10.26203/j5zg-w390>

70. Juutilainen SA. Structural Racism and Indigenous Health: What Indigenous Perspectives of Residential School and Boarding School Tell Us? A Case Study of Canada and Finland. International Indigenous Policy Journal 2014.
71. Umeå universitet. Samisk hälsa på lika villkor.[oppdatert 27. januar 2022; lest 30. mai 2024]. Tilgjengelig fra: <https://www.umu.se/forskning/projekt/samisk-halsa/>
72. Dankertsen A. I felt so white : Sámi racialization, indigeneity, and shades of whiteness: University of Minnesota Press; 2019. Tilgjengelig fra: <https://hdl.handle.net/11250/2659804>
73. Regeringskansliet. Action programme to combat racism against Sami. 2021. Tilgjengelig fra: <https://www.government.se/contentassets/08060ebbc8074facae3a9919a6874fd9/action-programme-to-combat-racism-against-sami.pdf>
74. PROBA samfunnsanalyse. Evaluering av handlingsplanen - Trygghet, mangfold, åpenhet. Oslo: PROBA samfunnsanalyse; 2021. Tilgjengelig fra: <https://proba.no/wp-content/uploads/Rapport-2021-7-Evaluering-av-handlingsplanen-TMA.pdf>
75. Arbeids-og inkluderingsdepartementet. Handlingsplan mot rasisme og diskriminering – ny innsats 2024–2027. Oslo: 2023. Tilgjengelig fra: <https://kudos.dfo.no/documents/63191/files/34989.pdf>
76. Likestillings-og diskrimineringsombudet. Hvordan stanse samehets?[lest 26. mai 2024]. Tilgjengelig fra: <https://www.ldo.no/ombudet-og-samfunnet/siste-nytt2/hvordan-stanse-samehets-her-er-tre-tiltak-vi-skal-folge-opp/>
77. Politiet. Mangfold, dialog og tillit - Handlingsplan for politiets arbeid (2022 - 2025). Tilgjengelig fra: <https://kudos.dfo.no/documents/78488/files/37555.pdf>
78. Samiske veivisere. Om veiviserordningen.[lest 26. mai 2024]. Tilgjengelig fra: <https://samiskeveivisere.no/om-veiviserordningen/>
79. Forskningsrådet. Porteføljeplan for samisk samfunn og kultur.[oppdatert 1. november 2022; lest 26. mai 2024]. Tilgjengelig fra: <https://www.forskningsradet.no/portefoljer/samisk/portefoljeplan-for-samisk/tiltak/>
80. Kultur-og likestillingsdepartementet. Regjeringens handlingsplan for kjønns- og seksualitetsmangfold (2023–2026). Oslo: 2023. Tilgjengelig fra: <https://kudos.dfo.no/documents/32296/files/28723.pdf>
81. Sametinget. Sábmme jállu - Sametingsmelding om likestilling. Karasjok: Sametinget. Tilgjengelig fra: <https://sametinget.no/f/p1/i52468d23-1546-4ac2-804a-5d3f2ef56bb2/sabme-jallu-norsk.pdf>
82. Sametinget. Sametingets handlingsplan 2022-2025. Karasjok: Sametinget; 2021. Tilgjengelig fra: https://sametinget.no/f/p1/iad6ed3b0-a065-4395-b5a6-7ae1e68b0dd4/handlingsplan-mot-samehets_norsk.pdf
83. Departementene. Trygghet, mangfold og åpenhet - Regjeringens handlingsplan mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk og kjønnskarakteristika 2021–2024. Oslo: 2021. Tilgjengelig fra: <https://kudos.dfo.no/documents/3467/files/3354.pdf>
84. Helse- og omsorgsdepartementet. Den store forskjellen: om kvinners helse og betydningen av kjønn for helse : utredning fra utvalg oppnevnt av Helse-og omsorgsdepartementet ; avgitt 2.mars 2023. Oslo: 2023. NOU 2023:5. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/contentassets/7e517da84ba045848eb57d4e3d89acc3/no/pdfs/nou202320230005000dddpdfs.pdf>
85. Josefsen E. Selvopplevd diskriminering blant samer i Norge. Alta: Norut/NIBR Finnmark; 2006. Tilgjengelig fra:

- https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/aid/temadokumenter/sami/publikasjoner/sami_publicasjoner_rapporter_selvopplevd_diskriminering.pdf
86. Bals M, Turi A, Skre I, Kvernmo S. Internalization symptoms, perceived discrimination, and ethnic identity in indigenous Sami and non-Sami youth in Arctic Norway. *Ethn Health* 2010;15(2):165-79. DOI: 10.1080/13557851003615545
 87. Lange A. Samer om diskriminering, en enkät- och intervjuundersökning om etnisk diskriminering på uppdrag av Diskrimineringsombudsmannen (DO). Stockholm: Centrum för invandrarforskning (CEIFO); 1998. Tilgjengelig fra: <https://www.sametinget.se/4802>
 88. Hedlund M, Moe A. Redefining relations among minority users and social workers. *European Journal of Social Work* 2010;13(2):183-98.
 89. Bongo BA. Samer snakker ikke om helse og sykdom. Samisk forståelseshorisont og kommunikasjon om helse og sykdom. En kvalitativ undersøkelse i samisk kultur: Universitetet i Tromsø; 2012. Tilgjengelig fra: <http://hdl.handle.net/11250/2444847>
 90. Engnes JI, Sivertsen N, Bongo BA, Mehus G. Sámi and Norwegian nurses' perspectives on nursing care of Sámi patients: a focus group study on culturally safe nursing. *International Journal of Circumpolar Health* 2021;80(1):1948246. DOI: 10.1080/22423982.2021.1948246
 91. Ness TM, Munkejord MC. "All I expect is that they accept that I am a Sami" an analysis of experiences of healthcare encounters and expectations for future care services among older South Sami in Norway. *International Journal of Circumpolar Health* 2022;81(1):2078472. DOI: 10.1080/22423982.2022.2078472
 92. Barnombudsmannen i Sverige Norge og Finland. Rätten till delaktighet och inflytande för samiska barn och ungdomar. Stockholm: Sametinget; 2008. Tilgjengelig fra: <https://www.sametinget.se/4484>
 93. Hansen K. Likestillingsstatus blant samer Tromsø: Universitetet i Tromsø; 2012. Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/sla/skjeieutvalget/september_2012/kunnskapsstatus_liestillingsstatus_samer.pdf
 94. Hansen KL. Value Patterns in Four Dimensions among the Indigenous Sami Population in Norway : A Population-Based Survey: Umeå; 2016. Tilgjengelig fra: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:diva-132876>
 95. Somby LI. En av tre har vurdert selvmord. NRK 17. mars 2015. Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/sapmi/en-av-tre-sliter-med-selvordstanker-1.12241358>
 96. Hovde K-O, Grønmo S. *algoritme* i Store norske leksikon på snl.no[lest 5.4.2024]. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/algoritme>
 97. Tidemann A, Elster AC. Maskinlæring[lest 5.4.2024]. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/maskin%C3%A6ring>

Vedlegg 1: Søkestrategi

Elektroniske databaser

Ovid MEDLINE(R) ALL <1946 to March 20, 2024>

- 1 exp Norway/ 42765
- 2 Sweden/ 82649
- 3 Finland/ 39073
- 4 (Fennoscandia or Scandinavia* or Nordic or Sweden or Norway or Finland or Swedish or Finnish or Norwegian* or Barents Region or Arctic Europe* or Polar Europe* or North* Europ*).ti,ab,kf,bt. 199454
- 5 or/1-4 260279
- 6 Indigenous Peoples/ 1444
- 7 (Indigenous* adj3 (population* or people* or person* or communit* or parent* or child* or boy or boys or girl* or youth* or teen* or adolescen* or adult? or male? or female? or famil* or herder* or woman or women or men)).ti,ab,kf,bt. 16871
- 8 6 or 7 17282
- 9 5 and 8 281
- 10 (Saami or Sapmi or (Sami not Ulus) or Samis or Southernnsami* or Umesami* or Pitesami* or Lulesami* or Northernnsami* or Enaresami* or Lapp or Lapps or Lappish or Lappland or Lappmark or (Lapland* not longspur) or Lappalainen* or Saamelainen* or reindeer herd* or reindeer culture* or reindeer pastoral* or Lappby* or Sameby* or samiland or paliskunta or siida).ti,ab,kf,bt. 1299
- 11 9 or 10 1439
- 12 limit 11 to yr="2014-current" 557
- 13 remove duplicates from 12 557

APA PsycInfo <1806 to March Week 3 2024>

- 1 (sweden or norway or finland).lo. 75968

- 2 (Fennoscandia or Scandinavia* or Nordic or Sweden or Norway or Finland or Swedish or Finnish or Norwegian* or Barents Region or Arctic Europe* or Polar Europe* or North* Europ*).ti,ab,id,bt. 58132
- 3 1 or 2 93997
- 4 (Indigenous* adj3 (population* or people* or person* or communit* or parent* or child* or boy or boys or girl* or youth* or teen* or adolescen* or adult? or male? or female? or famil* or herder* or woman or women or men)).ti,ab,id,bt. 7315
- 5 3 and 4 86
- 6 (Saami or Sapmi or (Sami not Ulus) or Samis or Southernnsami* or Umesami* or Pitesami* or Lulesami* or Northernnsami* or Enaresami* or Lapp or Lapps or Lappish or Lappland or Lappmark or (Lapland* not longspur) or Lappalainen* or Saamelainen* or reindeer herd* or reindeer culture* or reindeer pastoral* or Lappby* or Sameby* or samiland or paliskunta or siida).ti,ab,id,bt. 444
- 7 5 or 6 474
- 8 limit 7 to yr="2014-current" 215
- 9 remove duplicates from 8 215

Epistemonikos

Søk 1

Fennoscandia or Scandinavia* or Nordic or Sweden or Norway or Finland or Swedish or Finnish or Norwegian* or "Barents Region" or "Arctic Europe" or "Polar Europe" or "North Europa" or "Northern Europe"

AND indigenous*

2 BS

13 SR

Søk 2

Saami or Sapmi or (Sami not Ulus) or Samis or Southernnsami* or Umesami* or Pitesami* or Lulesami* or Northernnsami* or Enaresami* or Lapp or Lapps or Lappish or Lappland or Lappmark or (Lapland* not longspur) or Lappalainen* or Saamelainen* or (reindeer AND herd*) or (reindeer AND culture*) or (reindeer AND pastoral*) or Lappby* or Sameby* or samiland or paliskunta or siida

1 BS

4 SR

Web of Science Core Collection

Treff 196

Avgrenset årstall

- #1 TS=(Fennoscandia or Scandinavia* or Nordic or Sweden or Norway or Finland or Swedish or Finnish or Norwegian* or "Barents Region" or "Arctic Europe" or "Polar Europe" or "North Europa" or "Northern Europe") 357,588
- #2 TS=(indigenous*) 117,723
- #3 #1 AND #2 1,436
- #4 TS= (Saami or Sapmi or (Sami not Ulus) or Samis or Southern sami* or Umesami* or Pitesami* or Lulesami* or Northern sami* or Enaresami* or Lapp or Lapps or Lappish or Lapland or Lappmark or (Lapland* not longspur) or Lappalainen* or Saamelainen* or (reindeer NEAR/0 (herder* or herding*)) or (reindeer NEAR/0 culture*) or (reindeer NEAR/0 pastoral*) or Lappby* or Sameby* or samiland or paliskunta or siida) 4,626
- #5 #3 OR #4 5,456
- #6 TS=(Harass* or aggravate* or threat* or bully* or discriminat* or prejudice* or intoleran* or inequit* or hate or racism or violen* or offence* or offense* or offend* or assault* or rights NEAR/2 violat*) 1,440,320
- #7 #5 AND #6 325
- #8 #7 [Index date=2014-01-01-2024-03-21] 226

Open Polar

Search 1

[ALL FIELDS]: Fennoscandia OR Scandinavia* OR nordic OR Sweden OR norway OR Finland OR Swedish OR Finnish OR norwegian* OR "Barents Region" OR "Arctic Europe" OR "Polar Europe" OR "north Europa" OR "northern Europe"

AND

[ALL FIELDS]: indigenous*

AND

[ALL FIELDS:] Harass* OR aggravate* OR threat* OR bully* OR discriminat* OR prejudice* OR intoleran* OR inequit* OR hate OR racism OR violen* OR offence* OR offense* OR offend* OR assault* OR rights OR "rights violat*"~3

[RESULTS:] 121

Search 2

[ALL FIELDS:] Saami OR Sapmi OR (Sami not Ulus) OR Samis OR Southernnsami* OR Umesami* OR Pitesami* OR Lulesami* OR northernnsami* OR Enaresami* OR Lapp OR Lapps OR Lappish OR Lappland OR Lappmark OR Lapland OR Lappalainen* OR Saamelainen* OR "reindeer herd*"~0 OR "reindeer culture*"~0 OR "reindeer pastoral*"~0 OR Lappby* OR Sameby* OR samiland OR paliskunta OR siida

AND

[ALL FIELDS:] Harass* OR aggravate* OR threat* OR bully* OR discriminat* OR prejudice* OR intoleran* OR inequit* OR hate OR racism OR "rights violat*"~3

[RESULTS]: 610

Year of publication: 2014-2024

Language: English, Finnish, Norwegian, Swedish

Andre kilder

Oria

2024-04-08

2014-2024

Avhandlinger, rapporter, artikler, masteroppgaver

Alle felt: Samer or same or samisk or sørsam* or umesam* or pitesam* or lulesam* or nordsam* or enaresam* or lapp or lapper or lappisk or lappland or reindrif* or bysame or bysamer or saami

852 treff

Libris (Sverige), deldatabase: svensk samisk bibliografi

2024-04-08

2014-2024

Bladde gjennom artikler og avhandlinger: 58

BASE (Bielefeld Academic Search Engine)

2024-04-08

Saami or Sapmi or Samis or Southernnsami* or Umesami* or Pitesami* or Lulesami* or Northernnsami* or Enaresami* or Lapp or Lapps or Lappish or Lappland or Lappmark or Lappalainen* or Saamelainen* or reindeer herd* or reindeer culture* or reindeer pastoral* or Lappby* or Sameby* or samiland or paliskunta or siida

country:fi doctype:(12* 14 182 183) year: [2014 TO 2024]: 93

FHI

2024-04-08

Samisk, samer : 471

NORA

2024-04-08

2014-2024

Samers or same or samisk or sørsam* or umesam* or pitesam* or lulesam* or nordsam* or enaresam* or lapp or lapper or lappisk or lappland or reindrifft* or bysame or bysamer or saami

329 treff

Samisk bibliotekjeneste (Finland)

2024-04-10

Hets, diskriminering, rasisme : 23

CRISTIN

2024-04-10

Samers or samisk or sørsamisk or umesamisk or pitesamisk or lulesamisk or nordsamisk or enaresamisk

Vitenskaplige artikler, rapporter, doktorgradsavhandlinger, mastergradsoppgaver, vitenskaplige oversiktsartikler.

Samisk arkiv

2024-03-02

Bladde gjennom publikasjoner, artikler, prosjekter : 14

DIVA (digitala vetenskapliga arkivet)

2024-04-08

Artikkel i tidsskrift, rapport, doktoravhandling, artikkel/forskningsoversikt

2014-2024

Kudos

2024-04-20

2014-2024

99

Samisk, sørsamisk, nordsamisk, pitesamisk, lulesamisk, skoltesamisk, umesamisk, enaresamisk, reindriftsutøvere, kystsamer

Samer i evaluering, studie, kartlegging, strategi/plan, melding til Stortinget, Kunnskapsoppsummering, veileder, retningslinjer

Google

2024-04-18

2014-2024

Leste de første 100 treffene for hver søkestreng.

Samisk kommune diskriminering site:no filetype:pdf

Samisk kommune hets site:no filetype:pdf

Samer kommune diskriminering tiltak site:no filetype:pdf

Samer kommune hets site:no filetype:pdf

samiska kommun diskriminering site:se filetype:pdf

samiska kommun hets site:se filetype:pdf

samiska kommun diskriminering site:fi filetype:pdf

samiska kommun hets site:fi filetype:pdf

samiska myndighetarna diskriminering site:se filetype:pdf

samiska myndigheter diskriminering site:se filetype:pdf

samiska myndighetarna hets site:se filetype:pdf

samiska myndigheter hets site:se filetype:pdf

samiska myndighetarna diskriminering site:fi filetype:pdf

samiska myndigheter diskriminering site:fi filetype:pdf

samiska myndighetarna hets site:fi filetype:pdf

samiska myndigheter hets site:fi filetype:pdf

Samisk hatkriminalitet site:no filetype:pdf

samiska hatbrott site:se filetype:pdf

samiska hatbrott site:fi filetype:pdf

Andre nettsider som er gjennomgått

Senter for samisk helseforskning (SSHF)

Senter for samiske studier

Samisk høyskole

Sametinget (Norge, Sverige og Finland)

Samisk arkiv

Centrum för samisk forskning (Sverige)

Samiskt parlamentariskt råd

Søk i OpenAlex

2024-04-10

Avgrensning på år: 1.1.2014 – 10.4.2024

Søkefunksjon: recommendations

Referanser til kjerneartikler: (19-75)

OpenAlex er et «open source»-datasett med mer enn 250 millioner vitenskapelige objekter som tidsskriftpublikasjoner, stortingsmeldinger og konferanseabstrakter (29). Datakildene til OpenAlex inkluderer Microsoft Academic Graph, CrossRef, ORCID, PubMed, CENTRAL, Unpaywall, ISSN International Centre, preprint-servere samt en rekke andre fagområder og institusjonelle arkiver. Datasettet er satt sammen av åtte typer vitenskapelige enheter (works, authors, sources, institutions, concepts, publishers, funders, locations) og sammenhengene mellom dem. I stedet for å søke i henhold til ord som finnes i en studies tittel eller sammendrag, MeSH-termer eller nøkkelord gitt av forfatteren, tidsskriftet eller databasen, bruker OpenAlex dyp læring for å linke disse objektene sammen, i tillegg til bibliometriske- og siteringslikheter. Et slikt søk resulterer i langt færre identifiserte studier som er irrelevante. Videre bruker OpenAlex «web-crawling» for å innhente nye objekter/artikler, og inkluderer grå litteratur som institusjonelle rapporter, stortingsmeldinger og evalueringer publisert elektronisk.

Vedlegg 2: Bruk av maskinlæring

Vi brukte maskinlæring for å hjelpe oss med å utføre flere av trinnene i denne kunnskapsoppsummeringen mer effektivt. Dette vedlegget beskriver *hvordan* vi brukte maskinlæring. I beskrivelsen benytter vi enkelte engelske begreper grunnet mangel på norske begrepsoversettelser innenfor maskinlæringsfeltet. I slutten av vedlegget er det en forklaring av begrepene vi har brukt for de ulike maskinlæringsfunksjonene som vi brukte i denne kunnskapsoppsummeringen.

Tabell 5: Beskrivelse av maskinlæringsprosedyre i screeningprosessen

	Beskrivelse av fremgangsmåte
Steg 1	Vi startet med pilotering av inklusjonskriteriene blant alle prosjektmedarbeidere på 40 referanser, for å sikre felles forståelse av seleksjonskriteriene.
Steg 2	For raskere å identifisere referanser som oppfylte inklusjonskriteriene i arbeidet med å vurdere titler og sammendrag benyttet vi « <i>priority screening</i> », og 530 referanser ble uavhengig vurdert av to medarbeidere
Steg 3	Etter at inklusjonskurven tydelig flatet ut, antok vi at vi hadde identifisert majoriteten av relevante studier. Vi byttet da fra to personer som vurderer hver referanse til én person (n=644).
Steg 4	Deretter ble et søk i OpenAlex gjennomført. Se vedlegg 1 om mer informasjon om OpenAlex. Dette resulterte i et søketreff på 340 referanser etter fjerning av duplikater, disse ble gjennomgått av én person.

Algoritme kan forklares som en fullstendig, nøyaktig og trinnvis beskrivelse av en prosedyre for fremgangsmåten for å løse et problem (96).

Maskinlæring er en undergrein av kunstig intelligens hvor man bruker statistiske metoder for å la datamaskiner finne mønstre i store datamengder og gjøre prediksjoner for nye data den ikke har sett før (97). Enkelt sagt betyr maskinlæring at vi tar i bruk algoritmer som gjør at datamaskinen er i stand å lære fra og utvikle sin beslutningsstøtte basert på dataene vi gir den.

OpenAlex datasettet (29) er tilgjengelig i EPPI Reviewer og er et «open source»-datasett med mer enn 250 millioner vitenskapelige objekter som tidsskriftpublikasjoner, stortingsmeldinger og konferanseabstrakter. Datakildene til

OpenAlex inkluderer Microsoft Academic Graph, CrossRef, ORCID, PubMed, CENTRAL, Unpaywall, ISSN International Centre, preprint-servere samt en rekke andre fagområder og institusjonelle arkiver. Datasettet er satt sammen av fem typer vitenskapelige enheter (works, authors, venues, institutions og concepts) og sammenhengene mellom dem. I stedet for å søke i henhold til ord som finnes i en studies tittel eller sammendrag, MeSH-termer eller nøkkelord gitt av forfatteren, tidsskriftet eller databasen, bruker OpenAlex dyp læring for å linke disse objektene sammen, i tillegg til bibliometriske- og siteringslikheter. Et slikt søk resulterer i langt færre identifiserte studier som er irrelevante.

Priority screening er en rangeringsalgoritme i programvaren EPPI-Reviewer (31) som læres opp av forskernes avgjørelser om inklusjon og eksklusjon av referanser på tittel- og sammendragnivå. Rangeringsalgoritmer er algoritmer som er trent til å gjenkjenne relevante data og til å presentere dataene etter relevans. Referanser som algoritmen anser som mer relevante basert på forskernes avgjørelser om inklusjon blir skjøvet frem i «køen». På denne måten får vi raskere overblikk over hvor mange referanser som muligens treffer inklusjonskriteriene enn om vi skulle lest referansene i tilfeldig rekkefølge.

Vedlegg 3: Relevante ekskluderte studier lest i fulltekst

Fullstendig referanse	Årsak til eksklusjon
Benner Aprile D, Wang yia and Shen Yishan; Boyle Alaina E; Polk Richelle; Cheng Yen-Pi; (2018) Racial/ethnic discrimination and well-being during adolescence: A meta-analytic review. <i>The American Psychologist</i> 73(7), 855-883	Feil populasjon
Blahed Hanna, San Sebastian and Miguel; (2021) "If the reindeer die, everything dies": The mental health of a Sami community exposed to a mining project in Swedish Sapmi. <i>International journal of circumpolar health</i> 80(1), 1935132	Feil eksponering/tema
Brandén Jennie, Nilsson Lena and Burman Monica ; Stoor Jon Petter; (2023) Utsatthet för sexuell våld bland samiska kvinnor i Sverige: den Samiska HLV studien 2021. <i>Tidsskrift For Kjønnforskning</i> 47(2-3), 113-129	Feil eksponering/tema
Brekke JP, Fladmoe A and Lidén H; Julia Orupabo; (2020) Etnisk og religiøs mangfold i arbeidslivet Holdninger, erfaringer, diskriminering og praksis.	Feil populasjon
Brustad M, Hansen KL and Broderstad AR; Hansen S; Melhus M; (2014) A population-based study on health and living conditions in areas with mixed Sami and Norwegian settlements - the SAMINOR 2 questionnaire study. <i>INTERNATIONAL JOURNAL OF CIRCUMPOLAR HEALTH</i> 73,	Feil eksponering/tema
Daerga Laila (2017) Att leva i två världar : hälsoaspekter bland renskötande samer. , Umeå universitet.	For gamle data
Dagsvold Inger (2019) Cultural adaption of mental health services to the Sami.A qualitative study on the incorporation of Sami language and culture into mental health services. ,	Feil eksponering/tema
Dankertsen Astri (2019) I felt so white: Sámi racialization, indigeneity, and shades of whiteness: University of Minnesota Press	Feil eksponering/tema
Dawson P, Broderstad A and Sanden H; Birthe Einen; Gro Nystuen; Vidar Strømme; Jan-Paul Brekke; Nora Vinsand og Birgitte Bøgh-Olsen; (2022) Holdninger til samer og nasjonale minoriteter i Norge: Norges institusjon for menneskerettigheter,	Feil populasjon

Eriksen Astrid (2020) Omfang av vold og seksuelle overgrep blant samer og ikke-samer.127-144	Duplikat
Eriksen Astrid Margrethe Anette (2017) "Breaking the silence" Interpersonal violence and Health among Sami and non-Sami. A population-based study in Mid -and Northern Norway. Uit The Arctic University of Norway.	Duplikat
Fandrem Hildegunn (2021) Immigrant and Non-immigrant Parents' Involvement in Bullying Cases: Springer Science and Business Media LLC	Feil populasjon
Friborg O, Sorlie T and Schei B; Javo C; Sorbye O; Hansen K L; (2020) Do Childhood Boarding School Experiences Predict Health, Well-Being and Disability Pension in Adults? A SAMINOR Study. JOURNAL OF CROSS-CULTURAL PSYCHOLOGY 51(10), 848-875	For gamle data
Gnant Elena Maria (2022) Opposing 'green' extractivism: Voices of resistance in the case of the Gállok iron mine, Sápmi. : Lunds universitet/Institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi	Feil ekspone- ring/tema
Hansen Ketil Lenert (2016) Discrimination amongst Arctic Indigenous Sami and Non-Sami Populations in Norway - The SAMINOR 2 Questionnaire Study: Umeå Universitet	Duplikat
Hansen Ketil Lenert (2016) Value Patterns in Four Dimensions among the Indigenous Sami Population in Norway: A Population-Based Survey: Umeå	For gamle data
Hansen KL (2017) Samiske tall forteller: Diskriminering av samer med funksjonsnedsettelse:	Feil studiede- sign
Hansen KL (2022) The History and Current Situation of Discrimination Against the Sámi. In: Valkonen Sanna, Aikio Áile and Alakorva Saara ; Magga Sigga-Marja ; Eriksen Thomas Hylland;, editors. The Sámi world: Routledge, p	Feil studiede- sign
Hultkrantz Lumi (2022) Does violence against land equal violence towards its people? Understanding Sámi perspective of the land-use conflict in Gállok through Galtung's violence triangle. Linnéuniversitetet, Institutionen för samhällsstudier (SS).	Feil studiede- sign
Huuki Tuija and Juutilainen Sandra (2016) Article mapping historical, material and affective entanglements in a Sámi woman's discriminatory experiences in and beyond Finnish boarding school. ,	Duplikat
Juutilainen S A (2017) Structural racism and Indigenous health:a critical reflection of Canada and Finland. , Oulun yliopisto.	Duplikat
Keskitalo Pigga (2018) From the Shadows of Civilisation and Racist Ideologies Towards Post-assimilation: Palgrave Macmillan	Feil studiede- sign
Kirmayer Laurence J (2014) The health and well-being of Indigenous youth. Acta Paediatrica 104(1), 2-4	Feil studiede- sign
Kvernmo Siv, Sæterhaug Bye and Ronja; (2019) Forekomsten av angst- og depresjonssymptomer hos samiske og ikke-samiske elever i videregående skole i Finnmark i 1994 og 2014. Norsk Epidemiologi 28(1-2),	Feil ekspone- ring/tema

Lloyd-Smith Anika (2023) Why language matters: Inequality perceptions among the Sámi in Sweden and Norway: Konstanz, Berlin: University of Konstanz, Cluster of Excellence "The Politics of Inequality", Das Progressive Zentrum e.V.	Feil studiedesign
Mannila Simo (2021) Discrimination in Finland 2017-2019: Data report: Ministry of Justice, Finland	Feil studiedesign
Melbøe L (2018) Cultural sensitivity and barriers: Sami people with disabilities facing the welfare system. COMMUNITY DEVELOPMENT JOURNAL 53(3), 537-555	Feil eksponering/tema
Melbøe Line (2018) Identity construction of Sami people with disabilities.	Feil eksponering/tema
Melhus Marita and Broderstad Ann Ragnhild (2022) 3. Fra bygd til by. Septentrio Reports (2)	Feil eksponering/tema
Midtbøen AH og Lidén H. (2015) Diskriminering av samer, nasjonale minoriteter og innvandrere i Norge - en kunnskapsgjennomgang.	For gamle data
Midtbøen Arnfinn H (2016) Kumulativ diskriminering. :	Feil studiedesign
Minde Gunn-Tove and Weber Astrid (2017) Hvordan reagerer små samiske lokalmiljøer når kvinner forteller om seksuelle overgrep? Tidsskrift for Psykisk Helsearbeid (Trykt Utg.) 14(3), 265-274	Feil eksponering/tema
Ness T M and Munkejord M C; (2022) "All I expect is that they accept that I am a Sami" <i>an analysis of experiences of healthcare encounters and expectations for future care services among older South Sami in Norway</i> . INTERNATIONAL JOURNAL OF CIRCUMPOLAR HEALTH 81(1),	Feil eksponering/tema
Nguyen Danny Bao (2021) Urfolk i media: En studie om bruken av spilldesign for å fremme samisk kultur. NTNU.	Feil studiedesign
Nystad K, Spein A R and Ingstad B; (2014) Community resilience factors among indigenous Sami adolescents: A qualitative study in Northern Norway. TRANSCULTURAL PSYCHIATRY 51(5), 651-672	Feil eksponering/tema
Nystad Kristine (2020) How Academic Experiences and Educational Aspirations Relate to Well-Being and Health among Indigenous Sami Youth in Northern Norway. A Qualitative Approach: Umeå universitet	Feil eksponering/tema
Omma L and Mikael S (2015) Alcohol use in young indigenous Sami in Sweden. NORDIC JOURNAL OF PSYCHIATRY 69(8), 621-628	For gamle data
Omma L and Petersen S (2015) Health-related quality of life in indigenous Sami schoolchildren in Sweden. ACTA PAEDIATRICA 104(1), 75-83	For gamle data
Omma Lotta, Sandlund Mikael and Jacobsson Lars; (2013) Suicidal expressions in young Swedish Sami, a cross-sectional study. International Journal of Circumpolar Health 72(1), 19862	For gamle data

Sehlin macneil and Kristina (2018) Let's name it: identifying cultural, structural and extractive violence in Indigenous and extractive industry relations: Umeå universitet, Centrum för samisk forskning (cesam)	Feil ekspone- ring/tema
Stoor Jon Petter A, San Sebastian and Miguel; (2022) A population-based study on health and living conditions among Sami in Sweden: the samihet study. International journal of circumpolar health 81(1), 2076383	Feil ekspone- ring/tema
Ulturgasheva Olga, Rasmus Stacy and Morrow Phyllis; (2015) Collapsing the Distance: Indigenous-Youth Engagement in a Circumpolar Study of Youth Resilience. Arctic Anthropology 52(1), 60-70	Feil ekspone- ring/tema
Ulturgasheva Olga, Rasmus Stacy and Wexler Lisa; Nystad Kristine; Kral Michael; (2014) Arctic indigenous youth resilience and vulnerability: comparative analysis of adolescent experiences across five circumpolar communities. Transcultural psychiatry 51(5), 735-56	Feil ekspone- ring/tema

Utgitt av Folkehelseinstituttet
August 2024
Postboks 222 Skøyen
NO-0213 Oslo
Telefon: 21 07 70 00
Rapporten kan lastes ned gratis fra
Folkehelseinstituttets nettsider
www.fhi.no